



OOSTVLAAMSE ZANTEN

DRIEMAANDELIJKS ALGEMEEN TIJDSCHRIFT VOOR VOLKSKUNDE

ORGAAN VAN DE KONINKLIJKE BOND DER OOSTVLAAMSE VOLKSKUNDIGEN
van de dienst voor volkskundige enquêtes in Vlaanderen
en van het internationaal studiekomitee voor ommegangsreuzen

Redactie : Renaat van der Linden, Godveerdegemstraat 15, B-9620 Zottegem
Maurits Broeckhove, Marcel Daem, Arnold Eloy, René Haeserijn,
Marc Jacobs, Roeland Van de Walle

Ruil en Recensiedienst : Arnold Eloy, Bibliotheek, Kraanlei 65, B-9000 Gent.

Alle stortingen op postrek. nr. 000-0096946-43, Bond Oostvlaamse Volkskundigen, Gent

Prijs : 150 F

INHOUD

L. HOSTE. Belangrijke historische praalstoeten in Vlaanderen.	67
M. JACOBS. Charivari. Aanzet tot interdisciplinaire studie van volksgerichten in Vlaanderen.	85
D. LAMARCQ. Pastoor van Velzeke-Zottegem beledigd en bedreigd in 1768. Charivari met kostersfamilie, lied, verwijtnamen, proces.	105
M. DAEM. Het mirakelboek van het Sint-Jakobsgodshuis te Gent. Pelgrims uit Vlaanderen en Brabant.	107
M. JACOBS. L.V.V.-symposium: kinderkultuur.	127
Bondsleven	
L. BEYENS. A. ELOY. G. WEZE. R. VAN DE WALLE. Algemene Statutaire vergadering 13 april 1986	115
Zoeken en Zanten	
A. ELOY. Kettingbrieven	66
Boekbesprekingen	
W. L. BRAEKMAN. Een Nederlands raadselboek uit de zestiende eeuw <i>R.v.d.L.</i>	114
A. VAN HAGELAND. Vlaanderens Glorie. <i>R.v.d.L.</i>	123

Oostvlaamse Zanten wordt uitgegeven met de steun van het Stadsbestuur van Gent, het Provinciebestuur van Oost-Vlaanderen, het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, het Noordstarfonds en IPPA.

KETTINGBRIEVEN

(Zie O.V.Z. 1986, 1, 23-40)

Kettingbrieven zijn tegenwoordig populair, tenminste in de media. Diegenen echter die een dergelijke terreurbrief ontvangen kunnen er doorgaans niet mee lachen. HUMOR is nochtans ontwapenend en daarin slaagt zeker de hiernavolgende brief (ontvangen febr. 1986, herkomst onbekend) die naar verluidt zou zijn 'gestart' in het bankmilieu!

Beste vriend,

Dit is een kettingbrief, die is begonnen, door een man, zoals u zelf, in de hoop dat de brief verlichting en geluk zal brengen aan zakenlieden, die het moe zijn.

Anders dan andere kettingbrieven, kost deze niets. Zend eenvoudig een copie van deze brief aan vijf zakenvrienden, die er net zoals u, genoeg van hebben.

Pak vervolgens uw vrouw in en zend haar aan de man, die bovenaan de lijst staat en zet vervolgens uw eigen naam onderaan de lijst.

Zodra uw naam als eerste op de lijst komt, zult u 16.478 vrouwen ontvangen en sommige van hen zullen best de moeite waard zijn.

Heb vertrouwen, VERBREEK DE KETTING NIET! Er was een man, die de ketting heeft verbroken; hij kreeg zijn eigen vrouw terug!

P.S. : Een vriend van mij ontving 183 vrouwen.

Hij is gisteren begraven, maar het heeft drie begrafenisondernemers 36 uur gekost om de glimlach van zijn gelaat af te krijgen.

Dat kettingbrieven niet steeds in een religieuze kontekst zijn te situeren en ook een praktische en kommunikatieve betekenis kunnen krijgen, bewijst de RECEPTENBRIEF die onder huismoeders (en -vaders?) circuleert en die normaal het adres van zender en bestemming draagt (hier weggelaten):

Beste kookliefeb(st)er,

Dit is een receptenbrief, er is geen geld mee gemoeid. Stuur enkel je favoriete recept naar nr. 1 op deze lijst.

Schrijf deze brief dan 5 keer over en verstuur hem naar verschillende mensen. Alleen jouw naam en de mijne komen dan voor op de lijst: de mijne op de eerste, de jouwe op de 2de plaats.

Je krijgt dan 35 verschillende recepten en het is prettig te weten waar ze vandaan komen. Als je denkt dit binnen de 5 dagen niet te kunnen doen, stuur dan de brief naar mij terug; je bederft het dan niet voor de rest van ons.

Heel veel dank en hartelijke groetjes

Dergelijke voorbeelden van voorbeeldige kettingbrieven zijn op de redactie minstens even welkom als de zgn. (sl)"echte"!

A.E.

BELANGRIJKE HISTORISCHE PRAALSTOETEN IN VLAANDEREN

EEN RECENT VOORBEELD

In negentienhonderd vijfenzestig zag ik voor de eerste keer de toen reeds befaamde "Praalstoet van de Gouden Boom" te Brugge, een reminiscentie van het huwelijksfeest in 1468 van Karel de Stoute, Hertog van Bourgondië, Graaf van Vlaanderen, met de Engelse prinses Margaretha van York. Voor mij was dat een openbaring: het statig stappen groep na groep, het ongelooflijk schitterend kleurenspeel van de kwaliteitsvolle kostumering tot in de details verzorgd, de chronologie, de koren, de balletten, de talrijke, historisch geklede muziekkorpsen, de tot de verbeelding sprekende praalwagens, kortom gans de orkestratie, organisatie en regie boeiden me. Ik was in bewondering voor de meer dan tweeduizend mensen die, duidelijk met overtuiging, hun rol in het geheel vertolkten. Het scenario dateert van 1958 en werd door A. Viaene gekoncipieerd. Tot nu toe werd dit ongewijzigd uitgevoerd.

Dit jaar, we schrijven 1985, was ik opnieuw te Brugge om een van de beide "uitgangen" bij te wonen. De affiches en de overige publiciteit spraken trouwens boekdelen. Stoetenbouwer Frans Vromman was er op zijn best. Organizator-regisseur Tony Willems bewees zijn artistieke kundigheid in de sterk gebalde taferelen, afwisselend in spanning of in spel. De choreografe Olivia Geerolf evoceerde in dans en ballet de legende of de geschiedenis. De talrijke komponisten-muziekbezoekers en tekstschrijvers namen de bijhorende gesproken teksten en de gezongen en gespeelde liederen voor hun rekening. Arno Brys bewees zijn faam als grafisch ontwerper van de talloze gestileerde kostuums.

De totaalindruk was weer die van een uiterste nauwkeurigheid in uitvoering, een verfijnde elegantie en een kleurrijke uitbeelding van de historische feiten en de aantrekkelijke verhalen, anekdotes en legenden.

Viaene zag immers zijn historische evocatie als een "spel van mensen, een levendige, pittoreske, populaire uitbeelding van het verleden" (1). Waar en hoe deze geschiedkundig opgevatte praalstoeten in Vlaanderen ontstonden en zich verder ontwikkelden, trachten we verder te onderzoeken.

VLAAMSE PRAALSTOETEN TOT 1849

Praalstoeten, kavalkades en ommegangen vonden hun oorsprong in de historisch befaamde feestelijkheden die vanaf ten minste de 14de eeuw ter gelegenheid van de vorstelijke Blijde Intredes, huldgingen, huwelijken en dergelijke werden georganiseerd en die tot aan de Franse Revolutie bleven bestaan. De Busscher (2) haalt o.m. de Blijde Inkomsten aan van Philippe le Bel tijdens de XIVe eeuw evenals die later van Jan Zonder Vrees, die door briljante steekspelen werden opgeluisterd. Ter gelegenheid van de feestelijkheden, in 1445 te Gent ingericht tijdens de bijeenkomst van het zevende Kapittel van de Orde van het Gulden Vlies, verliepen soortgelijke wedstrijden tussen edelen zowel te voet als te paard.

Samen met dergelijke "spelen" gingen stoeten uit, waarin de levende aktualiteit aan de orde was. De magistraten, officieren, korporaties, neringen, gilden en later ook de rederijerskamers stapten daarbij in hun staatsiekledij op (3). De stedelijke ommegangen waren lang onafscheidelijk verbonden met processies of met deelname van de geestelijkheid.

Zo kwam in 1594 een reuzenommegang door de Leuvense straten.

Eerst stapten de verschillende plaatselijke ambachten op, een dertigtal, in beste kleren en hoogstwaarschijnlijk herkenbaar aan hun vlaggen en attributen: smeden, metselaars, timmerlui, slagers, leerlooiers, enz... Daarop volgden op wa-

gens bijbelse en andere religieuze uitbeeldingen. Ook de diverse Leuvense kloosterorden met o.m. het kapittel van Sint-Pieter en de universitaire waardigheidsbekleders waren erbij. Verder kwamen de reuzen Herkules, Megara, zijn vrouw, het Ros Beiaard en de vier Heemskinderen.

In deze ommeegang waren ook de eed van de militaire gilden van de kruisboogschutters van Sint-Kristoffel, de kleine eed van de Sint-Sebastiaanboogschutters en die van Sint-Joris, in feesttenu present. Ze werden gevolgd door een stedelijk muziekkorps, de schepenen, de boden, de sekretaris, de acht dekens van de lakenhandel en andere dignitarissen in officiële praalkleren.

De staart van de stoet bestond uiteindelijk uit de reuzenkinderen van Herkules en tevens de Grote Olifant, die de toen bekende vier werelddelen droeg. Uiteindelijk, en nogal eigenaardig, reed een versierde wagen waarop een voedster met een boorling in de wieg.

Dergelijke reuzenommeegangen bleven populair tot in de XVIIde eeuw.

Na de godsdiensttwisten en onder impuls van het humanisme en de renaissance-ideeën kwam het tot de scheiding van het geestelijke, de processies, en het profane element. De eigenlijke praalstoeten en ommeegangen (5) ontstonden waarbij vooral de rederijkerskamers, tijdens hun *Landjuwelen*, wedijverden om de verst gezochte symboliek en allegorie te vertolken of naar mytologische verhalen te verwijzen bij het opstellen van de groepen en de opbouw van de praalwagens. Geschiedenis kwam er bijna niet bij te pas.

De steden stelden er prijs op bij **Blijde Inkomsten** de door de vorsten gevolgde weg op een luisterrijke wijze te versieren, waardoor deze gebeurtenis een ceremonieel karakter kreeg. (6) Meestal werden daartoe tijdelijke, geschilderde erebogen opgericht die de vroegere **togen** of *tableaux-vivants* vervingen. Op deze triomfbogen werd dan samen met de passende heraldiek het leven van de vorst, vorstin of hun voorouders vlelend allegorisch, bijbels of mytologisch vertolkt. (7)

De jezuïten en de augustijnen, hun eeuwige concurrenten, riepen vanaf de 17de eeuw de ruitersstoeten of kavalkades in het leven, zich steunend op de vroegere landjuwelen en de traditie der Blijde Inkomsten.

Tijdens de contrareformatie grepen beide kloosterorden dergelijke rijkversierde praalstoeten, met een overvloed aan borden met Latijnse teksten, te baat om de triomf van de Roomse kerk uit te beelden.

Gedurende de XVIIIde eeuw veranderden deze kavalkades in parades van alles omvattende kennis. Weinig elementen uit de vaderlandse geschiedenis kwamen daaraan te pas. (8)

De ruitersstoet die het zeventhonderdjarig jubileum van Sint-Macharius herdacht en die te Gent in 1767 op 1, 9 en 15 juni uitging, is daar een voorbeeld van. Het feest werd georganiseerd ter herinnering aan de miraculeuze tussenkomst van de heilige Macharius tijdens de pestepidemie die de middeleeuwse stad omstreeks duizend vijftig teisterde.

Aan het scenario werkten opnieuw het kollege der jezuiten en dat der augustijnen mee. De eersten namen deel één voor hun rekening. De augustijnen, aan wie het vierde deel was toevertrouwd, hadden reeds in 1752, bij de Blijde Intrede van Karel van Lorreinen een kavalkade georganiseerd waarin o.m. Vlaamse Graven werden uitgebeeld.

In de voornoemde H. Machariusstoet brachten beide orden enkele historische personages in verband met de heilige ten tonele, o.m. Boudewijn IV met de Baard en Filips I, koning van Frankrijk en hun gevolg. De rest van de stoet was allegorisch opgevat met dieren zoals de mytische feniks, de pauw en de pelikaan, allerhande Griekse goden en helden, planeten, de vier werelddelen, de "Religie", de "Vermaardheid", het "Medelijden", de "Doctrine", de "Maagd

van Gent” enz. Het geheel werd door muziekkorpsen, vlaggedragers en afgevaardigden van de verschillende stedelijke gilden zoals die van de touwslagers, vishandelaars, beenhouwers, pijnders, graanwegers, molenaars enz. aangevuld en aaneengeregen.

Het duurde tot halweg de XIXe eeuw vooraleer Gent, waarschijnlijk door de romantische tijdgeest gestuwd, als eerste stad in onze gewesten een historische praalstoet creëerde, een aanschouwelijke, geanimeerde uitbeelding van de geschiedenis voor de toeschouwers.

In de volgende decennia namen veel andere steden bepaalde feestelijkheden te baat om op hun beurt met een soortgelijke kavalkade, ommegang of praalstoet uit te pakken.

Dergelijke feestelijkheden werden door de streekgeschiedenis en het nationaal verleden gekonditioneerd. Door toevoeging van legenden, anekdotes, sagen en vertellingen leunden ze bij de volkskunde aan.

Sociaal gezien was het vooral een zaak die de hoge(re) burgerij interesseerde. Zij vertolkte immers biezonder graag de rollen van de middeleeuwse adel en had het er voor over zelf voor kleren, paarden en toebehoren in te staan. De arbeidende bevolking kon de pracht bewonderen of kreeg ten hoogste een figurantenkwarweitje toebedeeld.

Na de Eerste Wereldoorlog kwamen dergelijke historische kavalkades enkel nog sporadisch voor.

GENTSE PRAALSTOETEN

DE HISTORISCHE STOET VAN 1849

De Koninklijke Kamer van Retorica der Fonteïnisten wou in 1848 haar vierhonderdste stichtingsjaar op een spektakulaire manier vieren.

Men voorzag natuurlijk een toneelwedstrijd, maar tevens literaire en historisch-getinte feestelijkheden.

Felix Devigne, schilder van historische taferelen en portretten, liet in 1847 een werk verschijnen: **Recherches historiques sur les costumes civils et militaires des gildes et des corporations de métiers, leurs drapeaux, leurs armes, leurs blasons** etc. Hij stond reeds bekend als de vinder der muurschilderingen in de "Leugemeete" in de Brugsepoortstraat die hij aldaar in 1846 ontdekte en waarop het Gentse, middeleeuwse gemeentelager stond afgebeeld. Hij was van biezonder nut aan De Busscher, toen stadsarchivaris te Gent, die het scenario van de stoet der "Graven van Vlaanderen" voor de Fonteine koncipieerde.

Die stoet had oorspronkelijk als thema de inhuldigingsplechtigheden en de schenking van een keurbrief door de magistraten aan de Fonteine. Hij zou bestaan uit praalwagens en gilden uit de XVde eeuw.

Ongelukkiglijk raasde toen echter een storm van omwentelingen over Europa en de festiviteiten werden uitgesteld.

Brussel, dat in september van dat jaar met een eigen kavalkade uitpakte, zou echter het Gentse projekt gedeeltelijk overnemen. (9)

Spijts het feit dat de cholera in 1849 meer dan 2200 slachtoffers onder de arme arbeidersbevolking had geëist, stond het vast: een historische stoet zou tijdens de Gentse Feesten (sinds 1843 georganiseerd tijdens de periode der paardwedrennen die op het Sint-Denijsplein plaatsgrepen) uitgaan.

Tevens was er een tentoonstelling van nijverheid- en landbouwprodukten in Vlaanderen, wat een aanleiding werd voor koninklijk bezoek.

Een feestkomitee werd opgericht waarin de oud-gouverneur der provincie, August De Cock, het voorzitterschap waarnam. De Burggraave, professor aan de Gentse universiteit, werd ondervoorzitter.

Bewust afwijkend van de vroegere reuzenommegangen en de kavalkades be-



Tweede groep: praelwagen met de aartsengel Sint-Michel en de draak.

GAND

GRAND CORTÈGE HISTORIQUE

TRI-CENTENAIRE DE LA
CONFÉRIÈRE DES ESCRIMEURS
DE SAINT MICHEL

1000 PARTICIPANTS - 100 DAMES

"OMMEGANCK" 1913

GENT

HISTORISCHE STOET

1000 Deelnemers
100 Dames te paard

UITGANGDAGEN
20-27 JULI (ZONDAGEN)
8 AUGUST (ZATERDAG)

**WERELDTENTOONSTELLING
VAN GENT 1913.**

**EXPOSITION UNIVERSELLE
DE GAND 1913.**

Le ROI de la Conférie Royale
& Chevalerie de ST MICHEL
est conduit processionnellement
par les rues de Gand
Les Archiducs ALBERT & ISABELLE
prennent part à l'OmmeGANCK

De KONING van ST MICHEL'S
GILDE oesel zijn ommeGANCK
in de straten van Gand
De Aartsbisschoppen ALBRECHT en
ISABELLA nemen deel aan
den stoet.

DE ORGANISATOR ... LE BROSSEUR
E. BRAUN
DE GERECHTE SCHIEDER
LE BEVEGINGS BUREAU
DE BRUYCKER

114, MERKUR DEERS, 26 RUE BASTIE GAND

SORTIES: 20 JUILLET (Dimanche)
27 JUILLET (Dimanche)
9 AOÛT (Samedi)

Affiche.

sloot men, geleid door de toenmalige romantische visie op het verleden, een zuiver-historische praalstoet te laten doorgaan.

De merkwaardige periodes van de vaderlandse en plaatselijke geschiedenis zouden in levendige taferelen door de stoet worden afgebeeld. (10)

Ontleende hij vorm en structuur aan de traditie der Blijde Inkomsten, omme-gangen en kavalkades, toch werd de stoet er geen reproductie van, wegens de geschiedkundige inhoud. Men zocht naar de juiste uitbeelding der kledij en toebehoren. Men streefde naar historische (archeologische) nauwkeurigheid tegen elk anachronisme in.

Voor geen enkele vorige stoet had men de exactheid zover doorgedreven. Meer dan zeshonderd personages en figuranten, te voet of te paard, werden voorzien: graven en gravinnen, geestelijken en gemeentelijke dignitarissen, edellieden en baanderheren, krijgslui en magistraten, burgers en ambachtslui, gilden en stedelijke para-militaire korporaties.

Felix Devigne tekende de kostuums en, samen met Karel De Kerchove-De Limon, controleerde hij de vervaardiging ervan.

De praalwagens, opgesmukt met schilderijen, symbolen en andere versierselen, werden gekoncipieerd door architecten en artiesten, waaronder Adolf Pauli en Lode van Overstraeten, bouwmeesters en Jan Portaels en Felix Devigne, respektievelijk directeur en leraar aan de Gentse Akademie voor Schone Kunsten. (11)

De 23e juli, op een maandag, voorzag men én de opening van de nijverheids- en voedingstentoonstelling en de eerste doortocht van de praalstoet der Graven van Vlaanderen.

Een koninklijke trein bracht Leopold I, zijn familie en gevolg de dag tevoren naar onze Oostvlaamse hoofdplaats. Het voorname gezelschap werd door de Gouverneur en de stadsmagistraten opgewacht en door afdelingen van het leger en de burgerwacht, afgevaardigden van verenigingen en gilden naar het Gouvernementpaleis begeleid. (12) Aan het lokaal der Oude Stapelplaats aan de Coupure, begon de stoet 's namiddags zijn eerste trajekt. Hij kwam langs de Recolettenlei, Onderbergen en het Sint-Michielsplein in het stadscentrum, moest de voornaamste straten en pleinen aldaar doorlopen en keerde ten slotte langs de Recolettenlei naar de Oude Stapelplaats terug.

Aan het eind van de stoet kwam er tegenslag. Een biezonder zware stortregen ontredderde de kavalkade. Men kon nergens heen vluchten en vlugger doorstappen was nefast voor de wagens. Het resultaat was, dat iedereen en alles druipnat arriveerden. (13)

Een tweede uitgang was voorzien op zondag 29 juli. Ging die door? In elk geval werd daarover niets in de kranten gerept. Toen tenslotte de stoet de maandag 6e oogst nogmaals opstapte, volgde men de uitgestippelde weg van de tweede en niet van de voorziene derde keer. (14) Welke inhoud voorzag men voor de Praalstoet der Graven van Vlaanderen? Het was een overzicht van de belangrijkste fazen en personages uit de geschiedenis van onze gewesten, vanaf de 9de tot en met de 15de eeuw.

Boudewijn van Vlaanderen, Arnold de Oude, Boudewijn van Bergen, Diederik en Filips van de Elzas, Boudewijn van Konstantinopel, Johanna van Konstantinopel en Ferrand van Portugal, Gwijde van Dampierre, Robrecht van Bethune, Jan Breydel en Pieter de Coninck, Lodewijk van Nevers en Lodewijk van Male, Jacob en Filips van Artevelde, Filips de Schone, Jan zonder Vrees, Filips de Goede en leden van de Orde van het Gulden Vlies (foto), Karel de Stoute en Maria van Bourgondië, edellieden en hofdames kwamen kronologisch aan de beurt.

Daartussen evolueerden al naargelang van de uitgebeelde eeuw forestiers, adel, neringen, banierdragers, Vlaamse ridders te paard, baljuws, rechters, kruisvaarders, tempeliers, schildknepen, hofjonkers, minnestrelen, speellieden, wapenherauten, het kollege der 39 te Gent, rijke burgers, leliaards, klauwaards,

Witte Kaproenen, gewapende gemeentenaren (foto's), het banier van Vlaanderen, Kamers van Retorika, konfrerieën, hofnarren, valkeniers... en praalwagens! De eerste was die van de "Gödsdienst" met de heiligen Amandus, Bavo en Lieven. Verder rolde de praalwagen aan met de afbeelding van de **Gentse draak**. (15)

Het (toekomstige) **standbeeld van Jakob van Artevelde** en het **Groot kanon** kregen ook hun plaats in de stoet. Indrukwekkend werden de **Schilderkunst** en de **Boekdrukkunst** afgebeeld.

Nog een drietal andere wagens vertolkten allegorisch hulde aan de stad, die van **Flora**, **De Maagd van Gent** en de **Eendracht**. Op de klederdracht en de detaillering van de personages en figuranten was weinig aan te merken. De meeste praalwagens waren heel geslaagd. Een dergelijke praalstoet had men alhier nog nooit tevoren gezien. Hij was niet enkel indrukwekkend maar tevens bijzonder origineel opgevat voor zijn tijd.

NAVOLGING

Het succes van de Gentse historische stoet van 1849 breidde zich over Vlaanderen uit. Andere steden ontwierpen de eerstvolgende decennia eigen kavalkades met de nadruk op de (plaatselijke) geschiedenis, soms vermengd met karnavaleske elementen.

Brugge

Ter gelegenheid van de inhuldiging van het standbeeld van Simon Stevin in 1850 te Brugge werd de Grote Markt in een soort vereringstuin met borstbeelden en medaillons van alle grootheden uit het Brugse herschapen. (16) Deze stad zou zich met de jaren onbewust voorbereiden tot de unieke historische show van **De Gouden Boom** in 1958 en de volgende lustra!

Kortrijk

In 1853 organiseerde een filantropische maatschappij van Kortrijk aldaar een karnavalsstoet waarbij tevens de geschiedenis van de stad werd uitgebeeld. De inrichting ervan was nochtans niet van een leien dakje verlopen. Zowat alles ontbrak: tijd, geld, medewerkers, paarden, kledij, wapens... Doch de stuwkracht die van de organisatoren uitging, bracht alles in orde. De dag van de "uitgang" waren meer dan tweehonderd personages en figuranten present, tachtig paarden konden worden gehuurd en vijf praalwagens stonden klaar. (17) Tal van kunstenaars verleenden hun medewerking: Vincent De Vos en zijn leraar E. Woutermaertens, beiden dierschilders (praalwagen van de landbouw), A. Lambert, decorateur en J.B. Daveloose, landschapschilder (wagen van de vlasindustrie). C. Devreese, beeldhouwer en L.F. Caullet, historieschilder (praalwagen van de **Gulden Sporenslag**), Henri en Edmond Depratere, kunstschilders (wagen van de **Schone kunsten**).

Vaandels en banieren werden door Aug. Velghe en Delvoye, kunstschilders, vervaardigd en de schilden door Fidèle Vandepitte ontworpen. (18) De stoet bestond uit drie delen. Het eerste was gekoncipieerd in de zin van de gebruikelijke karnavalsstoeten. In het tweede en derde overwoog de geschiedenis alhoewel karnavalsgroepen elk deel afsloten.

Stapten o.m. op in deel twee: de stichters van Kortrijk (Romeinse soldaten), de forestiers van Vlaanderen, vaandeldragers, de eerste graven van Vlaanderen, kruisvaarders enz.

In het laatste deel reden Diederik en Filips van de Elzas, Boudewijn van Constantinopel, Filips de Goede en Vlaamse ridders.

De gilden van de linnenwevers, kruisboogschutters, enkele muziekkorpsen en

talrijke vlagge- en banierdragers vulden de stoet aan. Verdeeld over de gehele lengte brachten de praalwagens een eigen sfeer aan het geheel. (19)
Te Antwerpen organiseerde men jubelvieringen ter ere van kunstenaars van eigen bodem zoals Rubens, Van Dyck en Conscience die respectievelijk in 1877, 1899 en 1912 in een praalstoet verheerlijkt werden.

KARNAVALSKAVALKADES TE GENT

Vanaf de tweede helft van de 19de eeuw tot voor de Eerste Wereldoorlog richtten weldadigheidsmaatschappijen jaarlijks tijdens de karnavalsdagen speciale kavalkades in, tijdens dewelke men geld bij de toeschouwers ophaalde. Te Gent maakte zich voornamelijk Zonder naam, niet zonder hert, in samenwerking met verschillende andere maatschappijen op dat vlak verdienstelijk. (20)

Deze levendige ruitersstoeten, typisch voor een tijd zonder sociale voorzieningen, waren optimistisch, volks en doorgaans spottend opgevat. Ook hierin rolden praalwagens mee, maar er was helemaal geen sprake van historische thema's.

Deze kavalkades startten steeds op de Frère-Orbanlaan en sloten, langs de Stationsstraat, Brabantdam en Vogelmarkt aan bij de zgn. toer der karnavalvierders in het centrum van de stad.

In februari 1863 organiseerde Zonder naam, niet zonder hert een karnavalskavalkade ten voordele van de talrijke werkloze textielarbeiders uit het Gentse. De eerste drie delen beeldden volkse taferelen uit. Deel vier was geschiedkundig opgevat en had als thema: De Blijde Inkomst van Maximiliaan van Oostenrijk en Maria van Bourgondië in 1479 te Gent. (17) Dezelfde ruitersstoet ging op 15 maart '63 te Brussel uit.

DE PACIFIKATIESTOET

1876 werd voor Gent een opwindend jaar! Het toenmalig liberaal stadsbestuur besloot op voorstel van schepen Wagener en met de steun van burgemeester graaf de Kerchove, ter gelegenheid van de driehonderste verjaring van het sluiten der Pacifikatie van Gent, feestelijkheden in te richten. Daarmee bedoelde men bals, concerten, toneel, nachtfeesten, volksspelen e.d. plus een historische stoet. (22)

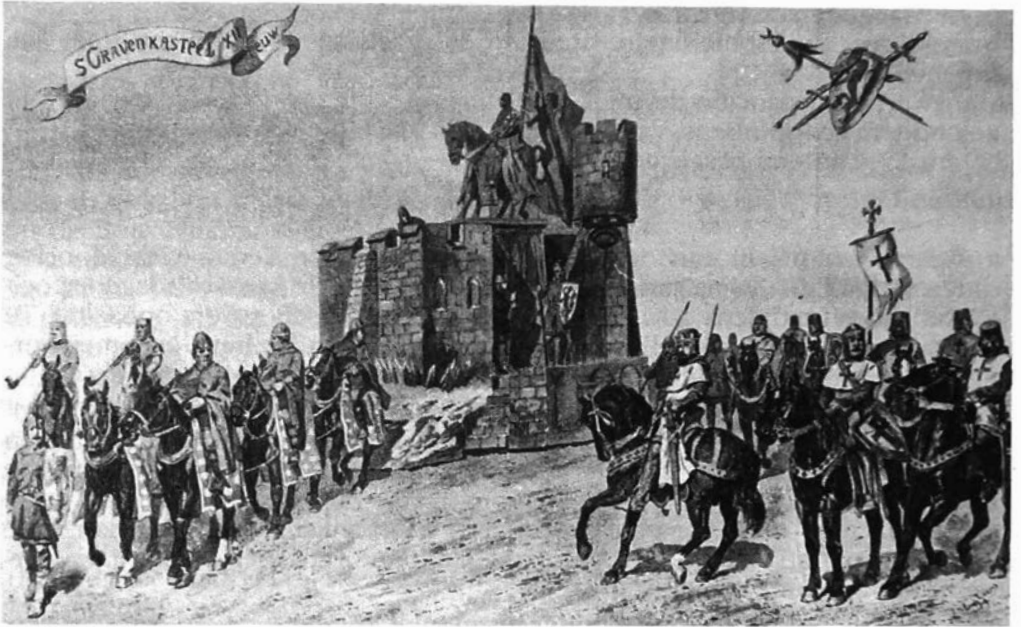
Dit verwekte biezonder hevige polemieken bij de katholieke oppositie die er een aanval tegen de Roomse Kerk meende in te herkennen... Dat lag geheel in de lijn van de onderlinge politieke strijd die toen tussen liberalen en katholieken werd gestreden.

De homogene liberale gemeenteraad juichtte het voorstel toe. De katholieke pers daarentegen ontketende een pennestrijd. (23)

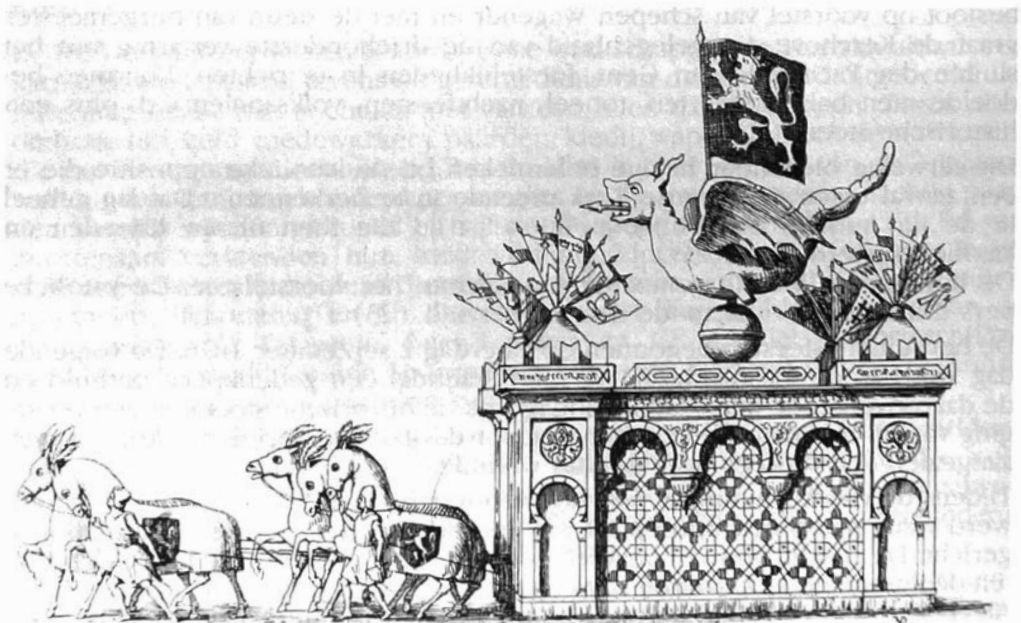
De herdenkingsfeesten begonnen op zaterdag 2 september 1876. De volgende dag werd in de Pacifikatiezaal van het Stadhuis een gedenkplaat onthuld en de daaropvolgende maandagnamiddag trok de historische stoet met een vertraging van 24 uur voor de eerste maal door de stad. De vorige dag kon dit niet, aangezien een onweer over de stad woedde. (24)

Tijdens de voorbereidingen voorzag men meer dan 1100 deelnemers. Daarom werd vanaf maart een oproep tot medewerking tot de Gentse maatschappijen gericht. De reactie was vrij positief. Een dertigtal bekende verenigingen besloten deel te nemen. Dat waren zowel koor- als gymnastiekgroeperingen, harmonieën als fanfares, boogschutters als oud-leden van de burgerwacht, rederijders als leden van de Club Nautique enz... (25).

Talrijke kunstenaars bleken bereid om mede te werken bij het ontwerp van de stoet, de kledij en de praalwagens. De belangrijkste waren Felix Metpenninghen, Julius De Kegel, Lodewijk en Jules Van Biesbroeck (senior), Gentse



*Praalwagen: "Oprichting van het Gravensteen door Filips van de Elzas".
(Gent door de eeuwen heen, 1894)*



*De praalwagen met de Gentse draak.
(De stoet der Graven van Vlaanderen, 1849)*

kunstenaars, verder Willem Geets, Mechels kunstschilder, Paul de Vigne, beeldhouwer te Brussel, Adolf Pauli, Gents architect, Alfred Cluysenaer en Lode Lebrun, bekende figuren uit de Brusselse kunstmilieus.

Ook de minister van oorlog bracht zijn steentje bij: muziekkorpsen, manschappen en paarden werden toegezegd. (26) Het stadsbestuur schonk een toelage van 50.000 frank en opende een openbare inschrijving om de onkosten zoveel mogelijk te dekken. Daarop werd echter relatief weinig gereageerd.

De historische kledij, waarbij men naar nauwkeurigheid streefde, werd door de kunstenaars Gust den Duyts en Jules Van Biesbroeck (sr.) naar 17de-eeuwse prenten ontworpen en voor een deel vervaardigd door de meisjes van de stedelijke werkplaats voor behoeftigen in de Tweebruggenstraat, de zgn. *ouvroir*. (27)

Even veel zorg werd aan wapens, schilden en ander toebehoren besteed. Deze werden onder de leiding van F. Wante gecreëerd. De wagens werden ontworpen door de reeds voornoemde kunstenaars J. De Kegel, J. Van Biesbroeck (sr.), Willem Geets, A. Pauli, A. Cluysenaer, F. Metpenninghen en L. Lebrun.

Paul Fredericq, sekretaris van de **Kommissie voor Kunst en Geschiedenis**, liet begin augustus een tweetalig **Album van den Historischen Stoet van de Pacificatie van Gent** verschijnen. Daarvan werden tijdens de twee laatste rondgangen van de stoet, 10 en 17 september, vele duizenden exemplaren gratis uitgedeeld. (28)

Doch de katolieken waren op hun hoede en verspreidden vanaf half augustus een nederlandstalige, anonieme brochure, gelijkend op voornoemd album en misschien wel door De Potter opgesteld. Dat **Programma van den Historischen Stoet der Pacificatie van Gent** was voorzien van de nodige negatieve commentaren. (29)

Het tema van de stoet genoot nochtans heel wat bijval bij de handelaars, zelfs in het buitenland!

Urbain Vermeulen citeert o.m. het volgende. Begin september lanceerde een sigarenfabrikant souvenir-sigarenkistjes met de betiteling **Pacification de Gand. Fabriga de Tabacos Superiores. Habana. Een Elixir des Gueux**, recette du XVIIe siècle (!) heeft toen een Brussels likeurhandelaar op de markt gebracht.

De Goudse pijpenfabrikant Van der Want schonk aan elk lid van de Kommissie voor Kunst en Geschiedenis een gratis exemplaar van zijn **Pacificatiepijpen** die voor de gelegenheid vervaardigd werden. (30)

De ganse kavalkade beschrijven zou ons te ver leiden, want hij was biezonder uitgebreid.

Opgebouwd rond de historische feiten in de Zuidelijke Nederlanden uit de tweede helft van de XVIde eeuw, was de stoet in een tiental groepen opgesplitst. In bijna elke groep reed een praalwagen waarop een der gebeurtenissen dramatisch werd uitgebeeld: **Het Smeekschrift der Edelen, Egmond en Hoorne voor de Bloedraad, De Inquisitie, De Spaanse Furie te Antwerpen, De Verenigde Provincies, De Verzoening tussen Katolieken en Protestanten, De Terugkeer der Bannelingen, De Intrede van de Prins van Oranje, De Onderteekening van de Pacificatie op het Gents Stadhuis**. Daarop volgde de allegorische uitbeelding van de stad nl. **De Maagd van Gent**. (31)

Voorafgegaan door XVI-eeuwse ruiters van de Gentse burgerwacht, kwamen de tien bovenstaande groepen aan de beurt waarin muziekkorpsen, edelen, wapenboden, hoofdfiguren als Alva, don Frederik van Toledo, de Prins van Oranje e.a., landsknechten, haakbuschutters, vaandrags, hellebardiers, religieuze rechters, beulen, Spaanse soldaten, katolieken, lutheranen, calvinisten, water- en bosgeuzen, Gentse schepenen van de XVI-de eeuw, bazuinblazers, afgevaardigden van de vier hoofdgilden Sint-Joris, Sint-Antoon, Sint-Michiël en Sint-Sebastiaan en leden van de rederijkerskamers te herkennen waren. Iedere

maal dat de stoet door de Gentse straten trok, bleek hij gezien de massa toeschouwers een enorm succes te boeken. De pers was evenwel verdeeld inzake haar kritiek.

De katholieke kranten hadden het over den **groten stoet der Gentsche Falsifikatie**. (32) Andere kranten zoals de *Gazette van Gent* waren daarentegen vol lof over de kostumering, het paardetuig, de groepen... en vonden ook de praalwagens fraai, een paar uitzonderingen niet te na gesproken die ofwel te wreed van voorstelling bleken (het levend verbranden der anabaptisten op het Veerleplein) of min geslaagd waren (de wagen der Verenigde Provinciën). (33)

Van katholieke zijde werden schimpliëderen verspreid en op 10 september 1876 werd beweerd dat de helft van de meisjes die de **Verenigde Provinciën** uitbeelden, vrouwtjes van lichte zeden waren. Waarop P. Fredericq prompt met een wederwoord reageerde. (34)

Omstreeks de kerstdagen van dat jaar werd een openbare verkoop ingericht van de voorwerpen die tijdens de stoet werden gedragen.

Volgens een tekstaffiche uit die periode ging het om meer dan duizend kostuums en zeventhonderd wapens. Deze werden eerst voor het koopgrage publiek in de gotische benedenzaal van het stadhuis tentoongesteld.

Voor de daaropvolgende karnavalsdagen zat daar inderdaad een interessante mogelijkheid in...

Op 16 oogst 1885 ging te Brussel ter gelegenheid van het 50-jarig bestaan van de Belgische spoorwegen een historische kavalcade uit met als thema **De Geschiedenis van het Vervoer**. Dat ontwerp was ontstaan op initiatief van het Syndicaat van de Beurs der Metalen en Steenkolen.

Twintig groepen volgden elkaar kronologisch op, maar de eerste was precies aan vernoemd "Syndicaat" gewijd. De rest gaf de illustratie van voormeld thema. (35)

Doch tijdens de feestelijkheden te Brussel georganiseerd bij de 60e verjaring van de proklamatie der nationale onafhankelijkheid trok op 20 en 27 juli 1890 een historische optocht uit die een broertje kon genoemd worden van de Gentse Pacifikatiestoet. Het thema laat dat reeds doorschemeren: **Historische stoet van de XVI-de eeuw van de Stad Brussel**. (36)

Belangrijke groepen, waarvan een viertal met praalwagens waren voorzien, waren de volgende: **Het Eedverbond der edelen**, **De ondertekenaars van het verbond in 1566 te Brussel**, **Het geuzenbanket te Kuilenburg** (praalwagen), **Het leger van het Spaanse absolutisme**, **Egmont en Hoorne**, **De Unie van Brussel in 1576**, **Intrede van Don Juan**, **Godsdienstvrede** (allegorisch opgevatte praalwagen), **De Brusselse ambachten** (praalwagen), **De officiële ontvangst van Willem de Zwijger**, **Verheerlijking van kunsten, letteren en wetenschappen** en **De meesters van de XVIde eeuw**, praalwagen waarop o.m. Willem de Zwijger, Marnix van Sint-Aldegonde, Erasmus, Mercator, Frans Floris, Van Orley en anderen werden afgebeeld.

GENT DOOR DE EEUWEN HEEN

In de jaren 1893-'94 lanceerde het stadsbestuur de idee om opnieuw een historische stoet in te richten. Hij zou op 15, 22 en 29 juli '94 uitgaan en hij kreeg als thema mee: **Gent door de eeuwen heen**.

Vooraf werd er tot het bespreken van het scenario en alles wat daarmee verband hield een **Geschied- en oudheidkundig comité** opgericht. Belangrijke specialisten werden daartoe aangesproken, o.m. A. Van Assche, architect, V. Vanderhaeghen, stadsarchivaris, H. Pirenne en P. Fredericq, hoogleraren in de geschiedenis, Herman Van Duyse, konservator-oudheidkundige, Flor. Van Duyse, komponist-musicoloog, J. Delvin en J. Van Biesbroeck, kunstschilders en F. De Potter en J. Vuylsteke, letterkundigen.

Typisch voor deze kavalkade was, dat ook een rijmeester, F. D'Aoust, aan voornoemd gezelschap werd toegevoegd. Daarenboven bood de artilleriekolonel Bourlard zijn diensten aan tot het organiseren van de stoet. (37) Verder werden er elf wedstrijden voor groepen en praalwagens uitgeschreven, evenveel als er afdelingen kronologisch werden voorzien. (38) De commissie hoopte op die manier een keuze te maken uit de beste tekeningen voor de kledij, de versierde wagens en het toebehoren. De kleuren moesten zo nauwkeurig mogelijk de realiteit benaderen.

De beoordeling had plaats op 21 april 1894 en de 22e, een zondag, werden de beste werken in de vestibule van de hogeschool (Voldersstraat) tentoongesteld.

Vóór en tijdens de uitgangen van de kavalkade werkten honderden personen mee: gendarmes, soldaten, ruiters, burgers, leden van allerlei plaatselijke verenigingen, turn-, sport-, zang-, toneelmaatschappijen enz. Zelfs de Club des Nobles wenste, onder zekere voorwaarden, aan te sluiten...

Daarenboven kon men rekenen op enkele Gentse muziekkorpsen, o.m. dat van de Gentse kulders (weesjongens) en de muziekkapel van het 1e Linieregiment, toen alhier gekazerneerd.

Artiesten en decorateurs stonden in voor de conceptie en uitvoering van de vele praalwagens, kostuums, wapens enz. Beeldhouwers en schilders zoals Aloïs De Beule, Armand Heins, J. Janssens, H. Leroy en Jules Van Biesbroeck lieten zich helpen door bekende sierkunstenaars en gespecialiseerde ambachtslui uit het Gentse en van elders.

De kleurrijke kostumering, schoenen, pruiken, de schitterende harnassen en maliënkolders, wapens, vaandels, vlaggen, paardetuig, toebehoren voor de zeevaart, alles werd naar originele documenten tot in de puntjes verzorgd.

En ondertussen repeteerden koren en muziekkorpsen de oude liederen die door Flor. Van Duyse waren bewerkt en die in de stoet moesten gezongen of gespeeld worden.

De elf ontworpen praalwagens waren op 1 juli volop in aanbouw. (39) Bepaalde groepen die groot in aantal waren, hielden marsrepetities. (40) Op 8 juli stelde L'Union in haar lokaal op de Kouter de kostuums en andere benodigdheden voor haar groep Maria Theresia en Jozef II tentoon. (41) Andere verenigingen volgden dit voorbeeld.

Vertegenwoordigers-journalisten van de bekendste kranten van het land werden op 14 juli door het stadsbestuur in het Hotel de la Poste (Kouter) op een banket geïnviteerd... (42)

Kort daarvoor kwam men echter tot de vaststelling dat verscheidene praalwagens boven de hoogte der telefoondraden uitstaken, wat dadelijk door de bevoegde diensten werd verholpen.

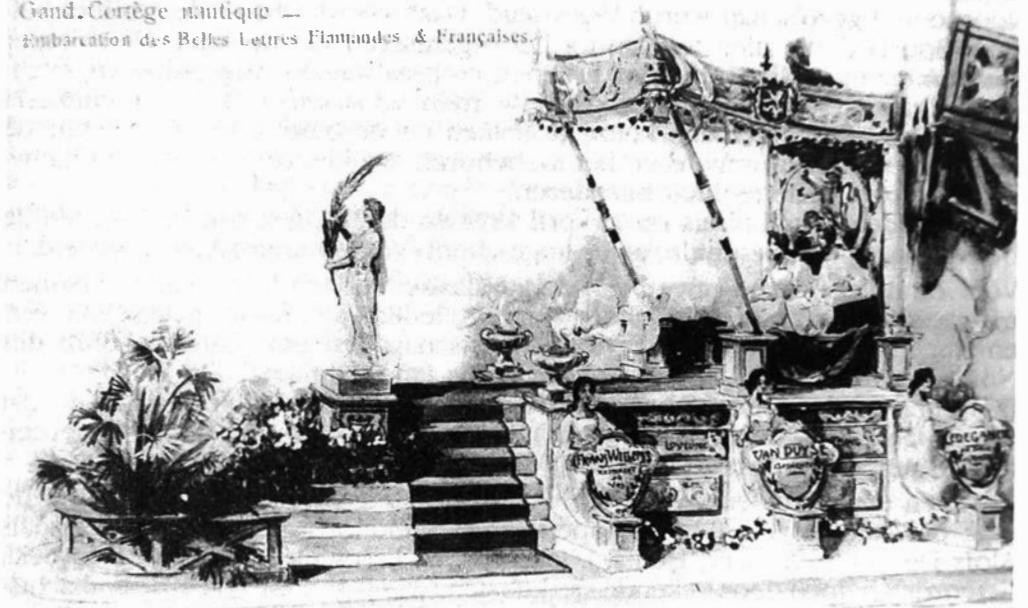
Naast het Gentse publiek verwachtte men veel vreemde nieuwsgierigen. Daartoe werden in het Zuidstation vier speciale uitgangen voorzien. De reizigers met een retourkaartje konden 's avonds terug langs een bijzondere ingang. (43) Inderdaad, de 15de juli waren er, om 11 uur 's morgens reeds 32.000 reizigers per spoor gearriveerd. Volgens de pers bleken dat er 65.000 's namiddags te zijn. (44)

Doch boven gooide men roet in 't eten. Even na de noen begon het te regenen. De kavalkade vertrok evenwel; maar het werd erger en erger en om 15 uur viel de stoet stil en ging uiteen, tot ergernis van de vele duizenden toeschouwers.

De 22e en de 29e juli echter kon de kavalkade telkens om 14 uur vanaf de Frère-Orbanlaan starten en haar volledig traject afleggen. Het werd niet enkel een kijk- maar tevens een hoorspel.

Diverse blaasinstrumenten, o.m. Romeinse tubicines, middeleeuwse bazuinen, hoornen en trompetten werden bespeeld, ook pauken en trommels van alle resonanties naast muziekinstrumenten van moderne faktuur.

Gand. Cortège nautique —
Embarcation des Belles Lettres Flandres & Françaises.



N° 17 — Hélotypie De Graevé Gand.

*Waterstoet (1905).
Praagboot: "Vlaamse - Franse letteren".*



GENDRUGGE - Lod. Van Houtte's Feesten, 26 Juni 1910
4 - Postp. n. 1 en Huisvesting van een plantoverzamelaar in Zuid-Amerika

*L. Van Houtte-stoet.
Praagwagen: "Huisvesting van plantverzamelaar in Zuid-Amerika".*

Wat men ondertussen te zien kreeg, was bijzonder knap.

De stoet was in afdelingen opgesplitst die elk de hoofdfeiten uit een bepaalde periode afbeeldden, een panorama van de verheerlijkte Gentse geschiedenis in beweging.

De kavalkade ving aan met de Romeinse en daarna de Frankische tijd, de kerstening van onze streken, de stichting van de Sint-Baafs- en de Sint-Pietersabdij, de aanstelling van Eginardus door Karel de Grote, de inval van de Noormannen en de oprichting van het Gravensteen door Filips van de Elzas...

Daarop volgden de bekendste Vlaamse kruisvaarders met hun gevolg, de graven en gravinnen uit de 12de eeuw, o.m. Margaretha van de Elzas die de keure van 1191 aan Gent schonk, de praalwagen met het 13de-eeuws zegel van Gent, omringd door poorters en Gentse schepenen van toen.

De derde groep gaf enkele gebeurtenissen weer uit de XIVde eeuw. Aan kop van het Gentse heer reed Jan Borluut te paard. Daarop volgden de neringen, de standaarden der vijf parochiën met hun vaandels en het stedelijk banier. Tot slot stapten Jacob van Artevelde en de vorsten Jan III van Brabant, Willem II van Holland en Koning Edward III van Engeland.

Ook de volgende afdeling ging over de XIVde eeuw: Filips van Artevelde, Jan Yoens, de Witte Kaproenen en de praalwagen der gemeentelijke vrijheden.

De Gentse Kamers van Retorica, de praalwagen van de Gentse 15de-eeuwse schildersschool en de militaire hoofdgilden behoorden tot het vijfde deel. Dezelfde eeuw, het Bourgondisch tijdperk, kwam daarna aan de beurt, met o.m. de Hertog Filips de Goede en de Ridders van het Gulden Vlies te paard, het Kapittel van 1445 te Gent en het Groot Privilege door Maria van Bourgondië in 1477 aan Gent geschonken.

De zevende groep onderstreepte de cultuur en de politieke gebeurtenissen tijdens de XVIde eeuw. Renaissancemuziek en een praalwagen met de uitbeelding van de doopplechtigheid van Keizer Karel waren hierbij hoogtepunten. Deel acht vatte drie eeuwen samen, o.m. de vermaarde Vlaamse schilders, schrijvers en drukkers uit de XVIde eeuw, een praalwagen waarop Albrecht en Isabella zich naar de gaaschiëting van 5 augustus 1618 op de Kouter begaven en een wagen met Maria-Theresia en Jozef II als kind.

De laatste drie afdelingen gaven een syntese van de biezonderste historische feiten voor Gent tijdens de XIXde eeuw: Napoleon Bonaparte die in 1803 alhier een tentoonstelling bezocht, een praalwagen met het ontstaan van de Gentse Hofbouw, Willem I en de stichting van de universiteit en het graven van het kanaal van Terneuzen. Daartoe werd een versierde wagen i.v.m. de Zeevaartinrichtingen ingelast.

Tenslotte kwam er een hulde aan de onafhankelijkheid van België met een praalwagen die de regering van Leopold I en Leopold II verheerlijkte, waarbij de nadruk werd gelegd op de ontwikkeling der Gentse nijverheden en de Kongostaat.

Een uitgebreid muziekprogramma onderstreepte het verloop van de kavalkade met krijgsmarsen vanaf de Romeinse tijd tot en met de XIXde eeuw; ook middeleeuwse en renaissanceliederden en -koren. (45)

Uren lang trok de enorme praalstoet door de voornaamste Gentse straten. (46) Samengesteld door een culturele elite en uitgevoerd door de burgerij rolde deze kavalkade de Belle Epoque binnen.

Een soortgelijke stoet zal in 1913 deze bourgeoisperiode afsluiten.

VAN DE XIXde IN DE XXe EEUW

Aan het eind van de 19de eeuw ging te Brussel een historische kavalkade uit,

een herinnering aan en een evocatie van de **Wederoprichting van Brussel 1697-1897**. (47)

Te Kortrijk trok in 1902 de zeshonderdste verjaring van de **Slag der Gulden Sporen** een praalstoet door de straten met dit historisch feit als thema. (48)

Volkse praalstoeten waren die welke vanaf 1895 door de Socialistische Partij en de Vakverenigingen o.m. ter gelegenheid van de 1e mei te Gent werden ingericht. Deze kavalkades waren doorgaans voor een deel historisch, maar tevens allegorisch en symbolisch opgevat. Belangrijk was wel dat oorspronkelijk de praalwagens en de kledij van de personages door de deelnemers zelf waren vervaardigd. (49)

In 1905 werd de 75e verjaardag van België's onafhankelijkheid over het hele land met veel luister en gevarieerd gevierd.

Het feestprogramma voor deze huldiging werd bekend gemaakt door middel van een prachtige, kleurrijke gelitografeerde affiche, een kunstwerk van 3,15 m hoog en 1,60 m breed (!), ontworpen door Prosper Hoste en Franz Poelvoorde. De festiviteiten die tussen 18 juni en 27 augustus plaatsgrepen, omvatten o.m. een waterstoet, voornamelijk symbolisch opgevat, varend vanaf de Coupure over de Lindelei naar het stadscentrum toe. Koning Leopold II woonde deze aangelegenheid bij vanaf een balkon van het Gerechtshof dat hij voor de gelegenheid met een bezoek had vereerd. Dat gebeurde op 18 juni. (50) (Drie weken later had een Venetiaans waterfeest plaats.)

Tweeëntwintig boten, met de meest verscheiden bloemen opgesmukt, die de kunst, het onderwijs, de sport, de nijverheid, de landbouw enz. symboliseerden, passeerden voorbij een opgetaste, entousiaste menigte.

Strikt plaatselijk bedoeld was de sierlijke huldestoet die op 26 juni 1910 te Gentbrugge ter ere van Louis van Houtte, een van de belangrijkste bloementeeltpromotors uit het Gentse, plaatsvond. Een geïdealizeerde rekonstruktie in notedop van Van Houttes leven en heel wat symboliek werden op verschillende praalwagens verduidelijkt.

Doch de meest spektakulaire, echt-historische praalstoet zou eerst in 1913 te Gent te zien zijn, een kavalkade die zeker voldeed aan de "m'as -tu-vu?"-wensen van de burgerij, een hoofse "parade", ingericht door de hoofdgilde van Sint-Michiel.

DE OMMEGANG VAN SINT-MICHIEL IN 1913

Jules Leirens en Albert Feyerick, respektievelijk hoofddeken en deken van de hoofdgilde van Sint-Michiel, deelden op 24 oktober 1911 aan hun leden van de eed, het Gents gemeentebestuur en de direkteurs-generaal van de wereldtentoonstelling een voorontwerp van de feestelijkheden mee, voorzien in 1913. Het driehonderdjarig bestaan van voornoemde gilde zou dan gevierd worden. Een gekostumeerd feest, een carrousel, een retrospectieve tentoonstelling van de schermkunst enz. stonden op het programma.

Begin 1912 werden verschillende commissies opgericht. Eén ervan kreeg de studie en organisatie van een historische stoet en een carrousel tot opdracht. Een andere werd aangezocht tot het oplossen van de kunsthistorische problemen. Voorzitters van deze commissie waren professor Georges Hulin en Henry De Smet de Naeyer. Victor Fris, Paul de Burggraeve, Paul Bergmans en Armand Heins behoorden tot de leden.

Beide laatsten stelden reeds eind januari 1912 een 17de-eeuwse **Ommegang** voor, een soort documentaire show met het volgend scenario. Verondersteld werd dat tijdens de jaarlijkse wedstrijd, in 1619, op de Vrijdagmarkt, de Aarts-hertogen Albrecht en Isabella aanwezig waren. Zij overhandigden de breuk, kenteken van zijn koninklijke waardigheid, aan de overwinnaar. Daarna werd deze in stoet naar het stadhuis begeleid (voor deze gelegenheid in "Oud-Vlaanderen" van de Wereldtentoonstelling). De leden van de verschillende hoofdgil-

den, de schepenen, de ambachten en de rederijerskamers waren present en de Aartshertogen zouden de kavalkade volgen.

Paul Bergmans, korresponderend lid van de Belgische koninklijke academie, nam het muzikaal gedeelte voor zijn rekening.

Armand Heins schiep litografische affiches waarop telkens een deel van de stoet stond afgebeeld. Ook de kledij van de belangrijkste personages werd door hem ontworpen, o.m. naar 17de-eeuwse gravures en schilderijen. Daarenboven schetste hij het baldakijn, de wagens en de karossen. De historische nauwkeurigheid in rijkdom en praal werd nagestreefd. Rekening houdend met de moeilijkheden die men had gekend in 1894 werd de hoogte van de praalwagens berekend naar die der bovenleiding van de elektrische trams.

Twaalfhonderd deelnemers, waarbij een honderdtal dames te paard, moesten kunnen evolueren. Verschillende maatschappijen kwamen in aanmerking tot de vorming van bepaalde groepen.

Ongeveer tweehonderd muzikanten en verschillende zingende koren moesten instaan voor de levendigheid en de beweging in de historische stoet. (51)

De rijke burgerij en de adel betaalde de eigen kostumering en de legerleiding stond speciale rijlessen in de militaire manege toe voor de deelnemende dames uit de hogere stand.

De organisatoren stonden evenwel voor financiële problemen. De praalstoet en de carrousel zouden globaal 90.000 (goud) frank kosten en daarom voorzag het Gents stadsbestuur in september 1912 een subsidie van 70.000 F. Daar was evenwel de voorwaarde aan verbonden dat één der uitgangen tijdens het bezoek van de koninklijke familie aan de wereldtentoonstelling moest plaatsgrijpen.

Ook de direktors-generaal van de expo stelden een subsidie en de grote zaal van het feestpaleis ter beschikking, voor zover de carrousel aan het eind van de eerste twee uitgangen precies dàar plaatsvond en dat de laatste sortie doorheen de wereldtentoonstelling zou lopen, met tot slot een defilé in Oud-Vlaanderen.

Deze kavalkade genoot van uitzonderlijk gunstige omstandigheden, gezien de Internationale Tentoonstelling en de beide Floraliën die datzelfde jaar werden gehouden. (52) !

Daarenboven was er zulk een overvloedige publiciteit tot in het buitenland gevoerd, dat er telkens ongelofelijk veel toeschouwers over het ganse parcours stonden. Speciale treinen uit Frankrijk, Duitsland en Nederland werden die dagen ingelegd.

Vooraleer de stoet op 20 juli voor de eerste keer door de voornaamste Gentse straten trok, was er al een behoorlijke aanloop tot de feestelijkheden geweest. De dertiende maart werd er een speciale schermgala voor de upper-ten gehouden, een zgn. Assaut de gala. In april was er een Jubileumbanket en de derde mei ging een gekostumeerd feest door, een Redoute parée waarop de Gentse high life aanwezig was.

Eindelijk was het dan zo ver. De stoet startte aan de Rodelijvekensstraat en trok verder over de Vrijdagmarkt, de Belfortstraat, 't Klein Turkije, de Korenmarkt, Veldstraat, Kouter, Vlaanderenstraat, 't Zuidstation, de Lammerstraat, het Sint-Pietersplein en de Citadellaan. Aan het Feestpaleis van de Expo werd hij ontbonden. Omstreeks 16 uur ging de Carrousel of het ruitersfeest door. (53)

Achtenveertig manschappen van de 4de Lancierseenheid voerden de verschillende, ingewikkelde en afwisselende figuren uit onder het bevel van luitenant Lambin. De medewerkers droegen wambuizen en veelkleurige mantels, de kledij der leden van de 17de eeuwse slagers- en visverkopersgilde. (54)

Aan het Dok begon, op 27 juli de tweede kavalkadedoortocht. De stoet kwam langs de Steendam, Keizer Karelstraat, Lange Violettestraat, Sint-Lievenspoortstraat, Hubert Frère-Orbanlaan, het Zuidstation, de Rooseveltlaan en de Sint-Lie-

venslaan en werd alweer aan het Feestpaleis ontbonden.

Ook dan ging de carrousel door en zoals de vorige keer zaten de kavalkadedeelnemers als kleurrijk decorum op een podium.

De laatste uitgang, die op 9 augustus plaatsgreep, begon op de Begijnhoflaan. De praalstoet trok dan langs de Hoogstraat en de Burgstraat verder naar het Sint-Veerleplein om langs de belangrijkste straten van de Kuip van Gent aan de tentoonstellingsingang op de Kortrijksesteenweg te belanden. Dan begon het schitterende defilé in Oud-Vlaanderen, toegewuifd door de talloze bezoekers.

Hoe deze praalstoet er uitzag? Hij was in zes grote groepen onderverdeeld. Eerst kwamen de 17de-eeuwse korporaties. Voorafgegaan door trompetspelers en een paukenist te paard en de praalwagen van de Leeuw van Vlaanderen, reed de slagersgilde die de praalwagen van de Stad Gent begeleidde. Volgden daarop de visverkopers en de schippers, elke gilde vergezeld van een eigen vlaggedrager. Ook de bakkers-, smeden- en weverskorporaties waren van de partij, samen met het muziekkorps van de burgerwacht en een groep "Jagersverkeners".



Het tweede deel was gewijd aan de feestvierende hoofdgilde van Sint-Michiel. Trommelaars en fluitspelers, het blazen van de gilde, een groep schermers met hun gildevlag stapten of reden voor de praalwagen van de aartsengel Michaël en de draak. Dan kwamen de gildenar, de gildebroeders en hun eegaas, twaalf notabelen en de gilde-koning te paard, de gilde-eed en de Sint-Michielskaros.

Groep drie was die van de Stad Gent. Vooraan reden de bazuinblazers en de vlaggedrager te paard, gevolgd door een groep voetvolk-spiesdragers en het stedelijk blazen. Gentse meisjes stapten voor de karossen van de schepenen.

De uitbeelding van de aartshertogen en hun gevolg was bijzonder schitterend. Voorbehouden aan de vierde groep, was de rol van dat adellijk gezelschap toebedeeld aan dames en heren uit de hoogste Gentse kringen, adel en burgerij met klinkende namen, o.m. die der gravinnen de Bousies en d'Alcantara, baronnen Idès en Emmanuel della Faille d'Huyse en Christian Kervyn de Volckaersbeke, evenals de textielbaron Morel de Boucle de Saint-Denis, allen in de meest somptueuze kleren en te paard.

De wapenheraut, de majordomus, een groep pages, edelen en hofdames, de standaarddrager der aartshertogen, de hofkoraal, hellebardiers, een draagkoets en een paar hofkarossen waren aan het briljante gezelschap toegevoegd.

De andere hoofdgilden kon men in de vijfde groep bewonderen: die der kruisboogschutters van Sint-Joris, van de boogschutters van Sint-Sebastiaan en van de haakbuschutters van Sint-Antonius.

Het laatste deel gaf de uitbeelding der 17de-eeuwse rederijderskamers. De Fonteïnisten liepen vooraan: muzikanten, het blazen, de prins en de prinses, de deken, leden en notabelen, rederijders en een praalwagen waarop de Fontaine allegorisch werd voorgesteld.

Volgden dan de andere Kamers zoals die van Mariën Theeren en Jezus metter Balsemblomme.

Tot slot stapten de burgerwacht en een ruitergroep in historische kledij. (55)

Stippen we nog aan dat er in 1913 een scholenoptocht werd ingericht met als thema: **De Wereldtentoonstelling te Gent brengt hulde aan de vreemde naties.** Honderden kinderen defileerden toen in de zgn. nationale klederdrachten van uit het stadscentrum naar de expositie toe. Een ruim jaar later brak de Eerste Wereldoorlog uit. De Belle Epoque van de bourgeoisie was ten einde.

Voor Gent betekende dat meteen een lange streep onder de jaren-op-voorhand georganiseerde, luxueuze, historische praalstoeten, gezien de enorme onkosten die daarbij voorzien werden.

Tijdens het interbellum en na de Tweede Wereldoorlog zouden we het moeten stellen met folklore- en carnavalshandelstoeten evenals met de bloemencorso's die een tijdlang de interesse en de sympathie van de bevolking hebben weggedragen.

Lode Hoste

(1) Baes W., Norro K., Willems T., *De Praalstoet van de Gouden Boom*, Brugge, 1985, p. 43.

(2) De Busscher E., *Album du Cortège des Comtes de Flandre*, Gand, 1852, pp. 3-7.

(3) Viaene A., *Historische stoeten in Vlaanderen*, s.l., s.d., p. 165.

(5) Peeters K.C., *Inleiding "Antwerpse Ommegangen"*, 1948.

(6) Van de Velde C., Vlieghe H., *Stadsversieringen te Gent in 1635*, Gent, 1969, p. 12.

(7) Idem, pp. 22-25. Zie o.m. de "Arcus Ferdinandi" en de "Arcus Caroli", op de Vrijdagmarkt voor de Blijde Inkomst van de Kardinaal-Infant opgericht.

(8) Viane A., op. cit., p. 167.

(9) De Busscher E., *Beschrijving van den Historischen Stoet der Graven van Vlaanderen*, Gent, 1849, pp. 1-2.

(10) Op. cit., pp. 3-4.

(11) De Busscher E., op. cit., p. 5.

(12) Steels M., *Gent in 1849*, *Ghendtsche Tijdinghen*, 1976, p. 107.

(13) *Gazette van Gent*, 26 juli 1849.

(14) Idem, 5 augustus 1849.

- (15) Sinds april 1839 was de draak van 't Belfort gehaald. Het duurde tot augustus 1854 vooraleer hij door een nieuw exemplaar werd vervangen. In 1849 werd daarom een schimplied gezongen op de tocht van de draak tijdens de historische stoet. (zie: "De Gentenaars en hun Belfort", Gent, 1985, p. 56)
 - (16) Baes W., Norro K., Willems T., op. cit. p. 15.
 - (17) Description sommaire du cortège historique, organisé par le cercle philanthropique de la Ville de Courtrai, Courtrai, 1853, p. 6.
 - (18) Idem, pp. 6-7.
 - (19) Description etc., op. cit., pp. 9-11.
 - (20) De maatschappij Zonder naam niet zonder hert had toen haar lokaal in de Korianderstraat bij de Sint-Pietersnieuwstraat.
 - (21) Nà de stoet richtte de Gentse groep Les Dragons de Villars een carrousel of weldadigheidsruiterfeest op de Kouter in.
 - (22) De weldadigheidskavalkades, ingericht door de "Zonder naam..." gingen ondertussen bijna jaarlijks verder door.
 - (23) Vermeulen U., P. Fredericq en de Gentse Pacificatiefeesten, 1967, p. 170. ("Le Bien Public" schreef over de kalvinisten: "ces libéraux d'alors", waarop "Le Journal de Gand" repliceerde: "Pour écrire l'histoire de Rome et du jésuitisme, ce n'est pas une plume et de l'encre qu'il faut, c'est un poignard et du sang!")
 - (24) Vermeulen U., op. cit., p. 180 (Vermeldt ook rondgangen op 5, 10 en 17 september).
 - (25) Steels M., Ghendtsche Tydinghen, 1976, p. 161.
 - (26) Vermeulen U., op. cit., p. 173.
 - (27) Steels M., op. cit., 1976, p. 163.
 - (28) Vermeulen U., op. cit., p. 256.
 - (29) Ibidem, p. 257.
 - (30) Ibidem, p. 180.
 - (31) Fredericq P., Album van den Historischen Stoet der Pacificatie van Gent, 1876.
 - (32) Steels M., op. cit., p. 176.
 - (33) Gazette van Gent, 6-7 september 1876.
 - (34) Vermeulen U., op. cit., p. 258.
 - (35) Programme. Cinquantième anniversaire des chemins de fer belges. Cortège historique des moyens de transport. Bruxelles, 1885. (dessins par A. Heins).
 - (36) Album. Cortège historique du XVIIe siècle de la Ville de Bruxelles. Fêtes du 60e anniversaire de la proclamation de l'indépendance nationale, Bruxelles, 1890.
 - (37) Tot dank werd hem later een luxe-album en een banket aangeboden.
 - (38) Reglement van de wedstrijd voor groepen en praalwagens van den historischen stoet, Gent, 1894.
 - (39) Gazette van Gent, 1 juli 1894.
 - (40) Idem, 4 juli 1894.
 - (41) Idem, 5 juli 1894.
 - (42) Idem, 7 juli 1894.
 - (43) Idem, 13 juli 1894.
 - (44) Idem, 16/17 juli 1894.
 - (45) Idem, 15 juli 1894.
 - (46) Heins A., Album van den historischen stoet Gent door de eeuwen heen, Gent, 1894. J.V.H., De Historische Stoet "Gent door de eeuwen heen", Gent, 1894.
 - (47) Cortège historique. Le relèvement de Bruxelles 1697-1897. Deux-centième anniversaire, Bruxelles, 1897.
 - (48) Duclos A., Stad Kortrijk. Zeshonderste verjaren van de Slag der Gulden Sporen 1302-1902, Brugge, 1902.
 - (49) De Beule N., Geschiedenis van de Eerste Mei, Brussel, 1979.
 - (50) L'illustration Belge, 25 Juin 1905.
 - (51) Vooruit, 19 juli 1913.
 - (52) Casier J., Chef-confrérie royale et chevalière de Saint-Michel. Fêtes du tricentenaire 1613-1913. Gand, 1921. (Dessins de René de Cramer et Armand Heins).
 - (53) Vooruit, 20 juli 1913. (Genummerde kaarten voor de carrousel waren te koop aan 3 F. en 1 F.).
 - (54) Vooruit, 21 juli 1913.
 - (55) Grand cortège historique "Ommeganck" de la chef-confrérie des escrimeurs de Saint-Michel, Gand. Tricentenaire 1613-1913. Gand, 1913.
- Nota's: foto's: naar documenten, in bruikleen gegeven door de Gentse verzamelaars F. Van Bost en G. Bracke.

"CHARIVARI"

Aanzet tot interdisciplinaire studie van volksgerichten in Vlaanderen

Le problème se pose donc de savoir si, lorsque nous parlons de charivari, de rough music, de Katzenmusik, etc., nous parlons réellement d'une même manifestation, ou tout au moins de variantes au sein d'une même famille de formes?... L'on peut déjà voir que je m'efforce de dissoudre la catégorie "charivari", plutôt que de la raffiner en une sorte de forme "folklorique" pure. Il n'existe pas de charivari à l'état pur. (1)

1. SCHARMINKELN TE MOERBEKE-WAAS (1738)

Zondag, 16 februari 1738. (2) Tussen de vroeg- en de hoogmis komen in de herberg Sint-Anthonius een grote groep jonge mannen samen. Twee onder hen, de landmeter Pieter Lippens en de zoon van de chirurgijn, Jan Angelis, trekken naar boven en verkleeden zich daar. De kerkgangers die na de hoogmis uit de kerk komen worden vanuit de herberg naderbij geroepen. Vanuit een venster op de bovenverdieping leest Pieter Lippens een berijmde tekst of "kerckgebodt" voor.

Verschillende dorpingen worden gedagvaard om, de volgende dag, Zotte Maandag, met hun paarden of ezels op het dorpsplein te verschijnen en het vonnis van het zogenaamde eerlijk college te komen beluisteren en ondergaan. Het "kerckgebodt... was onder andere bebelsende de redenen waerom de persoonen aldaer afgeroepen wierden gedachvaert als by exempel den eenen om syne huysvrouwe qualijck te hebben getracteert ende den anderen ter cause van dronckenschap ende soo voorts...

Anne-Marie De Bock, de echtgenote van de veertigjarige herbergier Francis De Rijcke zou zich enkele maanden later (bij het optekenen van de getuigenissen voor het proces), het vers met betrekking tot haar echtgenoot nog zeer goed herinneren:

*"Frans De Rijcke, die wacht wel thuis,
als sijn vrouwe is van huys
met de meyskens in den kelder
in den dagh en is't niet al t'elder".*

De toeschouwers lachen en maken vulgaire opmerkingen. Sommigen proberen hun straf af te kopen met bier of brandewijn. Anderen achten het geraadzaam om het dorp enkele dagen te verlaten.

De volgende morgen komen de gedagvaardden op het dorpsplein opdagen om de uitspraken van het "eerlijcke college" alias "den guytspeck" alias "het scherminckeljacht", dat door een getuige gekarakteriseerd wordt als "eene ghemaecte vergaedinghe van Mans ende Jonghmans", te aanhoren en de aloude toer door het dorp te rijden.

Francis Van Laere rijdt als kapitein van de bende voorop. Hij voert het vendel waarop naast het wapen van de parochie een "scherminckel" geschilderd staat. De herbergier Jan Meneve die eveneens te paard zit houdt een lange braamstok met daaraan een rode kouseband gebonden in de hand. Terwijl naast Pieter Lippens, Cornelis Ongenae die "ingevolghet kerckgebodt" samen met zijn zoon ter plaatse verschenen is, het edele rijdier berijdt, volgen velen te voet of zittend op een ezel.

Jacobus Van Aerde die ondanks het pseudo-kerckgebod niet was opgedaagd, ziet rond elf uur 's morgens een grote en luidruchtige bende zijn erf opstromen. Met een geladen geweer in aanslag opent hij de deur waarop gebonsd wordt.

Dij
pro
er
en
20
22

Moerbeke
en julij 1738
166

Wij onderschreven inwoners ende ouderlingen van
prochie van moerbeke Waas van waer verclaren
ende aflederen voor waerachtigh dat van onse
gedunoken van tydt tot tydt op den sondagh voorgen
vallen ten nyt comen van het volck mit den goddelij
ken dienst inside hooghmidde plaats gellaten te worden
auctolle waar inne stonden gedieneert enighe
gelachelycke ofte bespottelycke spelen die by den
ander hande inwoners van het selve moerbeke sijn
de voorgaende afledinghe gedaen ofte gegaan waerom waer
by de gonne die hinnen vrasieren slaven als oock de
crachten die hinnen vrasieren slaven als oock de
die hinnen in ge daeght worden en op den waer daeght
daer naect lareende sijn waer daeght te comen
te doen gheuen van die gelycke die sijn in schandelen
als mit ley desyck voor de eerlycke collegie ondersijnd
geseyt de hant van den graven van het fort p. i. g. h.
het voer waer acheligh dat de inwilt die inwilt
sachten te comen waer mit hinnen p. i. g. h. ende
de inwilt mit hinnen seldt waer dat by vergader
waeren hebben gecommet gelyc geseen den waer
inde voerwaer ende prochie ende dat sy oock die
enighe publique sijn ende sijn p. i. g. h. die sijn
gevoont maachen van vechten ende sijn in
hinnen haerlycken streeft ofte den seldt te
teuglen te gaen ofte vrasieren die haer inwilt mit
bekem slachten op ene side ofte hant sijn
geuyl te vrasieren lough de streeft te vrasieren
van het dorp vrasieren vrasieren sijn p. i. g. h.
geveert is een vrasieren oft streeft die sijn
bath dan hant sijn sijn is oock p. i. g. h.
altydt voor sijn vrasieren vrasieren
gedraghen of geuyl te worden in vrasieren
eene euaptant mit eene vrasieren die
voer den vrasieren sijn oock op alle p. i. g. h.
binnen den lande van waer en eldere hebben het
exercitie ende vrasieren die inwilt
inden vrasieren vrasieren sijn te vrasieren
mit oock daer inde enighe vrasieren
te daen vrasieren die ten vrasieren
lippus vrasieren sijn vrasieren sijn
van waer ende vrasieren vrasieren
heraan vrasieren vrasieren der streeft geuyl
voor vrasieren vrasieren sijn vrasieren
waerachtigh in vrasieren vrasieren te sijn
altydt vrasieren sijn vrasieren vrasieren
vrasieren sijn vrasieren sijn vrasieren
sijn vrasieren sijn vrasieren sijn vrasieren
sijn vrasieren sijn vrasieren sijn vrasieren
sijn vrasieren sijn vrasieren sijn vrasieren
sijn vrasieren sijn vrasieren sijn vrasieren

Kollectieve verklaring van inwoners en ouderlingen van Moerbeke-Waas in 1738.
(foto R.A.G., R. van Vl., dossier 23.154)

Zijn vriend Pieter Bruggheeman doet alsof hij iets wil zeggen en stapt naar hem toe. Samen met Jan Parijn en enkele anderen springt hij echter plots vooruit en ontwapent Van Aerde. Jacobus wordt hardhandig buitengesleurd en als een worst gebonden. Hij krijgt te horen dat hem niets zou overkomen zijn als hij maar was afgekomen. Met een koord wordt hij voortgetrokken tot voor de herberg van Pieter Heye.

Daar wordt de vrouw van Pieter, Petronella, uit haar woning gehaald. Het tweetal strompelt verder tot aan de hofstede van Jacobus Pierssens. Van het erf van de laatstgenoemde wordt een "eeghde" ontvreemd terwijl van de afwezige buurman Weytack een paard en een slede "geleend" worden.

Als Petronella de slede ziet vraagt ze of ze zich niet mag vrijkopen. Als proefballonnetje werpen Van Laere en Meneve een halve ton bier op en daarmee gaat de herbergiersvrouw onmiddellijk akkoord. De andere groepsleden zijn het hiermee echter helemaal niet eens... *"indien ghylieden haer loslaet, wij sullen alle gelijck naer huys gaen"*. Aan Cornelis Ongenae smeekt ze *"Confrere, isser dan geen genaede?"* waarop deze antwoordt: *"Waert bij aldien in mijne macht was ick soude u op mijne peert setten ende weghvoeren naer huys ende jegbens de voorse. (= genoemde) bende, 't is schande dat ghy die vrouwspersoone sulcke schandael aendoet ende alsoo tracteert..."* Kapitein Van Laere repliceerde hierop: *"die het niet aen en gaet en moet het hem niet aen een trecken, ghy cont weghgaen"*.

Petronella wordt samen met Jacobus op de slede gezet. Het paard trekt hen voort tot op het dorpsplein. Het volk errond tiert, schreeuwt en maakt op allerlei manieren lawaai. Enkele mannen zoals bijvoorbeeld de herbergier Jacobus Faceel, Pieter Bruggheeman en de leiders Jan Meneve en Van Laere zetten het slaan op potten en pannen kracht bij door te blazen op trompen, trompetten en hoorns.

Enkele mannen proberen tevergeefs de geviseerden uit hun netelige positie te bevrijden. Net als chirurgijn Francis Neyt probeert Judocus Augustijn, een 26-jarige schipper, de stringen van het paard los te maken maar loopt daarbij slagen en verwondingen op.

Wanneer herbergierster Anne-Marie De Bock de slede met daarrond de joe-lende volksmassa ziet aankomen schreeuwt ze uit: *"Staet mij bij. Ick sal die vrouwspersoone trachten vandaer te trecken als wesende een publick schandael"*. Het meisje Anna Haentens biedt zich dadelijk als vrijwilligster aan om haar te helpen. Als ze samen kordaat op de slede toestappen roept Jan Parijn hun toe: *"Meynt ghy dat ghy alhier meester sijt?"* Stemmen gaan op om de ondernemende vrouwen zelf op de slede te zetten. Een voormalig schepen verzekert haar: *"daer en is gheen helpen aen. Ick heb oock vooren gesproken"*.

Toch slagen de twee vrouwen erin hun sexegenote te bevrijden. Duozitter Van Aerde wordt even later vrijgelaten. Het "feest" in de plaatselijke herbergen kan beginnen...

2. CHARIVARI, EEN PARADIGMATISCH BEGRIP

Namen Noemen

Naast het scharminkelen en het scharminkeljagen waarvan in het hierboven aangehaalde geval sprake is, zijn in Vlaanderen alleen al enkele tientallen benamingen en gebruiken die onder de overkoepelende term "charivari" gevat kunnen worden, bekend.

Getuige daarvan deze greep uit de begrippen die soortgelijke akties aanduiden, ketelmuziek maken, kattenmuziek, ketelserenade, blek albade, vaarmuziek maken, charivari, blekken muziek, p(a)lakken, toeten, slijpen, bellen, pannegatten, bel(le)me(rk)t houden, vieren, slegen, slede binden, in de ploeg spannen, op

een kar voeren, theelken geselen, de beest staan, de (kwade) beest (hond, beer, bef, simme, verken,...) jagen en/of branden, en de talrijke dialektologische varianten. (3)

Het woord scharminkel roept vandaag de dag vooral het beeld van een mager vrouwtje op. Wat is het verband met ketelmuziek maken? In het procesdossier over Moerbeke-Waas is er sprake van een "audt vendeltien, representerende eenen aep ofte simme". De etymologische wortels van het woord worden gezocht in het Latijnse woord simius of simia wat aap betekent. Vermeldenswaard zijn de hypothesen van de Waalse charivari-autoriteit Roger Pinon die met betrekking tot deze en de andere "beest-benamingen" voorhoudt: "On ne peut exclure ni la métaphorisation ni la symbolisation". Hoewel verder onderzoek gewettigd is, is zijn stelling in verband met scharminkelen onze aandacht waard. In Frankrijk was in de 13de eeuw het ikonografische thema van "Chi(n)-ceface" en Bigorne bekend. Chinceface is een zeer mager monsterachtig dier dat noch in Italië noch in Frankrijk zijn voedsel, lees goede en aan hun man gehoorzame vrouwen, vindt. Tegenhanger Bigorne ondervindt echter geen moeite om zich dik te vreten met zijn lievelingskostje, de delicatesse van aan hun vrouw onderworpen echtgenoten en pantoffelhelden. In het begin van de zeventiende eeuw werd deze voorstelling in het Nederlands onder de naam "Scherminkelaersicht" gelanceerd. Pinon benadrukt dat de betekenis van "de geest van ruzie in het huishouden" reeds met het woord "simme" of scherminkel verbonden was. De Waalse volkskundige suggereert daarbij ook dat het woord bigorne de linguïstische "habitus" van de Nederlandstalige minder aansprak, terwijl het idee dat erachter zat, dan weer wel "aantrekkelijk" was en opgeslorpt werd. Aangezien de bazige vrouw niet ver af staat van de onderworpen man ging één begrip dienen om het dubbel concept aan te duiden. (4)

Bigorne, het monster dat zich voedt met trouwe echtgenoten. Kopergravure te Amsterdam uitgegeven in 1621. Uit M. De Meyer, Volksprenten in de Nederlanden 1400-1900, Antwerpen, Standaard W.U., 1970, afb. 113.



De Franse onderzoekster Claudine Fabre waagde een verdienstelijke doch bescheiden poging tot het opstellen van een internationaal glossarium van de begrippen die dergelijke gebruiken aanduiden waarvan de meest bekende zijn: rough music, skimmington, stag-hunt, ride the stang (Engeland), shivaree (Canada, V.S.), cencerrada (Spanje), scampanata, correda (Italië), Haberfeldtreiben, Katzenmusik (Duitsland), enzovoort. (5) Dat deze poging verder aanvulling vereist staat als een paal boven water. Dit maakt dan deel uit van het internationaal project om een inventaris van charivarigevallen op te stellen die het mogelijk moet maken aan grenzenoverschrijdend en -verleggend onderzoek te doen en komparatieve studies uit te voeren. Gaat het hier werkelijk om eenzelfde manifestatie? Is charivari geschikt als overkoepelende term? Waarom charivari?

Internationale literatuur

Door het gebruiken van het begrip "charivari" wordt aansluiting gezocht met buitenlandse onderzoekers die soortgelijke gebruiken bestuderen. Over charivari en aanverwante fenomenen is in heel Europa en daarbuiten zeer veel inkt gevloeid. Het grootste deel van de publikaties bestaat uit korte artikels, bijdragen en "zanten" (6) in lokale en regionale tijdschriften.

De laatste vijftien jaar kwam het onderzoek in een stroomversnelling vooral na het opnemen van de briljante studies van N.Z. Davis en E.P. Thompson in de historische toptijdschriften *Past and Present* en *Annales E.S.C.* (7)

DAVIS

In 1971 verscheen het fundamentele artikel van Natalie Zemon Davis onder de titel "The Reasons of Misrule. Youth Groups and Charivaris in Sixteenth-Century France". Daarin probeert deze Amerikaanse onderzoekster te bewijzen dat "rather than being a mere "safety-valve" deflecting attention from social reality, festive life can on the one hand perpetuate certain values of the community, even guarantee its survival, and on the other hand, criticize political order". (8) Een van de gebruiken die ze aanhaalt is charivari dat Davis omschrijft als een rumoerige, gemaskerde demonstratie opgezet om iemand die de normen van de gemeenschap heeft overtreden te vernederen. Davis gaat dieper in op één van de stedelijke feesten, de kerkelijke zottenfeesten waarbij een koorkaap of een kapelaan tot bisschop werd aangesteld. De lagere geestelijkheid parodieerde de mis en de biecht en soms werd er zomaar een ezel door de kerk geleid.

Afgezien van dit op het einde van de vijftiende eeuw uit de kerken gebannen feest, waren bijna alle populaire ontspanningsactiviteiten het werk van leken. Deze feestelijkheden werden meestal opgezet door informele familie- en/of vriendenkringen, gilden, broederschappen, en zogenaamde "Abbeyes de la Jeunesse" of "Bacheleries". Deze abdijen fungeerden ondermeer als een soort "rechtbanken".

Echtgenoten die door hun vrouw geslagen werden, werden door een met potten en pannen lawaaimakende, gemaskerde en verklede bende door de stad geleid en dit terwijl ze omgekeerd op een ezel zaten. Indien de echtgenoot niet beschikbaar was kon men zelfs de buurman die voortdurend schreeuwde dat het niet om zijn gedrag doch om dat van een buur ging aan deze behandeling onderwerpen. Ook hertrouw(en)de weduwen of weduwnaars, hoorndragers of mannen die hun vrouw mishandelden kwamen voor een charivari in aanmerking.

Bij haar speurtocht naar een verklaring van de vorm en de inhoud van volksfeesten en -spelen in de steden in het begin van de Nieuwe Tijd gaat Davis een oplossing zoeken op het platteland. In heel Frankrijk bestonden vanaf de 12e eeuw (en vroeger) in de landbouwersgemeenschappen organisaties van ongehuwde jongemannen die de puberteitsleeftijd hadden bereikt. Het belang van de groeperingen in het dorpsleven mag niet onderschat worden.

Ze ontplooiden ondermeer belangrijke activiteiten als een soort zedenmeesters met een verregaande jurisdictie. Die jurisdictie strekte zich niet alleen uit over hun leeftijdsgenoten met inbegrip van de huwbare meisjes voor wiens huizen meibomen of stinkende struiken geplant werden en de jonge vreemdelingen die de jonge meisjes van hun dorp kwamen opvrijen (met wie ze vochten of van wie ze een tol eisten), maar eveneens over de gehuwden. Ze konden zowel optreden tegen geplande, negatief beoordeelde huwelijken, tijdens de huwelijksceremonie zelf (obstakels op de weg, uithalen van grappen met jonggehuwden) als tegen het gedrag binnen het huwelijk (overspel, gedomineerde echtgenoten, bruidjes die niet binnen het jaar zwanger waren, ...). Davis meent de activiteiten van deze jeugdorganisaties als een soort, over meerdere jaren uitgesmeerde, "rites de passage" te kunnen beschouwen.

Terwijl de organisatie en gewoonten van de "jeugdabdijen" en "Koninkrijken" op het platteland relatief weinig veranderd waren tussen de 13e en de 18e eeuw merkt Davis in de steden wel een sterke evolutie op. De dramatische en literaire inhoud en vormgeving van het wanbestuur en de woordenschat van het zotte waren sterk verrijkt. De deelname aan de activiteiten van de Abdijen, waarvan de functies soms door beroepsgroeperingen werden overgenomen, was niet meer beperkt tot de ongehuwde jeugd. Als de traditionele jeugdgroeperingen door de zonen van de rijke juristen, kooplui en magistraten in leven werden gehouden ging veel van het spottend karakter verloren. De besturende vaders konden moeilijk tolereren dat hun eigen zonen de vuile was gingen buitenhangen in de stad. Trouwens, de vulgaire rondrit op een ezel en verzen in het dialect moesten hopeloos ouderwets en boers overgekomen zijn voor jongemannen die door in de stad verblijvende Italiaanse bankiers in de geheimen van Romeinse spelen en de Antieke Kultuur ingewijd werden. Dit soort jeugdgroepen dienden dus minder om de leden op het leven als getrouwde man voor te bereiden dan als bevestiging dat ze tot een exclusieve sociale kring behoren.

Andere "Abdijen" waren geëvolueerd tot beroeps- en buurtgroepen waarin zowel jonge- als oude mannen werden opgenomen. Al deze ontwikkelingen waren, aldus Davis, een gevolg van de groei van de steden, van de toenemende beroepsdifferentiatie, van veranderingen van de economische en sociale structuren. Juist omdat er zoveel vernieuwingen en veranderingen plaats vonden kregen de "abdijen" een nieuwe rol toebedeeld. De buurtgroeperingen waren in zo'n context meer coherent en informatief dan een leeftijdsgroepering en konden beter een ordehandhavende rol spelen.

Terwijl op het platteland charivaris vooral tegen hertrouwende vrouwen gericht waren, werden ze in de steden meestal uitgevoerd tegen dominerende vrouwen. Hertrouwen vormde in de steden minder een bedreiging voor het aantal beschikbare kandidaten aangezien jonge nieuwkomers in de stad bleven toestromen. Verder stelt ze dat er in de 15e en 16e eeuw belangrijke veranderingen plaats vonden in de relaties tussen man en vrouw die tot uiting gebracht werden in de charivaris tegen pantoffelhelden, de slechter wordende positie van vrouwen in de Franse wetgeving en de onafhankelijke interesse van de vrouwen voor het protestantisme.

THOMPSON

Een jaar later publiceerde E.P. Thompson het artikel met de veelzeggende titel: "Rough Music", le charivari anglais". Met het begrip "rough music" doelt Thompson op rituele vormen van vijandigheid tegenover individuen die bepaalde regels van de gemeenschap overtreden hebben. In Groot-Brittannië zijn die rituele vormen zo gevarieerd dat hij ze als verschillende vormen gaat onderscheiden. Terecht merkt Thompson op dat het maken van lawaai slechts een onderdeel van de geritualiseerde vijandigheidsmanifestaties is.

Nogal arbitrair deelt hij de aanleidingen voor "rough music" in twee groepen in, huiselijke en publieke. Volgens Thompson bestaan er aanwijzingen dat in Engeland in de 16e en 17e eeuw charivari vooral gericht was tegen de echtgenote die inbreuk pleegde op de patriarchale regels (hellevegen, vrouwen die hun man slaan of uitdrukkelijk domineren). In de achttiende en negentiende eeuw vond een belangrijke verschuiving plaats, namelijk het sterk in belang stijgen van een andere groep slachtoffers, mannen die hun vrouw slaan en mishandelen.

Het belang van (onderzoek naar) charivarirituelen schuilt volgens hem dan ook in de eerste plaats in het feit dat ze kunnen worden benaderd als "un révélateur extrêmement sensible des changements dans la définition des rôles sexuels ou matrimoniaux... nous ne nous demanderons pas quelle est la fonction du charivari, mais pourquoi ces fonctions changent, et de quels changements profonds dans le système de valeurs des sociétés ces changements sont un indice". (9) De door Thompson vastgestelde verschuiving van mannen die hun vrouwen slaan zou dan een index zijn van zeer diepgaande veranderingen in de definiering van de echtelijke rollen. Zelfs al duidt het niet noodzakelijk op een verbeterde toestand voor de vrouwen, zeker wijst het op een afzwakken van het patriarchaal systeem in Engeland. (10)

STROOMVERSNELLING

Hadden de studies van Davis en Thompson een sneeuwbaaleffect? Moet niet evenzeer geweest worden op de verhoogde wetenschappelijke belangstelling sinds de jaren '60 voor het gezin, het leven van de kleine man, opstanden, vormen van sociaal protest, kriminaliteit, sexualiteit, feesten enz., in heden en verleden. Feit is dat de laatste vijftien jaar heel wat publikaties over charivari het levenslicht zien. (11) Zo werd in 1977 te Parijs een internationaal colloquium (12) over charivari georganiseerd waaraan een zestigtal vooraanstaande historici, etnologen, antropologen en sociologen deelnamen.

Als we de teksten en discussies onder de loep nemen is het duidelijk dat het gaat om een heterogene én kwalitatief hoogstaande verzameling bijdragen over "charivari" en soortgelijke fenomenen in zeer uiteenlopende tijdvakken, gebieden en contexten. De nadruk ligt op Europa in de Middeleeuwen, de Nieuwe en Nieuwste tijd. Maar er werden ook studies gepresenteerd over onderwerpen als "charivari" in de Oudheid, een psychoanalytische interpretatie van charivari op basis van het werk "*De la terre à la lune*" van Jules Verne, huwelijksceremonies bij de Iqar'iyen in Marokko en lawaai maken tijdens een maansverduistering (meer bepaald bij de Baruya in Nieuw-Guinea op 6 oktober 1968) (13)...

We kunnen ons aansluiten bij de bedenkingen die Jacques Le Goff na het lezen van de bijdragen formuleerde. Aan de ene kant wordt het duidelijk dat "charivari" een sleutelfenomeen is "propre à l'élucidation de quelques grands problèmes des sciences de l'homme aujourd'hui". Anderzijds vraagt hij zich af "si le charivari a vraiment existé ou s'il n'a pas été une construction des folkloristes hier, des anthropologues et des historiens aujourd'hui...". (14) Kunnen al de bestudeerde manifestaties wel in het vakje charivari gepropt worden?

Eén zaak is duidelijk. Zoals Jean Claude Schmitt terecht onderstreept, blijft het dossier open: "on ne trouvera pas ici une définition canonique du charivari (ce qui, nous le savons maintenant, serait de mauvaise méthode) mais l'idée, plus féconde, que tout objet de science varie dans sa forme, ses fonctions et son histoire selon les hypothèses de ceux qui le construisent". (15)

MISLUKT HUWELIJK

I
Vrienden, 'k ga u iets vertellen,
gij zult er gansch van verstellen,
'k zal 't u zingen kort en klaar,
let wel op en luistert maar
hoe het soms in 't huwelijk gaat
als men elkander niet verstaat.

II
Zij die was nog jong van jaren,
als zij reeds wilde paren,
zij had welkra een jonge vent,
iedereen dacht, zij is kontent,
maar het was nog kort nadien,
zij diert nen anderen geenen zien.

III
Haar man was niet vervrozen,
hij heeft een andere gekozen
en hij kwam er mee naar huis.
Zijn moeder zei : doe maar lijk thuis,
want uw vrouw vrijt met Albert
en gij hebt nu eene van ver.

IV
Op zekeren dag bij Merke Plake
waren wij ons aan 't vermaken,
zij die kwamen samen hier
Albert die sprak : « hoe gaat het hier,
ik ga om de Gestapo
iedereen moet in den Amigo.

V
Hij ging dan om de Gendarmen,
maar zij kwamen niet och arme,
hij kwam er alleen weer,
men riep, nu is 't onzen keer,
maar hij koos het hazenpad
liet Anna zitten, zijn schat.

VI
Albert kwam alle dagen
bij Louise om hout te zagen,
Louise sprak : « dat is zeer fijn

gij moet bij elkander zijn. »
En Bourrie sprak heel gezwind :
« het is toch mijn broeders kind. »

VII
Albert ging naar vreemde streken
maar daar weet hij van te spreken,
hij wilde naar Duitschland gaan.
Anna zei : dat mag bestaan ;
hij die was er nooit tevree
of zijn liefste die moest mee.

VIII
Ze bleven 13 maanden bij de mosfen
en hadden spoedig iets om op te bouwen,
zij hadden ginder veel pret
en hebben hun daar goed verzet
want zij hadden g'heel tevree
eén klein lief Hitlerke mee...

IX
Zoo werden zij mee
door Louis ; nu entrek
is...
gaat er nu niet mee...
blijf er aan elkander trouw
en leef hier lijk man en vrouw.

X
Toèn de jonkmans dat vernomen,
zijn zij eens samen gekomen
en zij gaven voor 't verzet,
muziek van tsakke en trompet,
de politie kloek en sterk.
moest onmiddellijk aan het werk.

XI
Zoo nu menschen voor het leste,
al gij trouwt, doet uw beste,
dat gij niet vaart gelijk die twee,
want dan krijgt gij van alles mee,
want in 't varent is het kras,
gij krijgt een watel bij ieder glas.

Gedicht en gezongen door Jan Hoedwil.

Licht beschadigd "vliegend blaadje" dat in de Vlaamse Ardennen verkocht werd. Let vooral op strofe X en XI! (Collectie Chantal Decubber, Ronse).

3. SYMBOLISCHE AKTIEVORMEN

Makkers, staakt uw wild geraas.

Zoals uit benamingen als "ketelmuziek maken" valt af te leiden is het maken van (meestal discordant) lawaai een belangrijke aktievorm. Uit het onderzoek blijkt dat een ongelofelijk uitgebreid assortiment van "instrumenten" daarvoor in aanmerking kwam. Claudie Marcel-Dubois stelt voor een onderscheid te maken tussen voorwerpen die van hun gewoon of oorspronkelijk gebruik afgewend zijn en instrumenten die speciaal voor de manifestatie vervaardigd worden. (16)

De eerste kategorie behelst zowel "echte" muziekinstrumenten waarop met opzet vals of zonder techniek gespeeld wordt (hoorns, trompetten, trommels, ...), instrumenten die buiten het ritueel vaak reeds de functie hadden om een groep samen te brengen, als gebruiksvoorwerpen uit het huishouden (kookpotten, lepels, pannen,...) of de werksfeer (karwielen, zweepen, ...).

Een voorbeeld van de tweede kategorie is de spardjak die in de streek van Heist-op-den-Berg gebruikt werd bij het belmet houden. Het woord spardjak is een samenstelling van spar en djak, een onomatopée van het zweepgeknal. Een spardjak bestaat uit een reeks nonnepezen, koorden gevlochten uit gezwingeld vlas van mindere kwaliteit. Bovenaan heeft de spardjak de dikte van een arm. De zweep wordt smaller naar het uiteinde toe waar het klitsoor is vastgemaakt. De spardjak wordt bevestigd aan een spar of een stok van ongeveer drie meter lengte. Men steekt die zodanig in de grond dat de spar rechtop blijft staan maar toch nog bewogen kan worden om de zweep snelheid te geven. De enorme knal wordt veroorzaakt door eerst de zweep in het rond te bewegen en dan plotseling de spar een tegenovergestelde richting mee te geven. Hoe groter de snelheid, hoe groter de klap... (17)

In verschillende dorpen worden liedjes gezongen bij het scharminkelen of het befjagen. Zoals bijvoorbeeld uit een onuitgegeven onderzoek van Chantal Decubber blijkt duurde het scharminkelen in de Vlaamse Ardennen tijdens het interbellum doorgaans een "noveen" (negen dagen). De laatste avond werd een stroman die de geviseerde voorstelde in brand gestoken en een grote wafelbak op touw gezet. Alles eindigde in een braspartij waarbij de scharminkelaars zich bedronken met de opbrengst van de verkoop van schimpliederen en de giften van de mensen die een strofe kochten om daarin hun ongezouten mening te verkondigen.

Gedrukte "vliegende blaadjes" (zie de illustratie) werden - met veel succes - bij het uitgaan van hoogmis aan de man gebracht. De nieuws- en amusementswaarde van een volksgericht is zeer hoog en dit vertaalt zich dan weer in de verkoopcijfers. De vraag naar de relatie tussen de (aktiviteiten van) markt-, straat- en volkszangers en volksgerichten is nader onderzoek waardig.

Een aantal benamingen roepen andere symbolische dimensies, aktievormen en attributen op. "Slepen" en "op een slede binden" bijvoorbeeld wijzen op het gebruik de geviseerde of een afbeelding (pop) ervan op een slede te binden zoals in het geval te Moerbeke duidelijk geïllustreerd wordt. Vergelijkbaar zijn het achterstevoren op een ezel (18) (of een ander dier) of in een kar zetten en zo het dorp rondvoeren. Fysisch gewelddadig en soms zelfs fataal was het in de ploeg spannen van het slachtoffer. Opmerkelijk is de grote rol die vrouwen als aanstichters of (mede)uitvoersters van dit volksgericht van zwaar kaliber vervulden.

Strooien en poppen plaatsen

Hoewel hierover - een zoals verder zal blijken al dan niet relevante - discussie bestaat (19), wordt het begrip "volksgericht" niet alleen gebezigd om de hoger behandelde fenomenen aan te duiden maar ook om een uitgebreide reeks symbolische aktievormen met een meer anoniem karakter te vatten. Naast het (met zwarte verf, teer, ...) schilderen van een afbeelding (man, ezel, ...) op de muren van een huis, het boven de deur bevestigen van strontkannen, het versieren van een hek of haag met "luten" of fopspenen, het plaatsen van een wieg in een boom (in geval van een zwangerschap van een ongehuwd meisje), het oren zetten, het als offerblok ophangen van een klomp (als iemand ter gelegenheid van zijn huwelijk niet trakteert) tot "aankondigingen" in reclamebladen toe, kan het plaatsen van poppen en het strooien vermeld worden.

Meestal werd een pop opgehangen (stroman, mahomet, mak, lotervent) (20) in een boom bij de woning van de geviseerde. Stromannen konden eveneens aan elektriciteit- of telefoonpalen bengelen of op een dak of de schoorsteen gezet worden. Het verband tussen de pop en de geviseerde en/of de aanleiding kon worden gelegd in de vormgeving van de pop, door de typische kledingstukken of het voorzien van een opschrift.

Als, eventueel net voor het huwelijk (het zogenaamde "belen" of "roefen"), een relatie afsprong, een ongehuwd meisje zwanger was, overspel gepleegd werd of een jongen die een vaste relatie met een andere partner had in het huwelijksbootje stapte met een ander, ging men soms over tot het strooien. Terwijl een aantal benamingen zoals "lemen, kalk, lokken, kandisuiker, kaf, (mamme)klodden, witten, zaagsel, sloren of blauwsel strooien" alluderen op de gebruikte materialen maken de begrippen een tram of trein trekken, een ijzeren weg maken of een weg strooien de bedoeling duidelijk. Tussen de woningen van de geviseerden werd een spoor getrokken. Dit gebeurde, net als bij het uithangen van poppen, 's nachts. De nacht van zaterdag op zondag spande daarbij de kroon. De kerkgangers die naar de vroegmis gingen merkten dan de weg op vooraleer de geviseerde de kans had het spoor uit te wissen. Het nieuws verspreidde zich dan als een lopend vuurtje in het dorp.

Als we nader ingaan op de materialen kan opgemerkt worden dat een aantal ervan tevens in andere contexten voorkwamen, een vaststelling die eveneens voor de hantering van poppen en ketelmuziek maken, opgaat. Denken we maar aan het strooien bij gelegenheid van een processie of een begrafenis, het geven van signalen met zand, het gebruiken van blauwsel als reinigingsmiddel. Witten, stokjes waaraan witte strookjes papier bevestigd worden, werden gebruikt door landmeters. Lokken zijn in vodjes gewikkelde suikerklontjes en stukjes brood om babies zoet te houden, waarbij de suiker voor de gelegenheid vervangen wordt door stenen, aardappelen of ajuinen. Andere zijn afvalprodukten die tijdens het produktieproces van vlas (zingelen, ...) overblijven. Lemen bijvoorbeeld zijn de houtachtige deeltjes van de vlasstengel die bij het zwingelen worden losgeslagen en die de eigenschap hebben lang én hard aan de grond te blijven plakken. Zoals in een verhaal van Andelhof (21) treffend geïllustreerd wordt, zijn combinaties van verschillende aktievormen niet uitzonderlijk. Integendeel. Dringen we hier door tot een, eventueel gradueel, flexibel symbolisch systeem?

Of zoals Thompson bij het benaderen van charivari opmerkte: "Ils faisaient partie des ressources d'une société et étaient à la occasion employés avec intelligence et humour; et, d'autre fois avec parti pris (contre les innovateurs, les "déviant", les "étrangers") et avec haine. Les rituels sont comme un clavier sur lequel on peut jouer avec légèreté et ironie, mais que l'on peut aussi frapper brutalement". (22)

4. VLAANDEREN, NAAR FRANS MODEL?

Aanleidingen.

Op het kolloquium over charivari (!) te Parijs (!) zette E.P. Thompson zich af tegen het francocentrisme in het onderzoek. Hij waarschuwt tegen het blindelings extrapoleren van de besluiten van Franse vorsers. "Cette typologie, qui met l'accent sur les remariages et sur le rôle des jeunes célibataires, ne s'applique, toutefois, que dans une certaine mesure à la pratique anglaise du charivari, notamment après 1700". (23) Wat Vlaanderen betreft, lijken soortgelijke conclusies gewettigd. Uitzonderingen die de regel over zijn grenzen heenvoeren?

In onze streken is het hertrouwen van weduwen en weduwnaars wel een belangrijke maar allerminst de enige aanleiding.

Uit de analyse van enkele honderden gevallen blijkt dat de frequentst voorkomende aanleidingen zijn: het mishandelen van de huwelijkspartner, het domineren van de vrouw, het breken van de huwelijksbelofte, het verlaten van het echtelijk dak, het plegen van overspel én het niet schenken van kwanselbier. Het gaat dus meestal om overtredingen van bepaalde waarden en normen van een groep of een gemeenschap, doorgaans normen met betrekking tot sexualiteit, het huwelijksleven en de verhouding tussen man en vrouw.

Lokte het rijden met een scheve schaats automatisch een bepaalde (re)actievorm uit? Werden de potten en pannen bovengehaald telkens iemand hertrouwde? Plaatste men steeds een pop of een wieg in de boom als een ongehuwd meisje in verwachting was?

Zoals Thompson sterk in de verf zet is een eng mechanistische opvatting als zou een inbreuk op de gemeenschapsnormen steeds een charivari tot gevolg hebben uit den boze. Bijna altijd zijn er bezwarende omstandigheden in het spel. Denk bijvoorbeeld aan de familierelaties, de aanwezigheid van vreemde eenden in de bijt, sociaal-ekonomische spanningen, ophefmakende bedreigingen voor de buurt, individuele antecedenten van de geviseerden en de graad van (im)populariteit. Zelfs het meest huiselijke konflikt is ingebed in andere spanningen en konflikten. Het zijn allemaal factoren die een invloed hebben op het feit of er een charivari plaatsgrijpt en op het karakter dat de eventuele manifestatie zal aannemen. Te Moerbeke bleven de akties relatief onschuldig en ludiek zolang men zich aan het gezag van de jongemannen onderwierp. Van Aerde kwam ondanks het kerkgebod niet opdagen op de plaats "van afspraak". Er was echter meer. Zoals de burens verklaarden had Van Aerde de reputatie "*van tijdt tot tijdt sijn vrouwe te slaen ende qualyck te tracteren*" zoals ze verschillende malen "*aen het schreeuwen van sijne huysvrouwe hebben behoort*". Regelmatig liep de echtgenote van de geviseerde met meerdere blauwe plekken op haar lichaam rond. Eenmaal was de echtelijke twist zodanig uit de hand gelopen dat de dame naakt naar vrienden buiten het dorp moest vluchten "*om soo het peryckel van doot geslaeghen te worden te ontvluchten*". Enkele dagen later liet de vrouw aan de burens "*baere borsten met gaeten ende blauwe plecken door de slaeghen*" zien. Een half jaar later, op zotte maandag, zouden de dorpelingen deze mishandelingen nog niet vergeten zijn. De reden waarom Petronella op de slede werd meegevoerd blijkt eveneens uit het procesdossier. In de spreekwoordelijke strijd om de broek sleepte deze dame meestal het begeerde kledingstuk in de wacht...

Het dominante karakter van de vrouw valt trouwens af te leiden uit het relaas van de gebeurtenissen na het sledetochtje (dat blijkbaar weinig geholpen had). In de herberg drinkt ze zich zat en springt en danst ze vrolijk in het rond. Ze belooft de scharminkelaars een halve ton bier indien ze haar man op de slede zouden zetten, een verzoek dat ingewilligd wordt. Tot slot kan nog vermeld worden dat ze daarna "*baeren man Pr. Heye is toe geschoten met de gevronghen vuyste dreyghende hem soo eene kaecksmete te geven waer mede sy haer handt soo naer de kaecke heeft gebraght dat de kaecke daer van roodi sagh*"...

KETELMUZIEK

(zie ook «Nachtruoer»)

I°) BEPALING:

Het is de handeling waardoor verschillende personen voorzien van ketels, stoofpannen, pannetjes, enz... spelende op wanluidende instrumenten (fluitjes, bazuinen, toeters, enz...) of kreten slakende, door beledigende geruchten hun verzet te kennen geven tegen zekere handelingen, of zekere personen belachelijk maken. (Berth.)

II°) HET KAN UITMAKEN:

1° Een overtreding:

Zij die zich schuldig maken aan nachtgerucht of nachtruoer, waardoor de rust van de inwoners kan worden gestoord (S.W.B. 561/1° - Wet 10.7.64 - zie «Nachtruoer»).

2° Een wanbedrijf:

a) Hij die hetzij door daden, hetzij door geschriften, prenten of zinnebeelden iemand beledigt in een van de omstandigheden in art. 444 bepaald (S.W.B. 448 - Wet 10.7.64 - zie «Belediging»).

b) Smaad door woorden, daden, gebaren of bedreigingen gepleegd tegen een ministerieel ambtenaar, een agent die drager is van het openbaar gezag of van de openbare macht of tegen enig ander persoon met een openbare hoedanigheid bekleed in de uitoefening of ter gelegenheid van de uitoefening van hun bediening (S.W.B. 276 - Wet 10.7.64 - zie «Smaad»).

III°) KLACHT:

In het geval voorzien in a) van 2°) hiervoor (belediging door daden, prenten of zinnebeelden) is het noodzakelijk dat de beledigde persoon klacht indient (S.W.B. 450).

IV°) ZIE OOK: Nachtruoer, blz. 525.



8. Artikel in de vandaag de dag nog steeds gebruikte handleiding, Memorialis. Encyclopedisch Woordenboek van het Strafrecht en van de Speciale Wetten ten gebuik van de Politiebeambten en Rijkswachters, *samengesteld door C. POSTAL*.

4. Charivari? Affiche verspreid naar aanleiding van een manifestatie tegen kernraketten te Brugge op 14 oktober 1984.

AKTOREN.

De informatie over de uitvoerders is zeer heterogeen. Als onderzoeker beschikken we vaak slechts over relatief vage en algemene aanduidingen. (de "buren", de "dorpsgemeenschap", het volk, de "jonkheid"). De in de literatuur regelmatig opduikende term jongelingencharivari moet op basis van meer gedocumenteerde gevallen waaruit de belangrijke rol van volwassenen voor én/of achter de schermen blijkt, gerelativeerd en genuanceerd worden.

Bij het onder de loep nemen van de reacties van de geviseerden valt het fenomeen afkopen op. Een bepaalde som geld of een geschenk in natura wordt aan (potentiële) ketelmuziekmakers aangeboden om de kollektieve acties te voorkomen of te beëindigen.

Zo kwam te Moerbeke op de bewuste zondag in 1738 net voor het einde van de hoogmis de 42-jarige ex-burgemeester (!) François Engels voorbij de herberg van Jacobus Fasseel. Daar zag hij *"uyt den soldervenster een vendel steken, ende dat het selve was een signal van het scherminkel"*. Alras kwam hij te weten dat zijn naam op de beruchte lijst staat. Hij verwittigt de herbergier en de betrokken jongemannen "dat dit hem geen plezier deed". Twee flessen brandewijn blijken voldoende om zijn naam op het pseudo-kerkgebod te schrappen.

Minder inschikkelijke zielen trakteren echter met stenen, kogels of emmers water en urine en zoeken hulp bij ordehandhavers.

De relatie met de wereldlijke en geestelijke overheid en hun lokale vertegenwoordigers in het bijzonder is ambigu. Het verschil tussen wettelijk en werkelijk land krijgt in deze context een bijzondere dimensie. Belangrijk in dit bestek is de vraag in hoeverre de talrijke verordeningen en maatregelen tegen charivari en aanverwante fenomenen de gewenste effecten hadden. (24)

Een opmerking die de priester-volkskundige Celis zich in een betoeg over volksgebruiken liet ontvallen roept een hele (evoluerende) wereld op van belangen-, doelstellingen- en habitus(im)compatibiliteit, de graad van sociale afstand, impact en wederzijdse beïnvloeding en dispositieverwevenheid van de bevolking, de uitvoerders in het bijzonder, en de lokale vertegenwoordigers van de wereldlijke en geestelijke macht: "... Is de jongen aanvaard, hij komt alle Zondagen ten huize en mag aleens met zijn meisje gaan wandelen, doch altijd in eer en deugd, want anders mogen ze zich verwachten aan een "scherminkelen" of "ketelmuziek" op hun huwelijk. Het volksgerecht wordt, goddank, ook nog gevreesd". (25)

5. DOORHEEN DE TIJD

Historisch kader.

Dit alles moet uiteraard in een breder maatschappelijk en historisch kader gesitueerd worden.

Hoe moet het fenomeen geïnterpreteerd worden tegenover de kleurrijke en woelige achtergrond van de scheiding tussen "elitecultuur" en "volkscultuur", zoals die, volgens Burke, tussen 1500 en 1800 zou plaats gevonden hebben? (26) In welke mate structureren en beïnvloeden of worden charivari en volksgerichten gestructureerd én beïnvloed door bijvoorbeeld: staatsvormingsprocessen, veranderende communicatiemiddelen en -mogelijkheden, urbanisatie, proletarisering, alfabetisering, demografische ontwikkelingen, of mentaliteitsverschuivingen (houding tegenover seksualiteit, machtsverhoudingen binnen maatschappelijke kaders, ...)? Vallen er wijzigingen op te merken in, door, dankzij of ondanks versnellingsfasen in de ontwikkeling van het kapitalisme, de industriële revolutie, wijzigingen van de politieke configuraties, veranderingen op juridisch vlak? Welke weerslag hadden de Reformatie en Kontrareformatie en andere ontwikkelingen op religieus vlak?

Kortom, hoe moet charivari behandeld en benaderd worden tegenover en binnen een historisch en dynamisch complex van interagerende factoren waarvan ik er slechts enkele heb opgesomd? Het is duidelijk dat het in deze fase van het onderzoek (voorlopig) onmogelijk is verregaande en genuanceerd geargumenteerde en gefundeerde uitspraken te doen over deze problematiek. Een hele reeks vragen moeten, bij voorkeur aan de hand van een uitgebreide verzameling van grondig uitgediepte gevalstudies, beantwoord worden.

Het kan niet voldoende benadrukt worden dat een creatieve historische benadering zowel op korte termijn als in de "long run" erg belangrijk is maar dat men zich steeds de gevaren van hineininterpretiering, extrapolatie en projectie in het verleden en de toekomst moet bewust zijn.

Wat hebben gevallen zoals het "ontamelike" rondwandelen met "rutepotten" te Brugge in 1398, het simmejagen te Moerbeke of een potten- en pannenbetoging tegen middellange-afstandsraketten met elkaar te maken? In hoeverre is er sprake van een verbondenheid met oude, al dan niet van het epitheton ornans "Germaanse" of "heidense" voorziene, gebruiken? Zijn de uitvoerders zich hiervan bewust of gaat het zoals een criticus in verband met het briljante werk van Pleij (27) opmerkte om fenomenen van dezelfde orde als de mate waarin kinderen zich ervan bewust zijn dat ze oude Germaanse ritussen opvoeren als ze de zevensprong dansen?

Verdedigbaar is de stelling dat "the dark number" van charivari-gevallen zeer hoog ligt. Hoeveel volksgerichten vonden neerslag in geschreven bronnen? Diende men klacht in? Ging men over tot vervolging? enzovoort. Wordt er een historische lijn getrokken tussen gebeurtenissen op basis van vormgelijkenissen (mensen slaan op potten en pannen) of op basis van een zekere karakterisering van de functie (volksgericht) of een combinatie tussen beide? Wat met de ontbrekende schakels, de "missing links"?

Moerbeke-Waas

Het dorp Moerbeke-Waas is in dit verband een gelukkig voorbeeld. In het proces wordt verscheidene malen gealludeerd op vroegere gevallen. Er is niet alleen de kollektieve getuigenis van de ouderen van Moerbeke die verklaarden dat de gebeurtenissen zich van tijd tot tijd afspeelden en dat daarbij steeds een vendel van meer dan honderd jaar oud werd meegevoerd.

Zoals uit de getuigenis van Francis de Rijcke blijkt werd enkele dagen voor de feiten in zijn herberg een vergadering belegd om te bepalen hoe men het voor te lezen geschrift zou betitelen of inleiden. Uiteindelijk grepen ze dan maar terug naar het geschrift dat vroeger al gebruikt was bij het scharminkeljagen en scheurden ze de inleiding af om deze opnieuw te gebruiken.

In een gezamenlijke verklaring benadrukten enkele inwoners van Moerbeke - onder eed - dat *"van onse geduncken van tijdt tot tijdt, op den sondagh voor den vastenavont, ten uytcommen van het volck uyt den goddelycken dienst vande hooghemisse plachte gelesen te worden een rolle waerinne stonden gedeclareert eenighe belachelycke ofte bespottelycke grillen, die by d'een of d'ander vande inwoonders van het selve Moerbeke 't sedert de voorgaende aflesinghe gedaen ofte begaen waeren..."*.

Zo mogelijk belangrijker is een kollektieve getuigenis van inwoners die verklaarden dat ze gezien hadden hoe in Moerbeke in het verleden wegens *"bet geven van publicque schandaelen in de huylwel. staet door die van het genaemde eereyck collegie op eene slede hebben sien voeren door eenighe wycken vanden selve prochie"* de personen Jacobus Nighels in een niet nader vermeld jaar, de huisvrouw van Jan de Munter, Anna Dhilmans in 1707 en Pieter Vande Putten in 1735. In 1710 was een kibbelend echtpaar aangeduid om op een slede rondgevoerd te worden maar zij slaagden erin te ontsnappen door plechtig beterschap te beloven.

In de komende decennia zou Moerbeke-Waas nog meermaals het toneel van charivari en soortgelijke gebruiken zijn.

Zo is er bijvoorbeeld het "avondlijken charivari" in Moerbeke op dinsdag 11 en woensdag 12 februari 1851. De burens waren in actie gekomen nadat een man na meer dan een half jaar afwezigheid opnieuw bij zijn vrouw kwam wonen. Vanaf maandag was het ketelmuziek maken begonnen. De tussenkomst van de met politiezaken belaste schepenen waaronder de gedelegeerde politiekommissaris was weinig succesvol. Ze slaagden er oorspronkelijk wel in enkele mensen naar huis te sturen maar door de halstarrige weigering van een groep jongemannen, de 43-jarige jonkman en landbouwer Donatus van Malder die verkondigde "dat hij zijne klooten aan de wet vaegde" in het bijzonder, bleef het helse lawaai aanhouden. Het toedienen van een oorveeg aan de "onverlaat" door de schepenen die voor de zoveelste maal gevraagd had weg te gaan leidde tot het opstellen van het proces-verbaal, een beschuldiging die de voor verdere gevolgen bevreesde Van Malder weldra zou intrekken. (28)

Nader onderzoek moet uitwijzen in hoeverre het gaat om sporen die direkt met elkaar of met andere aanduidingen, historisch en geografisch (of praxiologisch, metonymisch, metaforisch, ...) in verband kunnen worden gebracht.

6. SPEL ZONDER GRENZEN? VOLKSGERICHTEN EN INTERDISCIPLINARITEIT

Bij het opzetten van onderzoeksprojekten naar ondermeer charivari is interdisciplinariteit het sleutelbegrip. We gaan uit van het axioma dat een onderwerp vanuit verschillende wetenschappelijke invalshoeken kan benaderd worden. De Amerikaanse psycholoog-epistemoloog D.T. Campbell, daarin gevolgd door R. Pinxten, pleit in dit verband voor een epistemologisch relativisme gekoppeld aan een ontologisch realisme. Dit impliceert dat eenzelfde realiteit bestudeerbaar en zinvol argumenteerbaar is vanuit diverse perspectieven waarbij het ontologisch realisme borg staat voor een onderzoek dat niet in totaal relativisme vervalt. De opzet en het open karakter van het onderzoek zouden andere benaderingen moeten toelaten of aanmoedigen aangezien men door het vergelijken en konfronteren van de resultaten tot diepere inzichten en betere vragen zou kunnen komen.

Hoewel ik de strijd binnen en onder diverse wetenschappelijke disciplines allerminst ontken en moet vaststellen dat volkskunde niet altijd over de beste troeven beschikt of zeer veel symbolisch kapitaal en krediet krijgt in bepaalde wetenschappelijke kringen, toch moet de vraag opgeworpen worden of een "defensieve" reactie, zoals het zich afsluiten voor krachtige stromingen (de Annales-school bvb.) en zich inkapselen in een bvb. periodisch specialisme vandaag de dag de beste strategie is om de symbolische strijd aan te vatten. De discussie moet, op zijn minst in volkskundige milieus in Vlaanderen doch bij voorkeur internationaal en multidisciplinair, (opnieuw) op gang gebracht worden. Misschien is een (hernieuwde) krachtenbundeling van volks- en heemkundige kringen, een creatieve aanwending, integratie van nieuwe wetenschappelijke stromingen, methodologische innovaties, verworvenheden en technieken en het kritisch overstijgen van tijdsgrenzen een betere strategie. (29)

Bourdieu.

Een Franse socioloog wiens werk interessante perspectieven biedt voor sociale wetenschappers en niet in geringe mate voor het historisch en volkskundig onderzoek, is Pierre Bourdieu. Zijn theorie is, ook wat het begrippenapparaat betreft, nogal complex maar het zou verkeerd zijn zijn ideeën te reserveren voor doorwinterde vaksociologen. Het is vanzelfsprekend onmogelijk om hier de theorie van Bourdieu of de kritiek erop uit de doeken te doen en bijgevolg beperk ik me tot het aanraken van een aantal inzichten.

Bij wijze van voorbeeld snijd ik een van de hangende problemen in de studie van charivari en volksgerichten aan. Is het een vorm van sociale controle? Wat is de rechtsdimensie in volksgerichten?

In het geval te Moerbeke-Waas komt de ambigue en gespannen relatie tot uiting. Door de onderzoekers en raadsheren van de Raad van Vlaanderen werd zwaar getild aan een aantal bezwarende omstandigheden die kunnen worden beschouwd als metonymische realisaties (het voorlezen van een pseudo-officieel kerkgebod, het verschijnen voor een raad, ...) van een basismetaphoor (het optreden van een groep jongemannen als een soort rechters, het "eerlijk college") of als metaforische realisaties van metonymen (het rondleiden op een slede was ook een officiële schandstraf, rechttekens, zoals *"de roede, gelyck van justitieweghe voor rechttecken ghewoon is te draeghen"*, werden gehanteerd, ...) (30) en op vervolging aangestuurd.

Door de openbare aanklager Elbo werden de argumenten van de verdediging in drie punten samengevat en weerlegd. De stelling dat aan de geviseerden geen fysisch leed berokkend werd, werd niet alleen in twijfel getrokken, maar weggewuifd door het verlies van symbolisch kapitaal ten berde te brengen, *"oock de verbaele insulten als wanneer die dienen tot spot ende misachtinge moeten worden ghecorrigeert"*. Het punt dat de geviseerden ervan verdacht werden hun huwelijkspartner slecht te behandelen werd terzijde geschoven omdat de *"verweerdere niet ghequalificeert en waeren om sich dienaengaende te informeren ofte daerinne remedie te stellen"*. Op het argument dat dergelijke kollektieve akties in Moerbeke en omstreken steeds getolereerd waren geweest antwoordde Elbo dat het feit dat noch de geestelijke, noch de wereldlijke overheid opgetreden waren geen verontschuldiging kon vormen voor de "rudesen" doch hoogstens een vervolging van de betrokken baljuw tot gevolg konden hebben.

In hun pleidooi probeerde de verdedigende partij het scharminkelen als een stilzwijgend toegelaten vastenavondgebruik af te schilderen. Wisten de raadsheren immers niet dat *"op dieghelijcke vastenavondt daeghen soo binnen dese stadt Ghendt als gheheel het Christendom doore alle soorten van vergaederingen dienende tot recreatie ghepermitteert ende ghetollereert worden soo wel als op alle publike theaters alwaer alle soorten van schandspelen verthoont worden"*. Meer nog, *"dat soo wel aen het hof als iedereen bekend is"* dat bij het uitgaan van de Gentse ommegang in duivels verklede personen *"op de slede representerende de belle, diversche eereycke lieden hebben met ghewelt ghetrocken selfs uyt de huysen ende ghestelt op de voorseyde slede, tot soo verre dat men by publike maere heeft ghehoort datter eene van de selve lieden door den scrick ende quade tractementen twee a drij daeghen daer naer overleden is"* (Wordt hier geen onvermoede of op zijn minst weinig aangeduide functie van karnavalswagens aangeraakt?)

De stilzwijgende erkenning wordt ten volle uitgespeeld door erop te wijzen dat de overheid niet had ingegrepen *"sekerlyck om geen ander reden, als omdat op dieghelycke daeghen meer buytenspooricheden als op andere ghetollereert worden ende dat alles geschiet tot een ghemeen divertissement ende uyt geene boosaerdigheyt et sic sine anima deliquendi"*.

Het pleidooi om dezelfde redenering toe te passen op de beklagden aangezien ze hun daden begaan hadden *"enckelijck uijt vastenavontplaisieren, ende dat naer aude ghewoonte, ende selfs tenderende tot een goet eijnde om alle publike schandaelen te doen cessereren"* werd door de rechters niet gevolgd en de scharminkelaars werden tot het betalen van een geldboete en de proceskosten veroordeeld.

Binnen de sociale wetenschappen wordt eveneens onderzocht hoe volksgerichten moeten gekarakteriseerd worden. Is recht alleen recht als er recht opstaat? (31) Waar ligt de preciese scheidingslijn tussen wat wel en wat niet recht is?

Een begrip dat geïntroduceerd moet worden is het veld. In het jargon van Bourdieu luidt het dat velden zich aan het synchronisch gezichtspunt presenteren als gestructureerde ruimten van posities of posten waarvan de eigenschappen afhangen van hun positie in die ruimten en die kunnen worden geanalyseerd los van de eigenschappen van hun plaatsbekleders. Diachronisch kan een veld gekarakteriseerd worden als de evolutie in de tijd en de dynamiek van de "dialektiek" tussen structurerende en gestructureerde structuren waarbij een veld op een bepaald moment zijn eigen geschiedenis bevat.

We kunnen een veld onderscheiden van andere velden door specifieke belangen en inzetten te identificeren. Zo'n inzetten bestaan slechts als er mensen bereid zijn tot het spelen van het spel en de geschikte habitus of disposities hebben om de immanente wetten en regels van het spel te kennen en te herkennen.

Als voorbeelden van velden zijn de mode, de keuken, de geneeskunde,... aan te duiden. Elk van deze velden onderscheiden zich van andere doordat de strijd om de monopolisering van de opleggings- of "impositie"middelen voor de legitieme taxonomieën er om een ander objekt draait, zoals in het veld "mode" om de legitieme smaak op gebied van klederdracht, in het veld "keuken" om de legitieme bereidingswijze en in het veld "geneeskunde" om de legitieme geneeswijze (Ligt hier geen interessant aandachtspunt voor bijvoorbeeld het onderzoek van de volks-geneeskunde?). De grondgedachte is dat de strijd in elk veld draait om het opleggen van een taxonomie die in feite een arbitrair maar op het vlak van de fundamentele machtsverhoudingen belangrijk verschil sanctioneert. Zo weigert Bourdieu bijvoorbeeld het onderscheid tussen magie en religie te hanteren omdat precies de scheidingslijn de inzet van een symbolische en sociale strijd is.

Vertrekkend van de stelling dat een gebruik legitiem is als het dominant én miskend als dominant, lees stilzwijgend erkend, is, moet besloten worden dat het daarbij om een taxonomie gaat die het resultaat is van de miskening van de machtsfuncties van het gebruik van etiketten als magie (illegitiem) en religie (legitiem). De toepassing van deze inzichten op de dichotomie recht/niet recht binnen het veld van (ruim gedefinieerde) sociale controle ligt voor de hand.

In de werken van Bourdieu (32) wordt sterk de nadruk gelegd op de praxis en wordt een aanzet gegeven tot het uitwerken van een praxiologisch begrip-penapparaat. Het is duidelijk dat bij charivari de acties, symbolen enzovoort niet alleen de rechtelijke dimensie betreffen doch dat ze ook in heel wat andere contexten voorkomen. Dit alles kan eens te meer de vraag wat charivari "dan eigenlijk is" oproepen.

Om verdere discussie op gang te brengen verwijs ik naar de opmerkingen van de cultureel antropoloog Blok die stelde dat op de vraag "Wat is een begrip (charivari)?" twee antwoorden gegeven zijn die beiden tot een impasse leiden. Het essentialistische antwoord is dat bijvoorbeeld charivari een essentie is; alle vormen van charivari moeten deze essentie in zich hebben want anders kunnen zij niet onder deze noemer gevat worden. Welke essentie? Eén van de symbolische aktievormen in casu lawaai maken waarbij de andere als kontaminaties worden afgevoerd? Het nominalistische antwoord komt er op neer dat charivari niet meer dan een benaming is die gegeven wordt aan allerlei verschijnselen. Beide invalshoeken werden minder goed geëvalueerd en te licht bevonden. De invloedrijke filosoof Wittgenstein stelde het volgende alternatief voor. "We zijn geneigd te denken dat er iets gemeenschappelijks moet zijn in bijvoorbeeld alle spelen, en dat deze gemeenschappelijke eigenschap de rechtvaardiging vormt voor het toepassen van de algemene term 'spel' op de verschillende spelen, terwijl spelen een familie vormen waarvan de leden een familiegelijkenis vertonen. Sommigen hebben dezelfde neus, anderen dezelfde wenkbrauwen en weer andere dezelfde manier van lopen. Deze gelijkenissen overlappen elkaar". (33)

Marc JACOBS

-
- (1) E.P. THOMPSON, "Rough Music" et charivari, Quelques réflexions complémentaires, in: J. Le GOFF et J.-C. SCHMITT (ed.), *Le Charivari. Actes de la table ronde organisée à Paris (25-27 avril 1977) par l'École des Hautes Etudes en Sciences Sociales et le Centre National de la Recherche Scientifique*, Paris, Mouton Ed., 1981, pp. 273 en 279.
 - (2) Ik baseer me op procesdossier 23.154 in het Archief van de Raad van Vlaanderen (Rijksarchief Gent). De oproep aan volkskundigen en andere sociale wetenschappers om het archief te bestuderen in het artikel: J. BUNTINX, Folklore in het Archief van de Raad van Vlaanderen, *Oostvlaamsche Zanten*, 33, 1958, p. 1-7 wil ik hier ten volle onderschrijven. Over de charivariproessen 22.686 (Kruishoutem 1702), 22.738 (Eine 1709) en 23.663 (Deinze 1788) zijn publikaties ter perse of in voorbereiding.
 - (3) Een inventaris en bespreking van de gegevens over, met behulp van dialektologische kodes en tijdsaanduidingen gesitueerde, volksgerichten vindt men in M. JACOBS, "Charivari". *Een aanzet tot interdisciplinaire studie van volksgerichten in Vlaanderen (einde 17e-begin 20e eeuw)*, Gent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 1985, 535 en CXVII pp., passim. Een oudere doch verdienstelijke verzameling wordt gevormd door de artikelen A. De COCK, Ketelmuziek, *Volkskunde*, 12, 1899-1900, pp. 1-21 en A. De COCK, Nog Ketelmuziek, *Volkskunde*, 16, 1904, pp. 128-136.
 - (4) R. PINON. Les noms du charivari en Wallonie et accessoirement en Picardie, *Annales du cercle royale d'histoire et d'archéologie d'Ath et de la région et musées Athois*, 49, 1983, pp. 365-417. Belangrijk is verder zijn studie R. PINON, Qu' est-ce qu'un charivari? Essai en vue d'une définition opératoire, *Kontakte und Grenzen, Probleme des Volks, Kultur und Sozialforschung, Festschrift für Gerhard Heilfurth zum 60 Geburtstag*, Göttingen, Verlag Otto Schwartz, 1969, pp. 393-405. Wat het begrip (linguïstische) habitus, een - recentelijk aan zware kritiek bloot staand - scharnierbegrip in de theorie van Bourdieu, betreft, verwijs ik, naast voetnoot 32, naar P. BORDIEU, *Ce que parler veut dire*, Paris, Fayard, 1982.
 - (5) C. FABRE, Glossaire, in: J. LE GOFF et J.-C. SCHMITT (ed.), o.c., pp. 429-434.
 - (6) Wat het tijdschrift *Oostvlaams(ch)e Zanten* betreft, vermeld ik vooral: J. CORNELISEN, Trouwen en Bruiloft vieren bij de Boeren, *O.V.Z.*, 11, 1936, p. 49-60; E. ANDELHOF, Het "klodden geven" en het "scharminkelen", *O.V.Z.*, 13, 1938, p. 65-67; K. NIEUWENKAMP, Een merkwaardig volksgericht (Zaagsel strooien), *O.V.Z.*, 27, 1952, p. 16-17; E. FAMELAER-COENE, Zanten uit Vosselare, *O.V.Z.*, 27, 1952, p. 73-74; F. van de VIJVER, Nog over een merkwaardig Volksgericht (Zaagsel strooien), *O.V.Z.*, 27, 1952, p. 94-95; A. Van HAGELAND, Het Vlaamse Volksleven in 1955 (3e Vervolg en Slot), *O.V.Z.*, 31, 1956, p. 183-197 (192); R.v.d.L., Kaf Strooien, *O.V.Z.*, 33, 1958, p. 12; A. JANSSENS, Volksgericht. Kaf strooien te Nevele, *O.V.Z.*, 33, 1958, p. 138; F. van de VIJVER, Volksgericht tegen oneerlijke landbouwers te Zeveneken, *O.V.Z.*, 33, 1958, p. 138-139; R. van der Linden, Volksrecht en aankondigingen, *O.V.Z.*, 37, 1962, p. 178; M. De SMET, Zuid-Oostvlaanderen. Volksgerecht. Billen en scharminkelen, *O.V.Z.*, 38, 1963, p. 267-268; R.L., Melden. De stem van het volk: Vox populi - volksgerecht, *O.V.Z.*, 38, 1963, p. 14; L. GYSELINCK, Zuid Oost-Vlaanderen. Volksgerecht: Billen en Scharminkelen, *O.V.Z.*, 38, 1963, p. 15; W. vander POORTEN, Appelterre. Everbeek. Ophasselt. Volksgebruiken rond 1900, *O.V.Z.*, 39, 1964, p. 69; R. van der Linden, Volksrecht in Reklamblad (voor Deinze en omstreken), *O.V.Z.*, 40, 2, 1965, p. 71; G. DE KEERSMAEKER, Sleidinge-Volksgerecht in landbouwerswijk, *O.V.Z.*, 42, 1967, p. 60-61; F. van de VIJVER, Eksaarde-Doorslaar - Een vent in de boom. Huwelijksgebruiken, *O.V.Z.*, 43, 1968, p. 81; F. van de VIJVER, Eksaarde-Doorslaar - Rechterlijke Volkskunde" oren zetten", *O.V.Z.*, 46, 1971, p. 150; A.-M. Vanden HERREWEGEN, Volksverhalen uit Moerbeke, *O.V.Z.*, 51, 1976, p. 158-189; H. VANNOPPEN, Een kritische kijk op enquêtes en bronnen voor volks- en heemkundige publicaties, *O.V.Z.*, 59, 1984, p. 98-104, ...
 - (7) N.Z. DAVIS, The Reasons of Misrule: Youth Groups and Charivaris in Sixteenth-Century France, *Past and Present*, 50, 1971, pp. 41-75 en E.P. THOMPSON, 'Rough Music': le charivari anglais, *Annales E.S.C.*, 32, 1972, pp. 285-312.
 - (8) N.Z. DAVIS, o.c., 1971, p. 41.
 - (9) E.P. THOMPSON, o.c., 1972, p. 301.
 - (10) Terecht stelt Thompson dat deze vaststellingen aan andere bronnen moeten getoetst worden. Zie in dit verband wat E. SHORTER (*De wording van het moderne gezin*, Baarn, Ambo, 1978) er van brouwt en de striemende reactie erop in E.P. THOMPSON, o.c., 1981, pp. 274-275 en pp. 282-283.

- (11) Een tipje van de sluier: R. BONNAIN-MOERDYK et D. MOERDYK, A propos du charivari; discours bourgeois et coutumes populaires, *Annales E.S.C.*, 32, 1977, pp. 381-398; O.E. BREIBECK, *Nacha treibt's zua. Das Haberfeldtreiben- ein altes bayerisches Sittentribunal*, München, Ehrenwirth-Verlag, 1979 en de vernietigende recensie ervan. W. KALTENSTADLER, Kritische Betrachtungen zum Haberfeldtreiben, *Bayerisches Jahrbuch für Volkskunde 1980/81*, 1982, p. 134-141; H. ETTENHUBER, Charivari in Bayern. Das Miesbacher Haberfeldtreiben von 1893, in: R. van DULMEN, *Kultur der einfachen Leute. Bayerisches Volksleben vom 16. bis zum 19. Jahrhundert*, München, Verlag C.H. Beck, 1983, pp. 180-207; C. DESPLAT, *Charivaris en Gascogne. La "morale des peuples" du XVIe au XXe siècle*, Paris, Berger-Levrault, 1982; M. INGRAM, Ridings, Rough Music and the "Reform of Popular Culture" in Early Modern England, *Past and Present*, 105, 1984, pp. 79-114; het thema-nummer *Folklore. Revue d' Ethnographie méridionale*, 37, 1984; H. REY-FLAUD, *Le charivari. Les rituels fondamentaux de la sexualité*, Paris, Payot, 1985; de in voorbereiding of ter perse zijnde artikelen van ondergetekende in *Spiegel Historiae* (juni 1986), *Tijdschrift voor sociale geschiedenis* (1986), *Volkskunde* (1986), *Jaarboek Deinze* (maart 1987) en in het "charivari" thema-nummer *Ons Heem* (maart 1987).
- (12) Zie J. Le GOFF et J.-C. SCHMITT (ed.), o.c., 1981. Wat de tegelijkertijd gehouden tentoonstelling over charivari betreft, wijs ik naar: C. MARCEL-DUBOIS, *Le Charivari, Catalogue de l'Exposition du colloque de l'EHESS*, Paris, Musée des Arts et Traditions populaires, 1977.
- (13) Hierbij moet worden gewezen op de invloed van de theorie van Lévi-Strauss die stelde dat dé rol die aan lawaaimaken zowel bij charivari als in akties bij een eclips toegewezen wordt bestaat uit het signaleren van een anomalie in het verloop van een syntagmatische keten. Een grondige bespreking van en kritiek op deze stellingen vindt men in M. JACOBS, o.c., pp. 73-86 en E.P. THOMPSON, o.c., 1971.
- (14) J. Le GOFF, Introduction des débats, in: J. Le GOFF et J.-C. SCHMITT (ed.), o.c., 1981, p. 363.
- (15) J.-C. SCHMITT, Présentation, in: J. Le GOFF et J.-C. SCHMITT (ed.), o.c., 1981, p. 9.
- (16) C. MARCEL-DUBOIS, La paramusique dans le charivari français contemporain, in: J. Le GOFF et J.-C. SCHMITT (ed.), o.c., p. 49. Vergelijk met de organologische invalshoek in R. PINON, o.c., 1983, passim.
- (17) L. HERTELEER (ed.), *Instrumenten uit de volksmuziek*, Heist-op-den-Berg, Heemmuseum Die Swane, 1981, p. 12 (met afbeelding).
- (18) Zie bijvoorbeeld de studies J. VANDEREUSE, Een oud gerechtelijk gebruik. De oonteernde tocht op een ezel, *De Brabantsche Folklore*, 5, 1926, p. 173-185 en J. VANDEREUSE, La chevauchée de l'âne, *Annuaire de la Commission royal belge de folklore. Section wallonne (1958-1959)*, 12, 1961, p. 112-143.
- (19) Tekenend zijn bijvoorbeeld de uitlatingen in D. HAKS, *Huwelijk en gezin in Holland in de 17de en 18de eeuw*, Assen, Van Gorcum, 1982, pp. 67-68 en G.C.J.J. van den BERGH en W.C. van BINSBERGEN (ed.), *Volksgericht en strafrecht*, Amsterdam, N.V. Noord-Hollandse Uitgevers Maatschappij, 1966, p. 9.
- (20) In sommige dorpen wordt nu "nog" het poppen ophangen als aktiemiddel gebruikt. Cfr. de interessante, voor het gerecht behandelde affaire (volksgericht) die nogal wat weerklank kreeg in de lokale en nationale pers en ondermeer beschreven werd in de lange krant artikelen: P. REYNAERT, 't Keunekot moet blijven. Krulbolders betoogden in Sijsle, *Het Volk*, 30 september 1985, regionaal nieuws Brugge, p. 11 en F.V.B., Buurman aan symbolische galg knopen komt Sijselse boer duur te staan, *De Morgen*, 4 april 1986, p. 11. Nadat door toedoen van een ingenieur-architekt zowel voor de vrederechter als bij de rechtbank van eerste aanleg het krulbollen in 't Keunekot verboden werd, werd een pop die de aangeklaagde buurman voorstelde aan een galg gehangen. Naast een bord waarop "totterdood" geschilderd stond en waaraan een bijl hing, werden graven, met alles erop en eraan, voor elk familielid van de aanklagers één, gedolven. De betrokken boer werd op 2 april 1986 door een Brugse rechter veroordeeld tot het betalen van 6.000 frank boete en van 10.000 frank morele schadevergoeding. Een benadering van hedendaagse gebruiken vinden we in I. CIERAAD, Een kwestie van eer en schande. Nieuwjaarsborden in Tietjerk: een recent gebruik, *Volkskundig Bulletin*, 6, 1980, pp. 93-127.

- (21) E. ANDELHOF, o.c., 1938.
- (22) E.P. THOMPSON, o.c., 1981, p. 276.
- (23) E.P. THOMPSON, o.c., 1981, p. 273.
- (24) Maatregelen en verordeningen van de wereldlijke en geestelijke overheid en de gesorteerde effecten worden historisch (sociaal-ekonomisch, konjunktureel, politiek, godsdiensthistorisch, demografisch, ...) gesitueerd en besproken in het derde deel van M. JACOBS, o.c. Zie bijvoorbeeld de situatie in Mechelen zoals die geschilderd wordt in R. Van AERDE, De Simmejacht te Mechelen, *Mechelse bijdragen*, 6, 1939, pp. 121-139.
- (25) G. CELIS, *Door het leven heen. Volksgebruiken*, Gent, s.e., 1927, p. 12.
- (26) Fundamenteel is het werk P. BURKE, *Popular Culture in Early Modern Europe*, London, Maurice Temple Smith Ltd., 1978. Vergelijk met R. MUCHEMBLED, *Culture populaire et culture des élites dans la France moderne (XVe-XVIIIe siècles). Essai*, Paris, Flammarion, 1978.
- (27) H. PLEIJ, *Het gilde van de Blauwe Schuit. Literatuur, volksfeest en burgermoraal in de late Middeleeuwen*, Amsterdam, Meulenhoff, 1979. Warm aanbevolen!
- (28) Algemeen Rijksarchief Gent, Moerbeke-Waas, Modern Archief, dossier 512 bis. Aanduidingen met betrekking tot de 20e eeuw werden me bezorgd door de Heer Hoebeke uit Wachtebeke.
- (29) Een kritische discussie over (de strategie tegenover) de problematiek zoals die in het polemische artikel S. TOP, Pleidooi voor een probleemgerichte volkskunde, in: W.P. DEZUTTER en R. Van de WALLE (ed.), *Volkskunde in Vlaanderen. Huldeboek Renaat van der Linden*, Brugge, Uitgeverij Marc Van de Wiele, 1984, pp. 139-144, geformuleerd (en geïnterpreteerd) wordt, kan tot vernieuwende en vruchtbare inzichten leiden. Vergelijk met bijvoorbeeld H. BAUSINGER, Konzepten der Gegenwartsvolkskunde, *Oesterreichische Zeitschrift für Volkskunde*, 38, 1984, pp. 89-106.
- (30) Vergelijk met B. VERVAECK, Towards a Semantic-praxiologial Approach to Culture Creation, in R. PINXTEN, *New Perspectives in Belgian Anthropology or the Postcolonial Awakening*, Göttingen, Ed. Herodot, 1984, pp. 37-62.
- (31) Ik citeer uit het nogal bekritiseerde doch zeer interessante en boeiende werk G.C.J.J. van den BERGH (ed.), *Staphorst en zijn gerichten. Verslag van een juridisch-anthropologisch onderzoek*, Boom, Meppel, 1980, p. 13. De auteur van een recensie ervan in het *Tijdschrift voor rechtsgeschiedenis* 52, 1984, pp. 87-93, schreef het relevante artikel J. GRIFFITHS, The Division of Labor in Social Control, in: D. BLACK (ed.), *Toward a General Theory of Social Control*, Vol. 1, Fundamentals, Orlando, Academic Press, 1984, pp. 37-70. Een korte bespreking van het begrip "sociale controle" vindt men in M. JACOBS, o.c., pp. 104-115.
- (32) Van groot belang voor, op zijn minst het volkskundig, wetenschappelijk onderzoek zijn de studies: P. BOURDIEU, Sur le pouvoir symbolique, *Annales Economiques Sociétés Civilisations*, 32, 1977, p. 405-411; P. BOURDIEU, *La Distinction, Critique sociale du jugement*, Paris, Ed. Minuit, 1979; het briljante boek: P. BOURDIEU, *Le Sens pratique*, Paris, Ed. Minuit, 1980 en de talrijke bijdragen in het tijdschrift *Actes de la Recherche en Sciences Sociales*. Als eenvoudige ingang tot het denken van deze socioloog zijn de studies: R. LAERMANS, Bourdieu voor beginners, *Heibel*, 18, 1984, p. 21-48; R. PINXTEN, *Praxiologische analyse van mythe en ritueel*, Gent, Werkgroep praxiologie-Communication and Cognition, 1984 (herwerkte versie in F. DECREUS en F. VANDAMME (ed.), *Taal, Mythe en Religie. Huldeboek R. Thibaut*, Gent, Communication and Cognition, 1986 (ter perse)); F. MORTIER, *Elementen voor een praxeologische theorie van rituelen bij Pierre Bourdieu*, Gent, Werkgroep praxiologie-Communication and Cognition, 1984; M. SCHAEVERS, Amateurfotografie: tussen kunst en kiekjes, *Heibel*, 15, 1981, 4, pp. 2-22; P. BOURDIEU, *Questions de Sociologie*, Paris, Ed. Minuit, 1980; P. BOURDIEU, De produktie van het geloof. Bijdrage tot een economie van de symbolische goederen, *Heibel*, 18, 1984, 3, pp. 13-21 en M. MICHIELSEN, *Praxiologie en agologie. Een inleiding in Bourdieu's praxiologie en haar verwantschap met de agologie*, Gent, Werkgroep praxiologie-Communication and Cognition, 1985 (herwerkte versie verschenen in *Vlaams Marxistisch Tijdschrift*, 19, 1985, 5, pp. 24-37) aangewezen.
- (33) Hierbij baseer ik me op en citeer ik een interessante (en verder uitgewerkte, genuanceerde en doordachte), aan A. BLOK, *Wittgenstein en Elias. Een methodische richtlijn voor de antropologie*, Assen, Van Gorcum en Co, p. 21 ontleende, passage in R.E. KUNZEL, Over de zin en onzin van definities, *Volkskundig Bulletin*, 2, 1976, p. 24-28, p. 24 in het bijzonder. Is het opstellen van een Wittgensteinsiaanse (charivari) genealogie haalbaar?

PASTOOR VAN VELZEKE-ZOTTEGEM BELEDIGD EN BEDREIGD IN 1768

Charivari met Kosterfamilie, Lied, Verwijtnamen, Proces.

In het Rijksarchief te Ronse vonden we een biezonder merkwaardige procesbundel terug met onder andere twee originele schotschriften (*) gericht aan de Velzeekse parochieherder. (1) We maken er kort melding van omdat het wonderwel aansluit bij het recente charivari-onderzoek in Vlaanderen.

Enig speurwerk bracht aan het licht dat een en ander kaderde in een jarenlange vete tussen een paar Velzeekse families waarbij het uitoefenen van het ambt van koster en kerkbaljuw centraal staat.

In 1768 vindt de pastoorsmeid bij het ter kerke gaan, omstreeks 8.30 u. 's morgens, *"jeghens het brughsken leedende van de pastorije naer de kercke"* twee *"billietten"* waarin de pastoor (Jean-Baptiste Derboven) over de hekel wordt gehaald:

"k bid u pastoor en gaet niet verder / want men kent u voor clodtherder / en loopt niet ver noch breedt / eer u geschiet eenigh leedt"

"Velsique pastoor / beter saudt gij spitten saegen / als 't vel van eenen berder draegen / gij sijt onbeschaemt en stoudt / gij waert beter beul van 't eeckhoudt" (2)

In een gerechterlijk verhoor twee jaar na de vondst van deze *"dwersche, schandaleuse, infaeme ende eerroovende scheldichten"* gehouden, verklaart de meid dat zij *"alomme vulgeurelijck binnen dese prochie"* hoorde zeggen dat genoemde spotschriften *"ghemaeckt ende geschreven waeren"* door een zekere persoon *"sich schrijvende Jan Baptist Van Der Eecken, woonende ten buyse van Joannes Hanno"* en door de zonen van Pieter Wallez.

Het is precies naar aanleiding van een publieke scheldpartij tussen deze Pieter Wallez en Judocus Feliërs dat het tot een gerechtelijk onderzoek komt.

Een getuige verklaart dat hij op 19 augustus 1770 *"sijnde op de plaetse (...) des naer middaeghs omtrent den avent"* een ruzie meemaakte. Pieter Wallez staat aan het huis van Jacobus Roobaert en is in een felle woordenwisseling verwikkeld met Judocus Feliërs. Het gaat hem over een proces dat Charles Van Steenberg, schoonbroer van Feliërs, ingespannen doch verloren had tegen Jacobus Roobaert. Feliërs laat zich duidelijk in het kamp van de pastoor situeren: *"Ghij hebt mijnen swaegher ende den pastor ghenoech gheschandaliseert"*. Waarop Wallez ontkent: *"Het is vals, ghij liehterom"*. Maar Feliërs houdt voet bij stuk: *"Wat wilt ghij sulckx loochenen. Als ghij hun niet meer en hebt connen schandaliseren met de tonge, dan hebt ghij liedekens gedicht ende pasquillen gbestroyt"*. (3)

Catharina, de dochter van Jacobus Roobaert, die door het gekrakeel naar buiten is gekomen, replikeert hierop: *"Wij hebben de pasquillen gestroyt. Wat hebt ghij daer aen, ghij blixem daer ghij staet. Ghij hebt gheseijt dat ghij ons saut doen ophaelen hebben, ghij donderschen blixem daer ghij staet. Ick ende onse Isabelle hebben se gestroyt. Doet ons nu ophaelen, ghij weet het nu. Sij sijn ten buyse van Wallez ende den baes Hanno geschreven"*. Feliërs roept haar toe: *"Ende ghij hebt van hun liedekens gedicht"*, waarop Catharina antwoordt: *"Jae, wij hebben het gedaen. Jae wij sullen het noch al doen"*.

Een andere getuige hoorde van zijn kant zeggen dat er een inwoner van het naburige Strijpen, Anthonis Carron, *"hadde gedicht een liedeken tot laste van den pastor"* en het aan Karel van Steenberg had gegeven.

De dieperliggende reden van deze toch wel enigszins uit de hand gelopen vete ligt in een betwisting rond het ambt van koster en kerkbaljuw.

In mei 1765 legt Jacobus Roobaert omwille van zijn hoge leeftijd en de daarmee gepaard gaande ouderdomsverschijnselen ("*age et caducité*") zijn ambt van koster neer ten voordele van Frans Van Steenberg. Laatstgenoemde aanvaardt het kosterschap en verbindt zich ertoe jaarlijks aan Roobaert één derde van alle inkomsten en traktementen te betalen. (4) Deze overeenkomst wordt een paar dagen later door abt Ildephonse van Hasnon (5) bekrachtigd, die eraan toevoegt dat Van Steenberg, zonder bijkomende vergoeding, ook op het orgel moet spelen. (6)

Van Steenberg heeft zich niet aan de afspraak gehouden, of Roobaert is van gedacht veranderd, want in 1768 spant Jacobus Roobaert een proces in tegen Karel en Frans Van Steenberg. (7) Zij moeten alle inkomsten voortvloeiend uit het ambt van koster aan Roobaert teruggeven.

Datzelfde jaar velt de abt van Hasnon een biezonder eigenaardig Salomonsoordeel. (8) Hij "bedankt" zowel Roobaert als Frans Van Steenberg voor hun bewezen diensten, herroept tegelijk de baten van het kerkmeesterschap toegewezen aan Jacobus Wallez en stelt Lieven Van Steenberg en fs. Karel tot koster aan.

Dat Roobaert zich met deze uitspraak niet kan verzoenen, valt te begrijpen als we weten dat zowel zijn vader (Adrianus) als zijn grootvader (Petrus) koster waren, zodat de abt hier als het ware breekt met een traditie die minstens tot 1650 teruggaat.

Danny LAMARCQ

Naschrift.

Dit voorval is geen alleenstaand feit in de Velzeekse parochiegeschiedenis. Tweehonderd jaar later werden de kerkgangers op een zondagmorgen met verstomming geslagen toen zij op de gevel van een huis aan het kerkplein in felrode letters volgend schotschrift geschilderd vonden:

*"Mr. pastoor waarom moest den onderpastoor
weg zoals een ongeschikte voor onze
kerk. Wat moet onze jeugd ervan denken
moest ieder huisgezin waar eens een woord
is een de straat opsmijten zoals gij mijnbeer
het zou lief zijn. Gij moet weg en rap
vuile tong en leugenaar. koffiedief"*

* Een van de gangbare misvattingen m.b.t. onze voorouders vormt de gemeenplaats dat veruit de meerderheid van de bevolking ongeletterd was. Gaat deze bewering op voor de eerste helft van de 19de eeuw, wanneer het % analfabeten op het Vlaamse platteland waarden aanneemt van 60 tot 65 % bij de mannen en 75 à 80 % bij de vrouwen, dan moeten we wat de tweede helft van de 18de eeuw betreft met dit vooroordeel breken. Zo kon in het Aalsterse omstreeks 1790 68 % van de mannen en 56 % van de vrouwen lezen en schrijven (cfr. C. Vandenbroeke, *Prospektus van het historisch-demografisch onderzoek in Vlaanderen*, in: Société d'émulation, Brugge, 1976, dl. CXIII, pp. 83-85).

(1) Rijksarchief Ronse, Oud Gemeente Archief Velzeke nr. 397.

(2) 't Eechout was de zgn. "*plaetse patibulair*" (galgeveld, terechtstelling\$plaat\$; Lat. *patibulum*: galg) van het Land van Zottegem.

(3) Pasquillen: schimpschriften (ook: paskil, paskwil > Fr. *pasquinade*.) Cfr. Olinger, Nieuw Vlaemsch-Fransch Woordenboek, dl. 1, s.d., blz. 476.

(4) Rijksarchief Ronse, OGA Velzeke nr. 39.

(5) De abt van Hasnon was 'patronus' van Velzeke. Het Benediktijnerklooster te Hasnon-sur-la-Scarpe (N.-Fr., bij Valenciennes) werd gesticht in 670. Litt.: Dewez, *Histoire de L'Abbaye de Saint-Pierre d'Hasnon*, Lille, 1890.

(6) Rijksarchief Ronse, OGA Velzeke nr. 39.

(7) Rijksarchief Ronse, OGA Velzeke nr. 40.

(8) Rijksarchief Ronse, OGA Velzeke nr. 38.

HET MIRAKELBOEK VAN HET SINT-JAKOBSGODSHUIS* TE GENT

PELGRIMS UIT VLAANDEREN EN BRABANT

In het archief van het godshuis St.-Jakobs te Gent bevindt zich een handschrift dat voor de studie van de volkskunde zeer groot belang heeft. Het betreft een dokument van acht bladzijden waarvan de inhoud en de betekenis nog niet werd gepubliceerd. (1) Een gedeelte ervan is gewijd aan de verering van een mirakuleus kruis in het godshuis.

Dit artikel sluit aan bij onze vorige studies over mirakelboeken van Kapelleke Schreiboorn te Gent, de St.-Annaverering te Bottelare, O.-L.-Vrouw van Zaffelare. (2) Het manuscript omvat slechts vier folio's, recto en verso beschreven. De eerste twee folio's zijn gewijd aan het verlenen van aflaten. Een eerste brief komt van Paus Bonifacius VIII, die regeerde tot 1294. Hierin is geen sprake van een kruis, aangezien het mirakuleuze kruis pas in 1327 in het godshuis werd binnengebracht.

Na deze pauselijke "*pardoene*" in het manuscript volgt een tweede verlening van aflaten in verband met de verering van een "*cruce*". De aflaten worden verleend, o.a.: de zondag, de maandag of de dinsdag wanneer men "*ten cruse*" of naar de dienst komt; of ter bedevaart; ook op de Kruisdag, Goede Vrijdag en feestdag van Sint-Jakob. In deze aflaatverlening is duidelijk sprake van een kruisverering. Het feit dat de tweede aflaatverlening juist vóór de wondere verhalen over het dierbaar kruis komt, laat ons veronderstellen dat de tweede aflaatbrief ongetwijfeld verband houdt met de verering van het mirakuleuze kruis waarover de wonderen worden beschreven.

Het inleidend gedeelte van het manuscript verhaalt, wanneer en hoe een dierbaar kruis in het godshuis belandde en God door vele aanroepingen "*menigher schoone miraculen*" liet gebeuren. Men kan zich afvragen of de terminologie "mirakel" en "mirakuleus" wel dezelfde gedachte- en gevoelsinhoud gehad heeft in de veertiende eeuw, als op onze dagen.

Mirakel kan worden geïnterpreteerd in de eigenlijke en oneigenlijke betekenis van het woord. In de eigenlijke betekenis is het een bovennatuurlijk feit, een wonderlijk feit door de bijzondere tussenkomst van God tot stand gebracht. In een tweetal verhalen, nr 2 en 9, wordt twee keren dezelfde bewoording gebruikt: *bi der hulpe van onsen here en de desen zoeten cruce*. De bekomen weldaden zijn hoofdzakelijk aan God te danken.

In de oneigenlijke betekenis, is het een gebeurtenis die bovennatuurlijk schijnt, iets wonderbaars. Deze betekenis behoort meer en meer tot de volkstaal: verbazingwekkend, of een waarheid die moeilijk te geloven is, maar dan toch als echt gebeurd mag voortverteld worden. De geest van die betekenis schuilt, naar ons oordeel, een viertal keren in de zin: *dit oorcondese voor vele lieden*; d.w.z. dit maakte ze bekend (of oorkonde ze) voor vele mensen. De oneigenlijke betekenis behoort wellicht tot de oudste; de kerkelijke betekenis behoort tot de jongste periode.

De juiste draagwijdte van de woorden die auteurs, vertellers en getuigen voor het woord "miracule" gebruiken, is niet met zekerheid te achterhalen. Laten we dus heel voorzichtig zijn om de feiten te bestempelen als zijnde een mirakel in de Rooms-katolieke betekenis.

In de oudste Gentse mirakelliteratuur van de elfde, twaalfde en dertiende eeuw treedt meestal de persoon op de voorgrond, b.v. God of een heilige. Het is een personenkultus van de volksheiligen Amandus, Bavo, Landoaldus, Livinus, Macharius. (3)

Het manuscript van het Sint-Jakobsgodshuis legt de nadruk op de verering van een voorwerp, nl. de *heilighen cruce* en de *soete cruce*. De kruisvereringen waren ook in de buurt van Gent bekend, o.a. te Eine en te Eksaarde, omstreeks het begin van de veertiende eeuw. Ze ontstonden een kwart eeuw vroeger dan in het St.-Jakobsgodshuis te Gent. (4)

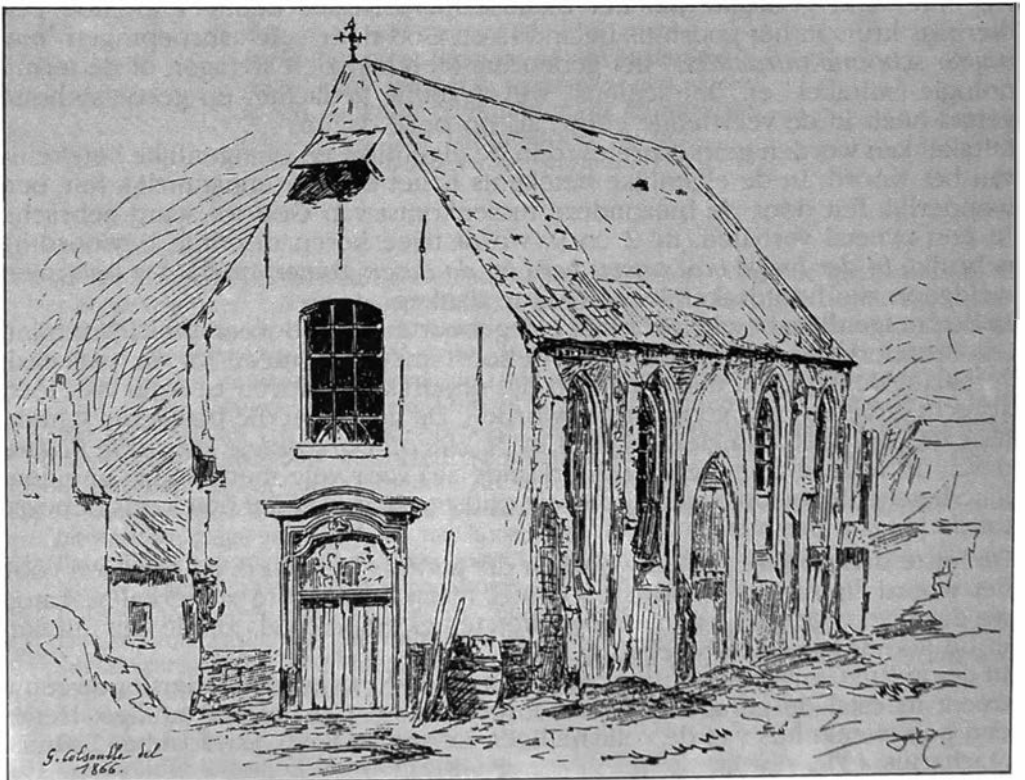
Hierna volgt de inhoud van het manuscript met het verhaal over de herkomst van het miraculeuze kruis en de wonderen die gebeurd zijn door de aanroeping van het kruis. Daarna volgt een woordje kommentaar om de inhoud ervan in de tijd en het milieu te plaatsen.

Herkomst van het miraculeuze kruis.

Het dierbaar kruis werd de zesde juni van het jaar 1327 in het Sint-Jacobsgodshuis binnengebracht. Het wordt heilig gebeten omdat God vele mirakelen heeft gedaan en nog doet voor hen die het aanroepen, zoals men hierna kan lezen.

Daar was een pelgrim die lange tijd in het Oosten verbleven had. Bij zijn terugkeer had hij meer dan vijf maanden op zee gevaren en 't was dan dat men dit heilig kruis voor hem bracht. Hij landde aan te Sluis, trok dan verder naar Brugge, Aardenburg en kwam met het kruis toe in de Oudburg te Gent. Daar woonde een beeldsnijder die de pelgrim in zijn woonkamer bracht. De pelgrim vroeg wat hij met het kruis kon aanvangen, zich beroepend op God.

De beeldsnijder raadde de pelgrim aan ermee naar het godshuis van Sint-Jacobs te gaan en daar met de overste te onderhandelen. Die man zal het kruis voorzeker willen hebben. De pelgrim trok er naar toe. Van zodra de pelgrim daar toe kwam, ging de overste naar het huis van de beeldhouwer. En die zei, keer vlug naar het godshuis terug, daar bevindt zich thans het mooiste juweel dat ik ooit zag: laat het u niet ontgaan; ik zal met u meegaan. Aangekomen in het godshuis, vonden ze daar de pelgrim, de priester van het huis en anderen die er woonden.



Uit: I. Ancienne Flandre. Recueil de rues pittoresques et de documents graphiques inédits. Publication Archéologique sous la direction de Armand HEINS. Gand, Maison d'Éditions d'Art N. Heins, 1904, Livraison B, Planche 36. (Biblioteek K.B.O.V.)

De overste stelde de vraag aan de pelgrim wat hij ervoor vroeg en van waar het juweel kwam. De pelgrim zei dat hij het van een heidens man gekregen had, die hem vroeg het mee te nemen naar zijn land. Hij moest het daar laten waar men het vereren zou en aan de heidens man zweren dat hij het niet verkopen zou. De pelgrim zei tot allen die daar waren, dat hij hen het kruis schonk en er geen geld voor wou hebben. Hij vroeg, dat men het kruis grote eer zou betuigen alsof het daar een grote heer gebracht had en men het voor honderd mark gekocht had.

We kunnen wel veronderstellen dat de pelgrim die in juni 1327 het kruis in het godshuis bracht, terugkeerde uit het Oosten waar bij "langhe hadde gheweest tijts in heydenessen". Hij kreeg het kruis in handen, tijdens zijn lange zeevaart, van een heidens man. Komend van de Noordzee langs de monding van het Zwin ontscheept hij in Sluis. Op de landkaarten van die tijd ligt Sluis aan de oever van het Zwin. Deze belangrijke havenstad was dé grote mededingster van Brugge. Na heel wat moeilijkheden en konkurrentiestrijd tussen beide steden, wist Brugge haar rechten te behouden. Sluis bleef een schippersstad, maar mocht zich alleen nog bezighouden met Spaanse goederen. Onze pelgrim trok van Sluis naar Brugge en vandaar naar Aardenburg in het bezit van een kostbaar juweel, het kruis. Zocht de pelgrim deze schat ten gelde te kunnen maken in een nijverig, druk bezocht handelscentrum? Ook Aardenburg was in het begin van de veertiende eeuw een belangrijk handelscentrum met jaarmarkt en stapelplaats van geïmporteerde wol uit Engeland. Gekonfronteerd met al die welstand in Brugge, Sluis en Aardenburg kan onze pelgrim het niet over zijn hart krijgen het juweel van de hand te doen. Hij was wellicht niet onwetend over het bestaan van godshuizen te Brugge en te Gent waar de pelgrims voedsel en onderdak kregen.

Zo belandt hij in Gent binnen de stadspoorten in de Oudburg. Binnen de stadsmuren voelde hij zich wellicht veiliger met zijn juweel dan in zijn verplaatsing naar het pelgrimtehuis van Sint-Jakobs buiten de stadspoort. De nar die de pelgrim daar ontmoet is een "beldemaker" in de Oudburg. (5) In de onderhandelingen tussen de overste van het godshuis en de pelgrim houdt zich aan de afgelegde eed, het kruis niet te zullen verkopen. Hij pleegt geen simonie. Hij schenkt het kruis weg. De schrijver van dit verhaal moet ook geweten hebben dat het kruis zeer kostbaar was. De waarde ervan wordt niet uitgedrukt in de courante muntwaarden van ponden en schellingen, maar in "maerc", d.w.z. in gewicht van goud of zilver, zoals het gebruikelijk was voor belangrijke betalingen.

Dit zijn de mirakelen die geschied zijn.

1. Een vrouw had zich gekwetst aan haar ledematen door haar weefgetouw. Van schaamte durfde zij haar kwetsuur niet laten zien aan de chirurgijn. De wonde verslechterte zodanig dat ze dan toch zijn hulp moest inroepen. Toen die man het geval bekeek, beval hij de vrouw bij de Sint in Evergem te gaan. Toen ze in Evergem was, hoorde ze daar vertellen over het dierbaar mirakuleuze kruis. Ze viel op haar knieën en beloofde haar bedevaart naar het godshuis te zullen doen, samen met nog vijftig anderen, indien het dierbaar kruis haar wilde genezen. Van zodra de vrouw die belofte gedaan had, werd ze genezen en gezond zonder hulp van een chirurgijn. De vrouw deed haar offerande in het godshuis, samen met haar geijftigen, vervullend alzo haar belofte.

De vrouw werkte thuis op een weefgetouw. Een gewoon verschijnsel van huisarbeid om het inkomen wat te vermeerderen. Ze loopt een zware kwetsuur op. De chirurgijn stuurt haar naar een Sint te Evergem. De naam van de heilige wordt niet genoemd: vermoedelijk vergeten bij het kopiëren van het manuscript.

Van oudsher is Evergem bekend als een bedevaartplaats van St.-Kristoffel, patroonheilige van de bedevaarders. Waarschijnlijk werd ze daar niet verhoord, en hoort ze daar van een beter adres voor haar genezing, n.l. het mirakuleuze kruis. Ze doet onmiddellijk de aanroeping en belooft met vijftigen, d.w.z. met vijftig personen, ter bedevaart te zullen gaan. Dit volksgebruik in groep te gaan bedevaarten voor een persoon en voor dezelfde intentie bestaat nog. De plotselinge genezing bij de aanroeping komt in het manuscript meermaals voor. Het is een courant verhaal. Het wonder gebeurt vóór de belofte wordt vervuld.

2. Een jonge man, schoenmaker, kwam met een kind in zijn armen in het godshuis. Met het ene oog had het kind in geen drie of vier maanden kunnen zien, en op 't ander oog lag een pleister. Het kind had al veel pijn afgezien. De jonge man bad het dierbaar kruis om genade en liet het kindje zegenen. 's Anderendaags kwam de knaap terug. Het kind zag met beide ogen en is genezen geweest door de aanroeping van Onze Lieve Heer en van het dierbare kruis.
3. Een vrouw was al zeven jaar doof en had bovendien een heup verloren zodat ze daarin geen macht meer had. Ze beloofde gedrieëen barvoets te gaan bewegen naar het Sint-Jacobshuis. Van zodra ze het dierbare kruis aangeroepen had, kreeg ze haar gehoor terug en kracht in haar leden. Dit ter kennisgeving voor alle mensen.

Barvoets bewegen komt geregeld voor. Het is een vorm van zelfkastijding die de hogere machten gunstiger kan stemmen. Dat de genezing aan iedereen mag worden verkondigd is een formule die meermaals geschreven wordt. De uitdrukking heeft een dubbel doel: enerzijds, de lof verkondigen van een hogere macht; anderzijds, het bezoeken van de bedevaartplaats aanbevelen.

4. Een vrouw van Meerhem was in blijde verwachting. De barenswéeën kwamen en ze lag in grote pijnen. Al vijftien dagen verkeerde ze in grote nood. De vele vrouwen die bij haar waren, hadden medelijden met haar. Zij en de vroedvrouw aanriepen het dierbare kruis opdat de vrouw getroost zou worden en verlost van een levend kind. En dit kind werd hier naar het godshuis gebracht en aan het dierbaar kruis geofferd. Vele vrouwen en de vroedvrouw bevestigen deze gebeurtenissen om ze verder te vertellen.

De tekst laat duidelijk uitschijnen dat de vrouw in barensood door vele vrouwen en de vroedvrouw werd bijgestaan. De buur- en buurtschap speelt een grote rol. De vrouw bevalt van een levend kind, wat in dit geval als een wonder mag beschouwd worden. De aanwezigheid van een vroedvrouw is belangrijk, ze wordt twee keer afzonderlijk genoemd: voor de aanroeping en voor het offeren. Meldenswaard is het offeren van het kind aan het mirakuleuze kruis. Het kind staat hierdoor onder zijn bescherming en was voor de toekomst bevrijd van alle kwaad. Deze vorm van toewijding treffen we ook aan in de ex-votobeelden en -schilderijen.

5. Hier werd een kind geboren waaraan geen leven te bespeuren viel. Al de vrouwen die er omtrent waren, hielden het kindje voor dood. Maar er was een vrouw bij die zei, laat ons het kruis aanroepen, ik geloof dat we zullen getroost worden. Ze vielen allen op de knieën en aanriepen het dierbare kruis. En het kind begon te leven. Men bracht het samen met de offeranden in het godshuis. Het werd in zijn parochiekerk gedoopt.

We staan hier voor de geboorte van een dood kind, dat in leven wordt gebracht door de aanroeping van het kruis. De grote zorg was niet alleen een levend kind op de wereld te brengen, maar ook het schepsel te dopen als er leven te bespeuren viel.

Uiteindelijk is het levend worden en doopsel dan toch gebeurd. Over het verder verloop na de doop in de parochiekerk blijft de scribent zwijgen.

Dergelijk wonder hebben we in de mirakelboek van Schreiboorn te Gent en de Sint-Annaverering te Bottelare niet aangetroffen.

In het mirakelboek van O.-L.-Vrouw van Zaffelare, daterend van de eerste helft 15de eeuw, worden een drietal gevallen aangehaald van schijndode kinderen. het tema van doodgeboren kinderen die tot leven komen hebben we summier aangesneden in onze studie "De menselijke figuur als ex-voto". (6) Een paar voorbeelden uit Limburg en een uit West-Vlaanderen worden daarin geciteerd. De enkele gegevens kunnen we nog aanvullen met de recente bibliografie, verschenen in Biekorf, jaargang 1984. (7)

Het onderwerp wordt ook aangesneden door Jacques Gelis in "*L'Arbre et le fruit*". Deze auteur wijdt een belangrijke bijdrage aan het verschijnsel van de "sanctuaire à répit", het heiligdom waar de dode boreling tijdelijk in leven komt om gedoopt te kunnen worden en, als dopeling, het rijk der hemelen te kunnen ingaan. In Frankrijk zijn zo 260 plaatsen bekend waar schijndode kinderen tot leven kwamen. (8) We herinneren ons nog in de vroegere godsdienstlessen op school te hebben geleerd dat de kinderen die zeer kort na hun geboorte kwamen te overlijden en niet gedoopt waren terecht kwamen in het voorgeborchte der kinderen, d.i. de plaats waar de zielen die alleen met de erfzonde besmet zijn van de zaligmakende aanschouwing Gods beroofd zijn. (9)

6. Vele vrouwen zijn in het godshuis geholpen geweest voor hun kinderen op allerlei manieren, te lang om alles te noteren.

Deze ene zin in het manuscript beoogt een samenvatting te geven van de diverse hulpverleningen aan de vele moeders die naar het godshuis kwamen en in de toekomst nog het dierbare kruis zullen aanroepen. De scribent oordeelt dat dergelijke hulpverlening zo veelvuldig voorkomt, dat het blijkbaar niet meer de moeite loont om dergelijke gevallen nog verder te noteren in het mirakelboek. Hij maakt er zich gemakkelijk van af met een mooi lakoniek gebaar, "*dat te lanc ware*" dit op te schrijven.

7. Een vrouw was helemaal lam en machteloos in haar leden. Ze aanriep het dierbare kruis. Van zodra ze de aanroeping deed, voelde ze druppels water over zich vloeien. Ze werd genezen, bleef gezond en deed haar offerande. Deze gebeurtenis mag verder worden meegedeeld.

Een genezing van lamheid behoort tot de vele gevallen in mirakelboeken. Hoe die plotselinge genezing of genezing op korte termijn te verklaren is, hebben we destijds voorgelegd aan Dr. L. Elaut voor het mirakelboek van Schreiboorn te Gent. We citeren: "Was de verlamming niet het gevolg van een of andere druk op de ruggemerszenuwen door de tuberkuleus of oud traumatisch proces, dat spontaan genas nadat de druk was opgeheven, zodat zenuwen en spieren stilaan hun functie konden hernemen?" Dr. L. Elaut besluit zijn algemeen betoog over de wonderen door aanroeping geschied: "Ik geloof in de geneeskraft van de natuur die soms onverhoopte dingen kan bereiken; en ik geloof ook in de kracht van het gebed en offer die een psychische ommekeer kan doen ontstaan". (10)

8. Een jonge man uit Brabant die hier te Gent verbleef, was al zeven jaar in ongenade met zijn overheid. Hij kon maar tot geen "zoending" komen en had hiervan groot verdriet. Hij aanriep het dierbaar kruis en beloofde, zijn leven lang, alle zondagen een beevaart naar het godshuis te doen als zijn gezondheid hem dat toeliet. Als hij de belofte gedaan had, stuurde hij zijn vrouw naar Brabant om tot een vrede te kunnen komen. Van zodra ze ter plaatse kwam was de overheid tot de "zoending" of verzoening bereid. De jonge man kwam zelf voor het afhandelen van de zoending en vrede.

In de ballingschap van onze Brabander schuilt een menselijk drama uit de middeleeuwen. Door zijn overheid uitgewezen, had hij zijn toevlucht gezocht in het graafschap Vlaanderen. Had hij een misdaad gepleegd of was hij in opstand tegen het wettig gezag?

Na zeven jaar verblijf te Gent achtte hij het ogenblik gekomen om vrede te sluiten. De ballingschap berokkende hem veel leed. Wat schijnbaar onmogelijk bleek te zijn, zou door de aanroeping van het kruis tot een goed einde kunnen worden gebracht. Hij stelt alle hoop op de "zoending", een verzoening met zijn vroegere gezagsdragers. Als banneling kon hij zich niet persoonlijk naar Brabant begeven. Hij stuurt zijn vrouw. Aangekomen ter plekke is de overheid tot onderhandelen bereid. Eerst dan keert hij naar Brabant terug; en "*die knape cam te zoeninghe ende te payse*". Na de vrede is hij waarschijnlijk naar Gent teruggekeerd want hij staat voor de vervulling van zijn belofte: alle zondagen ter bedevaart te zullen gaan. Vanuit Brabant was dit niet mogelijk.

9. Een jonge man zat al achttien weken in de gevangenis van 's Gravensteen te Gent. Hij verkeerde in grote nood. Hij aanriep het dierbaar kruis om verlost te worden, want geen mens bracht hem troost. Pas de belofte gedaan werd hij uit de gevangenis vrijgelaten door de hulp van O.-L.-Heer en van het dierbaar kruis. Dit verhaal verdient bekendmaking aan alle mensen.

De vier maanden die de jonge man in de gevangenis van het Gravensteen doorbracht, zullen niet rooskleurig geweest zijn. We kunnen er ons een klein idee van geven als we de verblijfplaats en sporen hiervan gaan bekijken in het kasteel en zijn meestertoren. Het feit moet wel als wonderbaar bestempeld zijn geweest in de middeleeuwen, want ook hier verdient er "*oorconde*" van gemaakt te worden.

Na het negende verhaal volgt nog een tekst die onvolledig is omdat de volgende folio's van het manuscript ontbreken. De inhoud is ons niet bekend. Wel mogen we aanstippen dat het verhaal iets te zien heeft met een dierenmirakel, wat blijkt uit de summiere tekst.

10. "ene vrouw die hadde ii scone grote coeien".

We zijn over dit thema onvoldoende gedocumenteerd om daar enige commentaar aan toe te voegen. Een dierenmirakel is ons wel bekend. We verwijzen hiervoor naar onze studie over Schreiboorn te Gent, waarin we in voetnoot citeren "Mirakelen geschiedt aen beesten" geschreven door C.C. Vrancx in 1601. De negen aanroepingen tot het mirakuleus kruis zijn allemaal verschillend: kwetsuur, blindheid, doofheid, barensood, doodgeboren kind, bijstand aan moeders, lamheid, ballingschap, gevangenis.

De scribent van de mirakelen heeft als het ware maar één voorbeeld willen noemen uit de diverse wonderen die in de loop der jaren gebeurd zijn. Uit de aflatbrief van het manuscript kan worden afgeleid dat de verering van het kruis intens kan geweest zijn en dat het St.-Jakobsgodshuis een bedevaartplaats was. Buiten dit manuscript weten we niets over het mirakuleuze kruis. We hebben de inventarissen van het godshuis en van St.-Jakobskerk geraadpleegd vanaf de 14de tot de 18de eeuw, maar geen enkel spoor van een mirakuleus kruis gevonden. (11) Alvorens het hoofdstuk van het handschrift af te sluiten, blijft ons nog een ander aspect te belichten, nl. taal en datering van het manuscript. We deden hiervoor een beroep op de grote taalspecialist Dr. M. Gysseling. Naar zijn oordeel valt uit de paleografie af te leiden dat het schrift zou dateren van het tweede of derde kwart van de veertiende eeuw. Blijkbaar is de tekst niet origineel: het is een kopie van een oudere of gelijktijdige tekst. De taalvorm bevat woorden uit het Westvlaams en uit het Oostvlaams taalgebied. De scribent die het origineel maakte of de kopiist die het origineel kopieerde, kan een Westvlaming geweest zijn. Ongetwijfeld had hij wel kennis van het Oostvlaams. (12)

We besluiten deze bijdrage over het mirakelboek van St.-Jakobs met de ervaring dat mirakelboeken een interessante studiebron zijn voor geschiedvorsing en de volkskunde. De studie ervan biedt veel genoeg en verrassingen. Het resultaat betekent een verrijking voor de kennis van de mens in zijn milieu, zijn gedragingen en zijn tradities.

M. DAEM

* Dit godshuis voor pelgrims naar Sint-Jakob in Compostella stond sinds de 13de eeuw in de nabijheid van het Nieuwland.

1. S.A.G. Inventaire et classements généraux, VIIIe partie, nr. 86. Etablissements religieux, blz. 152, 9) h.
2. M. DAEM, *Votiefschilderijen en mirakelboek van Kapelleke Schreiboorn te Gent*, Gent, 1975; idem., *Votiefschilderijen en Mirakelboek Sint-Annaverering te Bottelare*, Gent 1982; uitgaven van Koninkl. Bond der Oostvlaamse Volkskundigen. M. DAEM, *Het Mirakelboek van Onze-Lieve-Vrouwe van Zaffelare*, Gent, Jaarboek XXII (1985) Heemkundige Kring de Oost-Oudburg, 99-133 (met transcriptie door Dr. M. Gysse-ling).
3. M. DAEM, *Ibidem. Schreiboorn*, 108-109.
4. F. VAN ES, *Den ommevang van het Heilig Kruis en den "koddigen Fitel" te Eine*, O.V.Z., 3 (1928) 72.
R. VAN DER LINDEN, *Bedevaartvaantjes in Oost-Vlaanderen*, 1958: Eine, 89 + ill.; Eksaarde, 91-97 + ill.; Lebbecke, het Kruis ter Linden, 17de eeuw, 178.
A. CASSIMAN, *Het wondere kruis van Deinze*, dateert van 1460, O.V.Z. 24, (1949), 97-104.
5. De schrijfwijze "beldemaker" in het manuscript stemt overeen met de vroegste vermelding van dit beroep in de persoonsnaam "Coppin de beldemaker" in de Gentse stadsrekeningen van 1328-1329, f° 220.
V. VAN DER HAEGHEN, *Mémoire sur des documents faux relatifs aux anciens peintres, sculpteurs et graveurs flamands*, Bruxelles, Académie Royale des sciences, etc. Tome LVIII, 1899, 33.
6. M. DAEM, *De ex-voto's*, O.V.Z., 30 (1955), 173. In Limburg: in de kapel van de Bruine Lieve Vrouw te Kerkom, 1721; in de kapel van de Freere O.-L.-Vrouw van Zeven Weeën, 1750; te Hasselt op het beeldje van O.-L.-Vrouw Virga Jesse. In West-Vlaanderen: Poperinge, O.-L.-Vrouw van Sint-Jan, 1479. Kortrijk, O.-L.-Vrouwkerk, kapel O.-L.-Vrouw van Groeninge.
7. L. VAN ACKER, *Nog het doopsel aan doodgeborenen kinderen*. Biekerf, 84 (1984), 34.
8. J. GELIS, *L'Arbre et le Fruit*, Paris, 1984. Boekbespreking O.V.Z. LX, 1985 blz. 58 door L. DE COCK en A.G. HOMBLE.
9. In het begin van de 20ste eeuw bestond het gebruik dat de vroedvrouw een nooddoopsel toediende bij stervensgevaar. Dit gebeurde door het besprenkelen met gewijd water van een lichaamsdeel van het kind ofwel doopte zij het kind in de baarmoeder door middel van een met wijwater gevulde doopsput. Dergelijke doopsput wordt in het Museum voor Volkskunde te Gent bewaard (VG 26-229), cfr. "Van Minnespel tot Kinderspel" *Katalogus tentoonstelling Museum voor Volkskunde*, Gent, 1984 blz. 26 en blz. 94 nr. 206.
10. M. DAEM, *ibidem, Schreiboorn* Gent. Bijdrage van L. ELAUT, blz. 107-108.
11. S.A.G. *Archiefgids*, Deel I, blz. 233. St.-Jacobshospitaal, Reeks LXIV; Reg. 86, Etablissements religieux et hospitaliers, blz. 152 St.-Jacobsgodshuis, nr. 9 en 9e Inventaris juwelen.
M. GYSSELING, *Arch. St.-Jacobskerk te Gent, Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde*, Nieuwe Reeks Deel VI, 1952, 44-130.
FR. VERSTRAETEN, *De Gentse St.-Jacobsparochie*, Deel I, 1975.
12. Hiermede betuigen we Dr. M. Gysse-ling onze oprechte dank voor deze mededeling over taal en datering van het manuscript.

"Een Nederlands raadselboek uit de zestiende eeuw"

Reeks Scripta. Mediaeval and Renaissance Texts and Studies.

Editor: Prof. Dr. W.L. Braekman (Ufsal - Brussels), Vrijheidslaan 17, 1080 Brussels, 1985, 105, ill.. Prijs: 450 F.

Bij deze opgave stelt u vast, dat de auteur tegelijk als uitgever optreedt. Dit werk is nummer 15 in een reeks, waar zeldzame drukken in binnen- en buitenlandse bibliotheken hun publikatie beleven en met deskundige commentaar getekend zijn. Literaire, taal- en volkskundige thema's komen er aan bod.

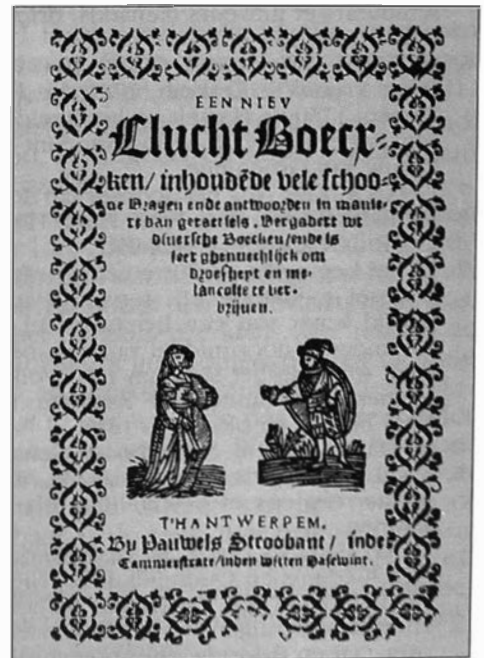
Ondergetekende heeft in *Grootmoeders Raadselboek* (1) met de titels van hoofdstuk II *Wereldwijd* (p. 19-22) en van hoofdstuk III *Europa en de wereld* (p. 23-48) aangetoond hoe we met de studie van het raadsel naar beschavingen uit alle werelddelen vertrekken: het raadsel ontdekt en ontmoet u alom. De Inleiding (blz. 1-26) van Prof. W.L. Braekman neemt vijf indelingen: 1. Algemeen; 2. Raadsels in een 'Clucht'-boekje; 3. Nederlandse raadsels uit de middeleeuwen en zestiende eeuw; 4. De hier uitgegeven raadsels; 5. Bronnen van het "Clucht Boecxken". De tekst van het Boecxken behelst p. 27-94. Hoofdstuk I steekt met een zelfde vaststelling van wal en meet tevens de belangstelling voor het raadsel en de moeilijkheden, de oorsprong en de indeling, die wellicht nooit een bevredigende kans zal krijgen. naast de orale traditie en creatieve inbreng zijn er immers de honderden en honderden raadsels die lezeressen en lezers naar een kindertijdschrift of -krant (onderdeel van grote krant!) toesturen. Raadsels nemen kinderen uit allerlei bronnen over, zonder schiften en schikken. Het probleem van de traditie lees je bij Grootmoeder in hoofdstuk VII Grenzen en lenzen (p. 133 e.v.).

In hoofdstuk 2, Raadsels in een 'Clucht'-boekje, omlijnt de auteur de aard, waarde en functie van 'klucht-boeken' uit de zestiende eeuw: een verzameling van min of meer los van elkaar staande anekdoten. Het komisch element is slechts uitzonderlijk aanwezig. Een verzameling raadsels is er als een Clucht Boecxken aan de man gebracht. Indeling 3 ontleedt de raadsels uit de zestiende eeuw, vooral de minneraadsels of -vragen, met een spel-kontekst van vragen en antwoorden, 'conincspelen' of versies van de hoofse minnekatechismus. Dit Clucht Boecxken bevat twee groepen minneraadsels.

Indeling 4 beschouwt dit uniek exemplaar, afkomstig uit het privé-bezit van de Gentse C.P. Serrure, thans bewaard in het museum Plantin-Moretus te Antwerpen. De titel is in houtsnede gedrukt. De samensteller heeft verschillende boeken als bronnen gebruikt, maar somt ze niet op. Dr. Braekman bespreekt twee belangrijke, door hem gebruikte werken; andere, door hem geëxcerpeerde teksten, heeft hij nog niet kunnen ontdekken. Raadsels vormen een onderdeel van ons somwijlen raadselachtig bestaan. Aldus zullen ze immer groot en klein, geleerde en ongeletterde, blijven boeien.

- (1) *Maurits Broeckhove*. Recensie. *Volksboeken en een Raadselboek* van Renaat VAN DER LINDEN. *Grootmoeders Raadselboek*. Kennismaking met de auteur, door Albert van Hageland. Aartselaar, 1981, 269 blz., 42 ill. (Na studiemateriaal 1-138, 1400 raadsels en oplossingen.) in O.V.Z. 58 (1983) 82-83.
Zie Zeldzame volksboeken uit de Nederlanden, onder leiding van Prof. Dr. W.L. Braekman die telkens een uitvoerige, wetenschappelijk verantwoorde inleiding schrijft. O.V.Z. (1979) 162.

R.v.d.L.



STATUTAIRE ALGEMENE VERGADERING

13 APRIL 1986

Jaarverslag K.B.O.V. 1985 door Luc Beyens, sekretaris.

Het jaar 1985 bracht voor onze bond zijn wel en zijn wee. In het leven van elke vereniging zijn er hoogten en laagten, gebeurtenissen die tot blijdschap stemmen en andere die bedroeven.

Droefheid bracht het onverwacht overlijden van onze dierbare en getrouwe medewerker A.G. Homblé, op 3 september 1985.

Als bestuurslid, lid van de redaktieraad en als bibliotekaris genoot hij de achting van allen die hem gekend hebben. Zijn heengaan betekende voor de bond een groot verlies, maar wij denken met dank terug aan wat vriend Gaston ons heeft nagelaten. "Zijn" bibliotheek wordt nu geleid door een nieuwe bibliotekaris, Lic. A. Eloy, bijgestaan door archivaris Frans Van Bost.

Reden tot verheuging vonden wij in het feit dat onze bond zich voorbereidt op de viering van zijn 60-jarig jubileum. Reeds in 1985 werd door de media aandacht besteed aan dit feit en werd ons tijdschrift "Oostvlaamse Zanten" herhaalde malen in de kijker geplaatst.

Een andere reden tot vreugde was de toename van het ledenaantal. Er werden 29 nieuwe leden ingeschreven, 2 nieuwe buitenlandse leden en 21 nieuwe abonnementen door bibliotheken. Het ledenbestand werd op komputer gebracht, wat een betere opvolging en adressering toelaat.

Het bondsleven vindt o.m. zijn weerspiegeling in onze publikaties.

"Oostvlaamse Zanten" kreeg een nieuw kleedje. De illustratie op de kaft verwijst naar het 15-jarig bestaan van de Kantklub St.-Katelijne. De periodiciteit werd, omwille van kostenbesparing, teruggebracht van 6 nummers tot 4, doch het aantal bladzijden per nummer werd opgevoerd, zodat dit, op jaarbasis beschouwd, hetzelfde bleef als in 1984. Ook dit jaar werden door de redaktieraad een keur van bijdragen en interessante artikels verzameld zodat het hoge peil, waarvoor ons tijdschrift in diverse belangstellende milieus wordt gewaardeerd, zeker behouden bleef.

Het bestuur van de bond dankt al degenen die hieraan medewerkten.

Ons mededelingenblad "Volkskundige Kroniek" verscheen 6 maal. Hier wordt meer ingespeeld op de aktualiteit en worden de leden op de hoogte gebracht van allerlei activiteiten zoals: tentoonstellingen in het Museum voor Volkskunde, kantlessen van de kantklub, poppenspelvertoningen, bibliotheek-aktualia enz...

Onnodig te zeggen dat dit alles moet voorbereid, geleid en gekoördineerd worden. Daarom vergaderde de Raad van Bestuur regelmatig om de werking te bespreken en de problemen die zich voordoen tot een goede oplossing te brengen.

Naast de 9 gewone bestuursvergaderingen had vorig jaar op 7 mei de algemene ledenvergadering plaats en werd op 20 november een buitengewone algemene ledenvergadering gehouden. De financiële kommissie hield zich bezig met de opvolging en de evaluatie van onze financiële middelen en deed voorstellen aan de Raad van Bestuur, o.m. betreffende de begroting 1986.

De Raad besteedde verder bijzondere aandacht aan het opstellen van een nieuw reglement voor de A. De Cockprijs die in 1986 zal uitgereikt worden,

aan het nieuwe dekreet van de Vlaamse Raad inzake betoelaging en aan allerlei zaken en feiten die voor de volkskunde belangrijk zijn.

Ook in 1985 werden, in samenwerking met het Seminarie voor Volkskunde van de Rijksuniversiteit van Gent, 2 studienamiddagen ingericht.

Op 20 maart stond die studienamiddag in het teken van "Spel en Grafiek". Dr. Eug. Van Autenboer behandelde het thema "Speelkaarten door de eeuwen heen" en Dhr. Frans Van Bost illustreerde zijn voordracht "Ganzenborden in Vlaanderen" met een epidiaskoopprojectie.

Het kolloquium van 30 oktober had als onderwerp "Bijzondere bronnen voor de volkskunde". Als spreker traden op: Dhr. H.J. Bockstal en Dhr. A. De Baets. Zij handelden respectievelijk over "Het symbolisme in de heraldiek" en "De staten van goed als bron voor familie- en volkskunde".

Op 29 september werd in Geraardsbergen rendez-vous gegeven met een 50-tal heemkringen, waar de bond, in samenwerking met de Kulturele Raad van de stad, zijn Tweede Volks- en Heemkundige Boekenbeurs organiseerde. Er werd o.m. een lezing gehouden over "Het Gentse Manneken-Pis" door Dhr. Geert Van Doorne, terwijl de volkszanggroep "Sinksenbruid" voor de luchtige noot zorgde.

Op 15 september verbreedde onze Bond met de Koninklijke Oudheidkundige Kring "Het Land van Waas" en werden er wederzijds geschenken uitgewisseld.

De internationale uitstraling van de bond konkretiseerde zich in een drietal voornamelijk ontmoetingen. Op 14 februari bezochten Prof. L. Petzoldt uit München, professor in de literatuurwetenschap en volkskunde, samen met Prof. S. Top uit Leuven het Museum voor Volkskunde. Op 14 april was Dr. C. Pieske, kunsthistorica te Berlijn, onze gaste. Haar aandacht ging vooral naar onze grafische kollekties en dokumentatie. Tenslotte vereerde Dr. Phil. M. Rumpf uit Berlijn op 24 mei onze bond met haar bezoek. Zij heeft speciaal belangstelling voor de figuur van Pierlala en de folklore die hiermee in verband staat. Deze eminente volkskundigen betoonden bijzondere belangstelling voor ons tijdschrift "Oostvlaamse Zanten", voor onze boeken en recensies.

Weer dichterbij huis verleende onze bond zijn steun en medewerking aan de activiteiten en tentoonstellingen ingericht door de Kantklub St.-Katelijne en het Museum voor Volkskunde. Hierover wordt meer uitgebreid gehandeld in de afzonderlijke verslagen.

In het kader van het B.T.K. verheugde de bond zich over de toewijzing van een voltijdse (A. Eloy) en een deeltijdse (C. De Muyt) betrekking voor het project: "De inventarisatie van het tijdschriftenfonds van de bond". Een nieuwe schrijfmachine en een nieuw klasseermeubel werden aangekocht. De uitgave hiervoor bedroeg 65.000 F. Tevens werden op de bibliotheek een fotokopieer-toestel en een afzonderlijke telefoon geïnstalleerd.

De financiële weerslag van dit alles vindt U in het financieel verslag, dat door de kommissarissen werd nagezien en juist bevonden.

Tot besluit mag gesteld worden dat de Bond der Oostvlaamse Volkskundigen, op de vooravond van zijn 60-jarig bestaan zeer actief is.

De Raad van Bestuur dankt allen, bestuursleden, bescherm- en steunende leden, gewone leden, medewerkers, adverteerders, verantwoordelijken van de openbare besturen, alsook de ons onbekende belangstellenden en sympatisanten die elk op hun manier hiertoe hebben bijgedragen.

Biblioteek Jaarverslag 1985 door Arnold Eloy, bibliotekaris.

Zoals reeds in het algemene jaarverslag van de K.B.O.V. benadrukt, hebben we allen het plotse overlijden van onze bibliotekaris Gaston HOMBLE als een groot verlies ervaren. Op een dynamische wijze bewerkte hij de 'renouveau' van de biblioteek. Begeesterd sprak hij daarover en hij schermde waar het moest om de biblioteek - naar zijn woorden "het hart van de Bond" - daartoe de mensen en de uitrusting te geven. Z'n engagement werd gedragen door een beslistheid én een grote luisterbereidheid. Met dankbaarheid gedenken we zijn inzet.

Op de Bestuursvergadering van 20 nov. werd besloten het beheer van de biblioteek toe te vertrouwen aan z'n nauwste medewerkers: Frans Van Bost werd aangesteld als archivaris en Arnold Eloy als bibliotekaris. Beiden staan garant voor een continuïteit in de vernieuwing van de biblioteek en een gemotiveerde inzet. Het BTK-project "Inventarisatie tijdschriftenfonds", geëstart halfweg oktober en waarin deeltijds ook Carine De Muylt als klerk-typiste werkzaam is, geeft de mogelijkheid de herstructurering en de ontsluiting van de biblioteek intensief verder te zetten. Louter statistisch is hiervan nog niets te merken: met 228 bezoeken, bestuursleden niet meegerekend, en 354 ontleningen door 89 personen liggen deze cijfers gelijk aan het jaar voordien. Anderzijds telt de veelvuldig gehoorde opmerking van bezoekers dat de kwaliteit van de service is verhoogd, dat de ontsluiting van de boeken, tijdschriften en grafische kollekties in vergelijking met enkele jaren terug veel vlotter verloopt. Kwaliteit is belangrijker dan kwantiteit. 1985 blijkt vooral een jaar van het stille werk geweest te zijn: het aanvullen van tijdschriftenreeksen, het vernieuwen van steekkaarten, een betere klassifikatie, katalogering, inventarisatie. Even vooruitlopend op het volgende jaarverslag verwijzen we hierbij naar de 4 bladzijden "Kennismaking met de biblioteek" in Volkskundige Kroniek, 1986, 2 (maart-april). Hierin lezen we dat op de biblioteek ook het redaktiesekretariaat van Oostvlaamse Zanten en van Volkskundige Kroniek is gevestigd, alsmede het stockbeheer en de verzendingsdienst der publikaties. Van hieruit kwam trouwens het initiatief tot de uitgave van een viertalige folder over de bond, een geapprecieerde vorm van kommunikatie!

En kommunikatie is er wel op de biblioteek: er worden nuttige kontakten gelegd met de bezoekers, jonge vorsers, tesisstudenten van de Universiteit en van diverse Provinciale Instituten ook uit andere provincies, journalisten die inspiratie voor gelegenheidsstukjes zoeken, enz. Uit het vanaf 1985 nauwkeurig bijgehouden aanwezigheidsregister geven we hier in vogelvlucht een beeld van de diversiteit aan onderwerpen waarover informatie werd gezocht en verleend: *stokliederen, hoedenmaken, mode, paaseieren, arbeidsliederen, wagenspelen, Gents belfort, naamkunde, Gentse volksfiguren, heiligenverering, leerlooierij, karnaval, kermis, kant, reuzen, badpakken, Gentse Feesten, waaiers, pikkeling, mandevlechten, sagen, volksspelen, bakkerij, hotels, origami, pest, symboliek, veldwachters, volksbumor, dorpsgeschiedenissen, toerisme, haardplaten, almanakken, brandweer, speelkaarten, enz.* Een mooi panorama van de volkskundebeoefening in Vlaanderen!!

De biblioteek is als middelgrote speciale biblioteek lid van de Vlaamse Vereniging voor Biblioteek-, Archief- en Documentatiewezenen. Ze staat op de lijst van bibliotheken die opgenomen worden in de Catalogus Gentse Wetenschappelijke Bibliotheken, aangesloten op de Centrale Biblioteek van de Rijksuniversiteit Gent.

Er steekt leven in de Bondsbiblioteek en het past hierbij dan ook allen te danken die door raad en daad, door vrijwilligerswerk en door schenkingen hieraan meewerken!



Sfeerbeelden van de Kantklub Sint-Katelijne.

KANTKLUB ST.-KATELIJNE. Verslag door Gustaaf Weze, voorzitter.

Net zoals bij de start van de kantklub in 1968 is het doel nog steeds het kantklossen als een nuttig tijdverdrijf aan te leren. En ondertussen is het ook duidelijk dat het oorspronkelijke programma, nl. het aanleren van de grondbeginselen bij voornamelijk de stropkant en de Cluny, nog steeds de beste basis vormt om elk ander soort kantwerk tot een kwalitatief goed produkt te maken. De allerjongsten, de Katelijntjes, bewijzen dat een vroeg begin niet alleen een basis vormt voor kwaliteit maar ook voor het voortbestaan van de kantklub waarin ze elkaar in vriendschap vinden en er samenwerken.

Het eerste en tweede jaar stropkant, zoals gezegd zo belangrijk als studiebasis, werden onder voortreffelijke leiding in een ijverige én ontspannen sfeer doorgewerkt. Het eerste en tweede jaar Cluny is, na een periode van onderbreking, volop in de goede plooi. Met genoegen kan worden bemerkt hoe leerlingen en leermeesteressen er de beste zorg aan besteden.

Bij het Russisch en het Modern kantwerk, zo totaal verschillend van de voorgaande, kunnen de leerlingen ook naar eigen inspiratie een werkstuk kreëren. Werkelijk prachtige stukken zijn er reeds gerealiseerd! Na de volledige cyclus te hebben doorlopen is er ook nog het vervolmakingsjaar waarin heel wat uit de eigen ervaring met elkaar wordt uitgewisseld. En er is de blijdschap elkaar te kunnen blijven ontmoeten, wat niet minder belangrijk is!

Talrijke keren werd de kantklub om raad en hulp gevraagd door belangstellenden en door verscheidene verenigingen. Zo leerde lesgeefster M.J. De Smet de kantliederen en de eerste begrippen van het kantlossen aan aan de artiesten die optraden in de film "Hard Labeur". Tijdens de Gentse Feesten werd het kantklossen opnieuw gedemonstreerd op het binnenplein van het Museum voor Volkskunde. Feeststemming was er ook op 23 juni op de Mesdag in het Groot-Begijnhof te Sint-Amansberg (zie Volkskundige Kroniek, 1985 nr. 4). De vlotte vriendschappelijke verstandhouding onder de leerlingen van de kantklub wordt door iedereen sterk gewaardeerd. Daarom dankt het Bestuur van de Kon. Bond der Oostvlaamse Volkskundigen in het bijzonder ook de leermeesteressen en allen die, met onbaatzuchtige inzet, bijdragen tot de bloei van de kantklub.

MUSEUM VOOR VOLKSKUNDE. JAARVERSLAG 1985 door Roeland Van de Walle, dd. konservator.

In 1985 vergaderde de beheercommissie van het Museum voor Volkskunde op 29 januari, 9 mei en 17 december.

Aan tal van personen en/of instellingen werden inlichtingen van wetenschappelijke aard verschaft. Een greep uit die gegevens leert dat steeds meer mensen de weg vinden naar de rijke verzamelingen van het museum. Er werd informatie gevraagd omtrent de krankzinnigheid in Gent, industriële suikerproductie, pijpen, prostitutie, klompenmakerij, kindervandelwagens, muziekinstrumenten, amusementsleven, 'fairings', enz. De herkomst van de vraagstellers bewijst dat het museum op nationaal en zelfs internationaal vlak steeds meer bekendheid verwerft. Aanvragen bereikten ons uit Brussel, Liège, Antwerpen, Hasselt, Limoges (F), Leiden en Amsterdam (NL). Bezoeken en rondleidingen gaan steeds in stijgende lijn. Zo vereerden Prof. Dr. Petzoldt (Duitsland) en Prof. Dr. S. Top (K.U. Leuven) op 14 februari ons met een bezoek aan het museum. Op 25 februari werden een vijftigtal leden van de Vlaamse Museumvereniging in het museum rondgeleid, verder op 22 maart Mevr. H. Schiltz vergezeld van Prof. S. Ridler van Indiana University (U.S.A.), op 15 september de Koninklijke

Oudheidkundige Kring van het Land van Waas in het kader van een verbroedering met de K.B.O.V. en op 22 september Prof. Dr. Siuts met een vijftiental studenten van de Universiteit van Munster. (D) In de rand vermelden wij nog veertien bezoeken onder de begeleiding van museumpersoneel.

Bij het organiseren van tentoonstellingen door derden wordt regelmatig beroep gedaan op de verzamelingen van het Museum voor Volkskunde.

Aan de volgende tentoonstellingen verleende het Museum zijn medewerking: "Marktzangers in Vlaanderen" (Leuven), "Papier" (Bokrijk), "De Rode Verleiding. Een eeuw socialistische affiches" (Gent), "Gent tijdens de oorlogsjaren" (Gent), "Volksporten" (Alveringem), "Gentse Poppentheaters" (St.-Amandsberg - Gent), "Tien jaar Centrum voor Sexuele Voorlichting" (Gent) en "Burgersport - Arbeiderssport?" (Gent).

In het kader van de televisieserie "Hard Labeur" werden enkele klokantkussens ter beschikking gesteld.

Het eigen tentoonstellingsprogramma beperkte zich tot één hoogtepunt, nl. "De Gentenaars en hun Belfort" van 20 juli tot 3 november.

In deze tentoonstelling werd vooral aandacht besteed aan de intense (volkse) verhouding tussen de Gentenaar en 'zijn' monument, het Belfort. Een rijk geïllustreerde catalogus werd ter dezer gelegenheid gepubliceerd.

Naast deze tentoonstelling werd ook een aanvang gemaakt met de herinrichting van enkele museumlokalen. Twee afdelingen werden heringericht waarin het thema van de levenscyclus aanschouwelijk wordt voorgesteld.

Eind 1985 werd gestart met de renovatie van het pand Kraanlei 71. Na deze werken zullen deze lokalen geïntegreerd worden in het museum (afdeling textiel, restauratieatelier, tekenbureau, reserve).

Nog enkele andere activiteiten dienen vermeld te worden, zoals het opstellen van enkele museumobjecten in een uitstalraam van de stedelijke Dienst voor Toerisme.

Door bemiddeling van het museum kon een "pédalier" uit Mariakerke in het Museum van de St.-Adriaansabdij te Geraardsbergen ondergebracht worden.

De inventarisatie van museumobjecten ging in 1985 onverminderd verder: niet minder dan 253 nummers werden in de inventaris genoteerd, hieronder bevonden zich een 150-tal aanwinsten. Vermeldingswaardig zijn: ijzeren schaatsen, diverse foto's en religieuze voorwerpen, huishoudelijke toestellen, speelgoed, enz.

Tot de merkwaardigste verwervingen behoren een zeventiental prijsmedailles van de Gentse bloemist Frédéric De Coninck (1815-1893), een handgeschreven autobiografie van Frans-Jan De Saegher (1823 °) en een bronzen Pierkesfiguur.

De beheercommissie voert daarnaast ook nog een actieve aankooppolitiek met het oog op het aanvullen van lacunes in de verzamelingen of op het verwerven van volkskundige documenten en/of voorwerpen van Gent en omliggende: zo werden in 1985 een ets van J. De Bruycker en een schilderij van Van de Veegaete aangekocht.

Het museum is vertegenwoordigd in een werkgroep voor automatische informatieverwerking van de Vlaamse Museumvereniging. Op 13 december werden in het Kon. Museum voor Schone Kunsten te Antwerpen de mogelijkheden gedemonstreerd door de Mardoc-Stichting uit Rotterdam. Enkele inventarisfiches (w.o. een vijftal uit ons museum) werden in de hoofdcomputer ingevoerd en geprojecteerd op beeldschermen in Antwerpen. Deze techniek houdt heelwat mogelijkheden in en is ongetwijfeld hét werkinstrument van de toekomst.

De museumconservator was aanwezig op het symposium van de Leuvense Vereniging voor Volkskunde in het kader van de "Marktzangers in Vlaanderen" (2/3), op een namiddag georganiseerd te Brussel door de Kon. Belgische Commissie voor Volkskunde en de Vlaamse Museumvereniging onder het

tema "Hedendaags verzamelen" (22/5) en op een studiedag te Gent georganiseerd door Vlaamse Museumvereniging met als onderwerp "Problemen van de Stedelijke Musea".

Het personeelsbestand werd in 1985 opnieuw uitgebreid. In het kader van de geplande tentoonstelling in 1986 rond de dood werd door de K.B.O.V. een BTK-project bij de Hogere Overheid ingediend. Op 1 oktober traden Mevr. Y. Hollebosch-Van Reck, licentiate in de Kunstgeschiedenis en Oudheidkunde, en Mevr. A. Haeleydt, klerk-typiste, in dienst. Door de Dienst Culturele Zaken van de Stad Gent werd vanaf die datum deze ploeg nog aangevuld met Juffr. V. Meillander, licentiate in de Geschiedenis.

Het succes van het museumpoppentheater "Spegke van de Folklore" gaat nog steeds crescendo. Bomvolle zalen zijn een sprekend bewijs van de kunde en de



animo waarmee de drie spelers (Dolf Vergauwen, Marc De Puydt en Kris Van Hulle) wekelijks, groot en klein, weten te boeien. Ook de public-relations worden op een voortreffelijke manier verzorgd door de deelname aan bijvoorbeeld de Derde Gentse Spektakelbeurs of aan tentoonstellingen rond Gentse poppentheaters te Sint-Amandsberg en in Sint-Denijs-Westrem. Het Spegke evolueert en tracht op een speelse manier in te pikken op hedendaagse situaties. Het repertoire wordt regelmatig met nieuwe verhalen uitgebreid, zoals: "Yoeskin, de horlogemaker", "De vierde Koning", "De Koddige Kermis" en "De Beeldenmeester".

De Gentse Feestweek betekende opnieuw een hoogtepunt in het seizoen 1985. Vooral de optredens van de Gentse Kabaretgroep Moereloere lokken iedere keer honderden fans. Willem Vermandere en zijn muzikanten zijn nog steeds goed voor een overvol museumpleintje. De ambachten die tijdens deze periode gedemonstreerd worden, werden in 1985 uitgebreid met een klokkenhersteller en een "Tiffany"-kunstenaar. Een nieuwigheid waren ook de optredens in de voormiddag van o.a. het duo De Valentini's, Norbert De Taeye en de Harmonie Guy Duyck. Dit initiatief werd door de talrijke aanwezigen bijzonder gewaardeerd.

1985 betekende qua bezoekers een topjaar. Niet minder dan 592 groepen (goed voor \pm 24.600 bezoekers) kwamen het museum bezichtigen, tijdens de Gentse Feesten telden wij 19.318 bezoekers. Het Spegke van Folklore lokte 21.701 kijklustigen. Het hele jaar 1985 maakt dit, met de individuele bezoekers meegerekend, een totaal van 74.036.

Aan allen die zich op een of andere manier inzetten voor ons museum past hier een welgemeend woord van dank.

BALANS 1985

INKOMSTEN		UITGAVEN	
Lidgelden	239.332	Uitbesteed werk	15.040
Advertenties	17.500	Kantoorbehoeften (3)	64.891
Verkoop publikaties	117.861	Sekretariaat (4)	114.368
Inkomgelden	—	Reiskosten bestuur	19.570
Cursusgelden	72.230	Drukwerk	26.310
Giften	—	Propaganda	10.710
Toevallige baten (1)	24.794	Publikaties	451.313
Subsidie Staat (werking)	134.704	Overige organisatiekosten	15.900
Subsidie Staat (publikaties)	60.000	Hulp- & leermiddelen	52.105
Subsidie Provincie (2)	105.500	Cursussen, kadervorming	141.296
Subsidie Gemeente	69.820	Manifestaties, kongressen	19.887
		Toelagen	22.210
		Prijzen, geschenken	9.565
	841.741		963.155
(1) Nog tegoed van B.T.W.: 48.000 F		(3) Aankoop klasseermeubel, bureel en schrijfmachine	
(2) 55.500 F voor 1983		(4) Huur fotokopie-toestel en telefoon- aansluiting	
50.000 F voor 1984			

TOESTAND OP 31 DECEMBER 1985

Saldo 01/01/1985	317.693		
Inkomsten 1985	841.741 +		
Uitgaven 1985	963.155 -		
Geldoverdracht (niet geboekt in 1984)	<u>30.000 +</u>		
Saldo 31/12/1985	226.279	→ kas	37.464
		postrekening	7.905
		zicht/bank	12.225
		sparboekje	168.685

UITTREKSEL UIT DE NOTULEN VAN DE ALGEMENE VERGADERING GEHOUDEN OP ZONDAG 13 APRIL 1986

De Algemene Vergadering herkoos volgende uittredende, doch herkiesbare bestuursleden:

Renaat van der Linden, Gustaaf Weze, Marc De Puydt, Arnold Eloy, Stephane Godfroid, Lode Hoste, Robert Ruys, Eleonora Samain-Ouvrein.

Paul de Groote werd verkozen tot nieuw bestuurslid, ter vervanging van A.G. Homblé (†).

De Algemene Vergadering bekrachtigde het besluit van de Raad van Bestuur om de functie van sekretaris-penningmeester toe te vertrouwen aan Luc Beyens. Juffrouw Pintelon bekomt, op haar verzoek, eervol ontslag uit de functie van penningmeesteres.

Met bijzonder genoegen stelt de Raad van Bestuur aan de Algemene Vergadering voor om, als blijk van dank en waardering voor zijn jarenlange trouwe en plichtsbewuste inzet, aan Maurits Broeckhove de titel van ere-sekretaris te verlenen. De Algemene Vergadering betuigde hiermede eenstemmig haar akkoord. Tenslotte werden Marcel Daem en Antoine Janssens aangesteld als kommissarissen en zullen als dusdanig zetelen in de financiële kommissie.

De Raad van Bestuur is thans als volgt samengesteld:

Voorzitter: Renaat van der Linden.

Ondervoorzitters: Jacques de Vriendt en Gustaaf Weze.

Sekretaris-penningmeester: Luc Beyens.

Leden: Maurits Broeckhove, Paul de Groote, Marc De Puydt, Arnold Eloy, Stephane Godfroid, Rene Haeseryn, Lode Hoste, Hilda Pintelon, Robert Ruys, Eleonora Samain-Ouvrein, Frans Van Bost, Roeland van de Walle.

ALBERT VAN HAGELAND - "VLAANDERENS GLORIE"

De uitgeverwereld omvat een belangrijk deel van onze kulturele waarden. Schrijvers zijn elk op hun manier ergens ziener, in het heden en verleden. Het komt er op aan hun een passende kans te bieden en op de markt te laten optreden. Wat geschiedt er, wanneer ze tot het verleden behoren en toch een blijvende waarde vertegenwoordigen? Je gaat hen zoeken in bibliotheken, of in een antikwariaat. Sommige uitgevers wagen het een reeks auteurs opnieuw voor het daglicht te brengen. Dat geschiedt in de reeks **VLAANDERENS GLORIE**.

Waar trek je de lijn voor volksschrijvers, populaire boeken, volksboeken? Zoeken we naar het begin van onze eeuw, toen heimatromans zoveel bijval oogstten (thans treedt de benaming streekromans vooraan, alsof dit iets verandert aan de intrinsieke, wezenlijke waarde!) Ons medelid en de medewerker-sinds-lang Albert van Hageland heeft, samen met directeur Martin Diesveld van de uitgeverij **Vlaams Boekenfonds N.V.** te Aartselaar, een indrukwekkende reeks samengesteld.

We beseffen amper, wat het beduidt een twintigtal auteurs uit de vergetelheid te halen. Hendrik Conscience en Ernest Claes behoren door dik en dun bij onze klassieke volkse auteurs. Ook de jongeren vragen hen. Maar naast hen ontmoeten we auteurs die waardevol werk hebben geleverd en waarvan het werk onvindbaar is. Het komt er op aan te ontdekken welke betekenis en geest en waarneming zij voor hun tijd en voor ons weerspiegelen. Ze vormden een haakpunt in de traditie, met lief en leed, met lasten en feesten, drama's en kermissen, met zovele brandpunten in het bestaan en vergaan van een generatie of generaties. Bepaalde auteurs verdienen herontdekt en bekend te worden!

In 1952 publiceerde Albert van Hageland **Conscience en ons volksleven**. Hij beklemtoonde deze vooraanstaande figuur lang vóór er spraak is van een Consciencejaar (1983).

Een viertal romans van deze auteur pralen in de reeks: **De Leeuw van Vlaanderen**, **Jacob van Artevelde**, **De Kerels van Vlaanderen** en **De Boerenkrijg**.

Het komt er op aan te beseffen dat niet één auteur de eer verdient zijn volk te leren lezen. Daar horen ook andere schrijvers bij deze aanhaling. Mag er om-

zichtig gewaagd worden van **vergeten literatuur**? We kennen de uitdrukking in **de vergeethoek raken**. Met een lichte wijziging durven we stellen: **het volkse vergeetboek krijgt een nieuwe glans en kans**.

Belangrijke naslagwerken besteden amper (of geen) aandacht aan vooraanstaande volksschrijvers. In de officiële literatuurgeschiedenis krijgen ze nauwelijks een citaat. Strikt genomen past het niet hun betekenis over het paard te tillen. Maar daadvaardige durvers à la Bert van Hageland openbaren dat er hier en daar een blijvende boodschap aanwezig is, hoewel die vaak lang verscholen bleef. Menig werk vertegenwoordigt een waardebepaling dewelke vorsers hun nauwelijks durven toekennen. Daar schuilt een ontroeringskracht; daar zijn zinnige en zonnige beschrijvingen voorhanden, een versterkende algemene menselijkheid, en tegelijk elementen die de aandacht van geest en hart gespannen houden. De mogelijkheid bestaat er het verschijnsel van kleinering en minderwaardigheidsdenken bij te beschouwen. Een spreekwoord versterkt in dit opzicht: onbekend is onbemind, omdat vele lieden vroegere auteurs én niet kennen én ze daarom dan zeker niet erkennen.

De strijd om de publikatie en om de erkenning woedt elke dag opnieuw in de gelederen van jongeren die de aandacht opeisen, en oudere auteurs die zich voortdurend op de voorrang willen blijven handhaven. Juist tegenover hen dient de volkse vorser niet een nieuwe literatuurgeschiedenis voorop te stellen, - in de veronderstelling dat dusdanige mogelijkheid zich zou voordoen. Het is de presentatie op de boekenmarkt die telt als beeld en bod, en die maakt dat vroegere schrijvers in aanmerking komen voor een prijs en waardering die ze tevoren niet voldoende verkregen. Het woord **GLORIE** in de titel voor Vlaanderen vertolkt een sterk uitgesproken gedachte. Een roem van vroeger handhaaft zich. Wie heeft er toe bijgedragen te bemerken en te merken, niet alleen de kolommen of beroemdheden die thans schitteren.

Bert Van Hageland heeft niet alleen veel geschreven voor volkskundigen, maar ook vele auteurs opgehaald die achter schermen en zeilen verborgen en vergeten waren. Het gaat om een weergalozes variatie. Brussel en Geel, Oudenaarde en

IJslandvaarders weerklinken in de titel(s). We veroorloven ons even de reeds verschenen werken licht en zicht te verstrekken.

Edward Poffé, **Plezante mannen in een plezante stad** ziet Antwerpen en zijn bevolking in hun intiem leven aan het werk, zonder overdrijving of verzwijging, in dertien hoofdstukken, met allerlei motieven: de koning komt de reus zien, honden- en hanengevechten, relikwieën van konijnenbaantjes, een gazetjongen in 1848, de manier op de prijs van de patatten vast te stellen, de duivenbanner van Duffel, Drieske-de-Nijper, Jefken-de-Strijker, enz. Twee- tot driehonderd dergelijke onderwerpen herleven in Antwerpen van 1830 tot 1880, met talrijke rekeningen en portretten van Lodewijk van Aken.

Adrianus Poirters biedt **Het Masker van de Wereld** afgetrokken, 33^e druk verschenen te Gent in 1843, met nieuwe bewerking van A. van Hageland (met de illustraties uit de originele uitgave). Dit Masker (1649) wordt geciteerd als het populairste boek van de 17^e en de 18^e eeuw in Zuid-Nederland, in zijn doorlopende hekeling van de menselijke gebreken, toentertijd aktueel, thans nog. Het hoort thuis bij didaktische volksboeken naar de inhoud, en bij humoristische naar de vorm. In een Verantwoording van blz. 11 tot 18 verklaart de bewerker *De Betekenis van dit Werk en zijn Auteur*.

Victor Devogel levert **Volkverhalen uit Brussel**, (oorspronkelijke titel: *Légendes Bruxelloises*). A. v.H. verstrekt een originele Nederlandse bewerking, met vijftiendertig illustraties van C.-J. Van Landuyt uit de oorspronkelijke uitgave van 1890. In de **Verantwoording** bewijst de bewerker het ondubbelzinnig Vlaams karakter van deze volksverhalen. In 1890 moest een franstalige uitgave verschijnen, wat aantoonde hoe zeer de verfransing dan reeds in Brussel was gevorderd. Aan de hand van feiten uit 1819, 1829 en 1830 klaagt hij de geschiedenisvervalsing door de franstalige media aan. Allerlei verhalen uit de hoofdstad, bekend en niet bekend, weerspiegelen kleine en grote, blijde en pijnlijke kanten van de grootstad, b.v. Vrouwendansavond, De bloedende hosties, De kaalheid van de herzog, De man met de rode stok, Het toevluchtsoord van de Ursulinnen, enz. A. v.H. voegt er persoonlijk **Dossier Brussel** aan toe, p. 145-204, met Het Volksleven, en Geschiedenis en Cultuur. Scheldwoorden, Brussels Frans, volkstypen, humor rond monumenten, de omme-

gang, verenigingen en volksfeesten enz. komen er aan bod om meteen te eindigen met zware problemen voor de Vlamingen en de Brusselaars. Een enig boek dat voor de eerste keer en Brussel en zijn volksleven en volkse Vlaamse problemen vindt en bindt.

Gaston Durnez schrijft de **Verantwoording Driemaal Arm Vlaanderen** (1884) voor 't boek **Arm Vlaanderen** door Isidoor Teirlinck en Reimond-Stijns (p. 11-17). De letterkundige Gaston Durnez ontleedt met een ragfijn lemmet de drie werken met dezelfde titel, a. dit geschreven door twee leraars (1903 - zie boven); b. **Doorheen Arm Vlaanderen**, (1903) van August De Winne, een journalist, ook als onderwijzer opgeleid, redakteur en nadien hoofdredakteur van het socialistisch partijblad *Le Peuple* in Brussel; c. **Arm Vlaanderen** (1914) van de jezuiet pater Desiderius Stracke. In een periode van dertig jaar verschijnt driemaal een publikatie met ongeveer dezelfde beklemmende titel en inhoud. De inleiding van Gaston Durnez bevat een rake vergelijking, met een klemtoon op elke afzonderlijke waarde. Elk werk vertolkt een schrijnend aspect van het pauperisme in ons land. De roman heeft hier voor ons de voorrang, wegens de derde heruitgave! Het boek verschijnt eerst in 1884 bij De Seyn-Verhougstraete in Roeselare; de boekhandel J. Vuylsteke te Gent geeft het uit in 1891 voor het Willemfonds. Deel I verhaalt de opleiding van de begaafde zoon van een sjofole smid tot onderwijzer in een kweekschool waar systematisch obskurantisme heerst, met een slaafse onderwerping aan een tiranniek gezag. In deel II volgt de hoofdfiguur de bejaarde dorpsonderwijzer op, komt in botsing met de franstalige baron, de jonge onderpastoor die de oude pastoor verdringt. Er komt een tegenschool. Wegens overmacht moet hij wijken en verlaat de streek. Een moordaanslag loopt als een rode draad door het verhaal. De dader, nooit ontdekt, wordt een der "weldoeners" van de kerk en haar school. De autobiografische elementen van Reimond Stijns in het boek, de ervaringen van een begaafde leerkracht, de harde realiteit in de dorpen komt schitterend tot zijn recht en bonkt in het boek met een versterkende volkskundige betekenis. Twee vooraanstaande auteurs hebben er hun streek en tijd en volk grondig in uitgebeeld.

Ons medelid, dr. J. Van Haver, voorzitter Koninklijke Kommissie voor Volkskunde, heeft in Volkskunde, driemaand. tijdschr.

voor de studie van het volksleven, Antwerpen, 86e jg., nr. 4 (1985) p. 266-267 de waarde van A. VAN HAGELAND *Hendrik Conscience en ons volksleven*, in deze reeks aangehaald. De studie verscheen drieëndertig jaar geleden in de Keurreeks van het Davidsfonds, bekroond met de Prof. A. Boonprijs. Bert van Hageland verrichtte pionierswerk door systematisch de gegevens van volkskundig belang bij één auteur op te speuren, en te schikken volgens een eigen systeem. Alleen in ons tijdschrift Oostvlaamse Zanten, 28ste jaargang (1953) verscheen een bespreking. Daar wringt een pijnlijke vraag in hoever, in het verleden en het heden, waardevolle publikaties voldoende aandacht krijgen? De besprekingen, aan de hand van vijf hoofdstukken, winnen aan waarde door de uittreksels van de roman. De vorser en de romanschrijver komen tegelijk aan bod. Dusdanige publikatie leert ons beseffen, hoe sommige auteurs, in dit geval, Hendrik Conscience, hun volk door en door kennen, in zijn ziel en zijn tradities, en dat vaardig en waardig kunnen vertolken.

De Bruid van Vlaanderen of Het Verraad van de IJslanavaarder door Willem VERRIEST Deel I, en Deel II, 1984, 270 en 273 p., is haast onbekend. Deze volksroman verscheen in afleveringen ca. 1870 en werd nadien verspreid in gebonden exemplaren. A. van Hageland verklaart in zijn **Woord vooraf** de argumenten voor de opname in deze reeks: a) vrij onbekend zijn, b) het bewijs van een volwassen feuilletonist in Vlaanderen, op basis van de verwerking van alle ingrediënten in een ware volksroman; ingewikkelde geschiedenis met hoofdpersonages op verschillende plannen, hun logisch contact, tussendoor een snuifje okkultisme, zalsdanige demonische figuren, dat ze als een personifikatie van de duivel te voorschijn treden. Het specifiek Vlaams karakter van de roman geldt als hoofdzaak: de 13de en 14de eeuw met als kern "de Slag der Gulden Sporen", met Mathilda van Cherskamp, de "Maagd van Vlaanderen", de ongelukkige verloofde van Jan Breydel, maar als beslissende faktor: de bezielende geest, het romantisme op en top, met een gloeiende overtuiging geschreven. De auteur, geïnspireerd door H. Conscience, neemt afstand van zijn voorbeeld door de uitspraak dat die niet voldoende de historische bronnen heeft geraadpleegd. Willem Verriest deed het wel, maar zijn taal is slordig. De drukker bracht het werk met talloze drukfouten. A. van Hageland heeft het intussen gezuiverd, in de over-

tuiging - en met het resultaat - dat dit vlot en verbeeldingrijk verhaal elke lezer(es) begeistert! Over Willem Verriest zijn weinig of geen bijzonderheden bekend.

Geus tegen Alva of "de helfhaftige, vrolijke en roemrijke daden van Uilenspiegel en Lamme Goedzak in Vlaanderen en elders" vertolkt in de titel en ondertitel de Tijlfiguur van Charles de Coster, én de grondslag van zijn boek. Charles de Coster (° München 1827 - † Elsene 1879) vond het fundament voor zijn Tijl in een oud volksboek. Hij herschept de grappenmaker Tijl Uilenspiegel (14de e.) in een Vlaamse pias, te Damme geboren, in hetzelfde jaar als Filips II in Spanje, in het kader van de godsdienstoorlogen en de Spaanse overheersing. Elkeen kent enigszins Uilenspiegel, thans. Toch viel het werk niet in de smaak van het publiek! De massa voelde, in de tijd van Tijls wedergeboorte, deze bijna mythische gestalte niet aan. Het volk zag in Tijl nog lang niet de geest en in Nele ook niet het hart van Vlaanderen, noteert Albert van Hageland in zijn Verantwoording, (p. 11 - 13). De promotor van de reeks Vlaanderen Glorie behandelt de eerste publikaties in 1867 en 1868, de last van de auteur met uitgevers en illustrators, de eerste Vlaamse editie in 1896 te Gent. Tijl blijft intussen echt en eng verbonden met Damme, langs waardevolle monumenten, het Uilenspiegelmuseum in "Huyze de Grote Sterre", de Uilenspiegel-gezellen, de Duitse Freudenkreis Till Eulenspiegel. Een Franse film in 1956, oratoria, een Russische film in 1980 leggen telkens wisselende aksenten. De Sovjets zagen in de streken van Tijl een aanval op de kerk. Maar dat is het niet: wel een in het hemd zetten van wie onder de pij misbruik maakt van zijn macht. Het weglachen ergens van een machteloos verdriet. Het is die Uilenspiegel die we hier in de verf hebben gezet, niet zozeer de boertige grappenmaker van het volksboek, zo besluit Albert Van Hageland zijn Verantwoording en hij houdt zijn belofte ook.

Hard Labeur van Reimond STIJNS (° Mulem 1850 - † St.-Jans-Molenbeek 1905), 1984, 254, **De betekenis van Reimond Stijns**, door A. van HAGELAND, 9-10, **Een meesterwerk op internationaal niveau**, door Nicole VERSCHOORE, 11-15, dienen we te zien bij de programmaregeling van deze reeks "Vlaanderen Glorie", ca. 1982-1983. Op dat moment kon klaarblijkelijk niemand de verfilming van dit boek in 1985 voorspellen of voorzien.

Een film van een inlands boek in een eigen kader lokt onverbiddelijk besprekingen en commentaar uit, in haast ieder dag- en weekblad. In elk gezin van Vlaanderen bijna is de verfilming besproken, soms met een gevoel van afkeer of afschrik om het 'harde' en het 'labeur', met losbarsten van oermenselijke driften: kindermishandeling, moord, vadermoord, akelig jagen op bezit en macht in een dorp, met het onmiddellijk en uiteindelijk streven naar het bezit van de kasteelhoeve. L.P. Boon heeft dit boek bestempeld als: **De sterkste en gaafst geschreven roman van onze literatuur**. Reimond Stijns was een miskende auteur. Is deze opname in Vlaanderen Glorie niet het startsein voor een vorm van eerherstel geweest?

De BRT Brussel heeft naast de film ook een eigen uitgave van de tekst verstrekt, ook de uitgeverij Publiboek, Baart.

Voor dieper en verder doordringen: Jozef SARENS. **Reimons Stijns. Reeks Literaire Monografieën**. Gent, 120 F., 1985, 120, 7 ill.

De Bosgeuzen te Oudenaarde (Kapitein Blommaert) van Joseph RONSSE (° Oudenaarde 1806), historicus en romanschrijver raken de geschiedenis van "Kapitein Blommaert" die in 1841 verscheen.

Dit werk behandelt gebeurtenissen die er gedurende zes jaren, tijdens de opstand van de Vlamingen tegen het Spaans

gouvernement, te Oudenaarde en in de omgeving zijn voorgevallen. Het verstrekt in de bijlagen authentieke documenten die onuitgegeven zijn, o.a. brieven die Margaretha, Gouvernante der Nederlanden, aan het magistraat van Oudenaarde stuurde, ordonnantiën i.v.m. de godsdienst en andere in de stad afgekondigd; een verzoekschrift aan koning Filips, vanwege de heer Van der Haimaide, genoemd Van Anvaing, die met de veertig Oudenaardse priesters door de opstandelingen in 1572 gevangen werd, uit de vensters van het gouvernement (sic!) in de Schelde geworpen werd, doch van de dood verlost is; eindelijk de richtlijnen voorgeschreven voor de wacht, twee dagen vóór kapitein Blommaert, uit naam van de prins van Oranje, aan het hoofd van talrijke misnoegden, zijn vaderstad, waaruit hij verbannen was, overweldigde.

In de eerste helft van 1986 verschijnen verder: M. HUIBRECHTS, **Maria van Brabant, vorstin van Frankrijk**; Dr. J. Al. PEETERS. **Betty**; Dr. J. Renier SNIEDERS, **Amanda, (De zinnelozen te Geel)**; Jozef SIMONS, **Eer Vlaanderen vergaat**; Dr. Is. BAUWENS, **Iwein, Heer van Aalst**; Renaat van der LINDEN, **Reuzen in Vlaanderen, (aug.)**; Dr. August SNIEDERS, **Oranje in de Kempen, & De verrader**; A. van HAGELAND, **Ernest Claes en ons volksleven**; Domien SLEECKX, **Vesalius en zijn vijanden**.

R.v.d.L.

VOETNOTEN (zie p. 128)

- (1) R. Van de WALLE, 1ste Volkskundig Symposium te Leuven, **Oostvlaamse Zanten**, 59, 1984, pp. 27-28; A.G. HOMBLE, Interdisciplinair Symposium-Volksgeneeskunde L.V.V.-Leuven, **Oostvlaamse Zanten**, 59, 1984, pp. 42 en 80 en (zij het onrechtstreeks): E. DEMOEN, S. TOP, **Komt vrienden, luistert naar mijn lied. Aspecten van de marktzanger in Vlaanderen (1750-1950)**, **Oostvlaamse Zanten**, 60, 1985, p. 117. De referaten van de studiedagen worden gepubliceerd in het jaarboek *Ethnologia Flandrica*.
- (2) E. TIELEMANS, Symposium, **L.V.V.-Kroniek**, 3, 1986, pp. 2-3. Hij vestigt ondermeer de aandacht op het Studiecentrum voor speelgoed en volkskunde in Mechelen en hun jaarboek 't **Trojaanse Hobbelpaard**.
- (3) Zie bijvoorbeeld E. HULSENS, **Ernest Borneman en het verboden kindervers**, in: E. HULSENS (ed.), **Slaap kindje slaap, je moeder is een schaap... over kindercultuur**, Leuven, Infodok, 1982, pp. 51-55.

L.V.V.-SYMPOSIUM: KINDERKULTUUR

Op 19 april 1986 vond het vierde symposium (1) van de Leuvense Vereniging voor Volkskunde plaats, ditmaal over "kinderkultuur". Dit thema lokte ook nu weer heel wat geïnteresseerden uit binnen- en buitenland naar Leuven.

De organisatoren beklemtoonden de ruime nationale en internationale belangstelling voor dit onderwerp. (2) Inleider Eddy TIELEMANS wees ondermeer op het 25e Duits Volkskundekongres te Bremen (7 - 11 oktober 1985) over "Kinderkultur" waarin Prof. Dr. Bausinger aan de kaak stelde dat kinderkultuur vaak ofwel vanuit nostalgische overwegingen bestudeerd werd/wordt (cfr. de op dit symposium meermaals opduikende én gerelativeerde opmerking "er zijn geen kinderen meer") ofwel door de subjektieve bril van de volwassene bekeken wordt. Hierbij werd ook het onderscheid tussen cultuur voor het kind en cultuur van het kind aangeduid.

Tenslotte werd de dagindeling voorgesteld. Tijdens de voormiddag zou vooral het materiële aspekt van de kinderkultuur belicht worden, terwijl na het middaguur het accent op de orale kinderkultuur zou liggen.

Erik DE VROEDE en Chris SCHWARTZ van de Vlaamse Volkssport Centrale (Tervuursevest 101, 3030 Leuven-Heverlee) hielden een met dia's geïllustreerde uiteenzetting over het **traditioneel kinderspel vandaag: van onderzoek naar aktie**. Ze situeerden het specifieke projekt rond kinderspel dat ze momenteel opstarten binnen hun inspanningen sinds 1980 om de traditionele spelcultuur te inventariseren, te bestuderen, te (re)animeren en te integreren in het huidige vrijetijdsgebeuren (wat zich ondermeer kristalliseerde in het lanceren van de "volkssportkoffer").

Vervolgens stelden ze, bijgestaan door Monique DECEUSTER, hun konkrete initiatieven voor: de samenstelling van een "kinderkoffer" (die een dertigtal "vergeten spelletjes", gaande van bikkels tot een "blinde merrie" bevat), de ter perse zijnde publikatie **Spele weerom, kinderspel van alle tijden**, de dokumentatiemap **Traditioneel Kinderspel in de basisschool en de reizende tentoonstelling-op-kindermaat "Traditioneel Kinderspel"**.

Op basis van haar licentieverhandeling, een "momentopname" (1983-1984) waarvoor ze veertig Leuvense en evenveel Dendermondse gezinnen (waarbij ondermeer een representatieve scholingsgraad- en beroepsdifferentiatie en de samenstelling van het gezin werd ingekalkuleerd), bezocht, hield Karolien CALLENS een uiteenzetting over **"Speelgoed krijgen: een vanzelfsprekend gebruik in elk kinderleven"**.

Vooraf bij een verjaardag en Eerste Kommunie, die voor de meeste kinderen de religieuze betekenis heeft verloren en geëvolueerd is naar een "krijgdag", en minder ter gelegenheid van St.-Niklaas of St.-Maarten (zo meent de spreker te kunnen besluiten), krijgen de kinderen speelgoed, vooral van de ouders, grootouders, peters en meters. Opmerkelijk is de vaststelling dat de kwaliteit en kwantiteit van het speelgoed bij de verschillende sociale groepen gelijk is, met uitzondering van kinderen van de "middenstand" die blijkbaar vooral geld in de handen gestopt krijgen. Helaas werd in de studie niet onderzocht welke de motieven voor het schenken (een kolfje naar de hand van Marcel Mauss?) of kiezen van een bepaald soort speelgoed (invloed van reclame of actiegroepen voor verantwoord speelgoed en tegen oorlogsspeelgoed, enzovoort) zijn. Afgezien van het zelfgemaakt speelgoed, trof ze, naast enkele moderne items (mon chichi, playmobil, vier-op-een-rij), vooral voorwerpen "waar u en ik ook mee gespeeld hebben: poppen, kleurboeken, springtouw, auto's, knikkers, rijparels, enz..." aan.

Vermeldenswaard is ten slotte de pertinente opmerking van iemand uit het publiek die aandacht vroeg voor het feit dat de grootouders vaak niet zelf het speelgoed kiezen ("wat een bepaalde vorm van kultuuroverdracht zou kunnen betekenen") doch wel de kinderen die hun grootouders "voorlichten" over de laatste rages.

Vervolgens hield Roger HESSEL, vooral bekend als volksliedzanger en -onderzoeker (Tamboer), in zijn gekende explosieve en boeiende stijl, voor de vuist weg een betoog rond de vraag "Waren de kinderen vroeger kreatiever dan nu? Over zelfgemaakt speelgoed in West-Vlaanderen". Als man van de praktijk hield hij een pleidooi voor het uithalen van kattenkwaad, het in speelkieren ravotten op straat en het zelf maken van speelgoed door kinderen. Zijn concrete bijdrage daartoe bestaat erin te onderzoeken welk speelgoed men vroeger maakte, hoe dit gebeurde, en de resultaten in een "doe"-boek (in voorbereiding) door te geven.

Het kind krijgt, aldus Hessel, in deze maatschappij niet meer de kans om kind te zijn, een evolutie waarvoor naast bijvoorbeeld gewelddadige t.v.-programma's, gebrek aan speelruimte en handige (speelgoed)fabrikanten, de komputer verantwoordelijk zou zijn. Als "advokaat van de duivel" zou ik hierbij willen opmerken dat, bepaalde actie-reactie videospelletjes terzijde gelaten, een komputer(taal) - zij het in een andere dimensie - als expressiemiddel toch ook, zeker eveneens voor kinderen, ruime creatieve toepassingsmogelijkheden biedt.

Na de middagpauze behandelde drs. Jan VAN COILLIE in zijn referaat, dat de titel "Oude rijmpjes in onze moderne tijd: een toekomst" meekreeg, vooral de bakerrijmpjes. Hij zette het belang van een (zeer ruim op te vatten) "functionele" benadering (met inbegrip van de bewegingen die bij de rijmpjes gemaakt worden), zowel bij de klassificatie als bij het gebruik en presentatie ervan (zoals in zijn ter perse zijnde boek zal blijken) sterk in de verf.

"Alles wat men over het ("erotische") kinderlied wilde weten maar nooit durfde vragen" kwam aan bod in de uiteenzetting van Stefaan TOP, **Als taboes sneuvelen: sex en erotiek in het hedendaagse Vlaamse kinderlied.**

Met betrekking tot het erotisch getinte materiaal dat in vroegere liedjesverzamelingen door een "dubbele censuur" (onderzoekers die de "vuile" liedjes niet wilden opnemen en kinderen die ze niet durfden zingen) niet aan bod kwam en dat Top met biezonder sappige voorbeelden illustreerde, werd zowel de theorie van Borneman (3) (de "bevrijding van de kinderen") als de "katharistheorie" ten berde gebracht en gerelativeerd. De spreker, die bepaalde reacties van verontruste volwassenen in de vraag stelde, suggereerde de liedjes ondermeer als een "spiegel van de "volwassen" wereld", die voor kinderen ondermeer op het vlak van sex en erotiek agressief zou kunnen overkomen én door hen "op flessen getrokken wordt", op te vatten en als dusdanig de bal terug te kaatsen.

De interessante studiedag werd besloten door Roland VAN DEN BROECK die een kernachtige syntese van de belangrijkste gedachten die naar voor werden gebracht, maakte.

Heel het symposium ademde de geest van de interpretatie van Prof. Dr. Top over "volkskunde", zijn streven naar analyse van hedendaagse gebruiken, uit. Dat door deze benadering noodgewongen en/of bewust een aantal, vooral cultuurhistorische, probleemstellingen op de achtergrond verzeild raken is duidelijk. Het symposium en de manier waarop het werd opgevat laat echter discussie toe en brengt ze zelfs op gang. Kortom, van deze bijeenkomst gaan de nodige impulsen uit en een vertaling naar de praktijk, de kinderen van alle leeftijden in het biezonder, ligt in het verschiep. Op naar het volgende symposium? (1)

JACOBS Marc

(1) Voetnoten. Zie p. 126.